

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA HOLBÆK AMT

HISTORISKE AARBØGER XXVII

UDGIVET AF

HISTORISK SAMFUND FOR HOLBÆK AMT

VIII BINDS 1. AARGANG

1933

I KOMMISSION HOS P. HAASE & SØN - KØBENHAVN
HOLBÆK AMTSTIDENDES BOGTRYKKERI

FRA HOLBÆK AMT

HISTORISKE AARBØGER XXVII

UDGIVET AF

HISTORISK SAMFUND FOR HOLBÆK AMT

VIII BINDS 1. AARGANG

1933

I KOMMISSION HOS P. HAASE & SØN - KØBENHAVN
HOLBÆK AMTSTIDENDES BOGTRYKKERI

INDHOLD

	Side
Højskolelærer Jens Peter Jensen: AF JAKOB HANSENS »ERINDRINGER«	5
(Forholdene paa Hjemegnen S. 8; Hvad de Gamle for- talte 28; Tre Aar under Landhusholdningsselskabet 31; I Kongens Klæder 41; Min Forvaltertid 47; Paa Skoler 50; Lærerpladser i Karise og Tune 57; Paa Faurbogaard 61; I Forsinge 69.)	
Redaktør Bent Rasmussen, Tranebjerg: KIRKEGAARDEN PAA KYHOLM	74
August F. Schmidt: PEDER CHRISTOPHER STENERSEN OG HANS »ODE PAA JUNKERS KILDE«	94
Albert Thomsen: FIRE FOLKESAGN FRA HJEMBÆK	105
Erh. Quistgaard: ET BRUDT ÆGTESKABSLØFTE (fortsat)	110
J. S. Møller: KØBMAND OLE LUND	112
Bøger	123
Historisk Samfund i 1932	125
Regnskabet for 1932	128

HISTORISK SAMFUNDS STYRELSE

Kredslæge **J. S. Møller**, Kalundborg, Formand; Højskoleforst. **Povl Hansen**, Vallekilde, Næstformand; Kommunelærer **Albert Thomsen**, Holbæk, Sekretær og Kasserer; Forstander **J. Nylev**, Uby; Højskolelærer **Jens Peter Jensen**, Høng; Læge **E. Tulinius**, Snertinge; Forstanderinde Frk. **Signe Wiggers Hansen**, Holbæk, Leder af Aarbosekspeditionen; Forpagter **F. Lunn**, Knabstrup; Hospitalsforvalter **C. Mørch**, Nykøbing S.

Aarbogens Redaktionsudvalg: **J. S. Møller**, **Povl Hansen**, **J. Nylev**, **J. P. Jensen** og **Albert Thomsen** (Formand).

TILLIDSMÆND

som godhedsfuldt har lovet hver i sin Kreds at varetage Historisk Samfunds Interesser:

Jyderup: Kaptajn Dræby.

Ruds Vedby: Dr. Madsen.

Gislinge: Gartner Grodal.

Kundby: Gaardejer Jacob Madsen.

Forsinge: Gaardejer H. Laur. Hansen.

Føllenslev: Gaardejer Vilh. Larsen.

Vørslev: Murermester Thorv. Jacobsen.

Eskebjerg: Proprietær Thorning.

Tømmerup: Tømrerm. Hans Olsen.

Aarby: Lærer J. Nielsen.

Stenstrup: Gaardejer Engelbr. Nielsen.

Gudmindrup: Gaardejer Jac. Jacobsen.

Tølløse: Postbud Nielsen.

Sæby: Købmand Justesen.

Gørlev: Kasserer Møller.

Reerslev: Lærer Hansen.

Kallerup: Frk. Bodil M. Jørgensen.

Asnæs: Skomagerm. Karl Madsen, Høve.

Svinninge: Gaardejer Peder Olsen, Birkholm.

Buerup: Lærer Hilarius Nielsen.

Faarevejle: Biavler P. Olsen, »Fjordvang«.

AF JAKOB HANSENS »ERINDRINGER«

(Med et Forord af Højskolelærer Jens Peter Jensen, Høng.)

Den 1. Marts 1932 døde en af Holbæk Amts mest kendte Bøndersønner, Jakob Hansen (Forsinge), 83 Aar gl. Som Søn af en Fæstebonde paa Holbækegnen og født i det stærkt begivenhedsrige Aar 1849 fik han i sin tidlige Ungdom Lyst og Higen efter at komme ud fra sin Hjemstavn for at lære andre Egne og Mennesker at kende. Og mer end de allerfleste Unge — dengang og nu — fik han Held og Lykke til at komme ud i mer eller mindre lærerige Omgivelser rundt om i sit Fædreland, i en lang Række af Aar, inden han med sin Ungdoms Trolovede fæstede Bo i Holbæk Amt. Da var Jakob Hansen naaet at blive 30 Aar gl.

18 Aar gl. blev han for 3 Aar optaget som Lærling under Landhusholdningsselskabet med Forpligtelse til skiftevis at opholde sig paa 3 forskellige større Gaarde: en jysk, en fynsk og en sjællandsk. Og da disse 3 Aar var forbi i Foraaret 1870, blev han Soldat i 11 Maaneder, Elev paa Hindholm Højskole i 6 Maaneder, Forvalter i 2 Aar, saa Elev paa Askov Højskole i 6 Maaneder, paa Tune Landbrugsskole i 4 Maaneder, hvorefter han fra September 1875 til Maj 1877 læste ved Landbohøjskolen i København og blev Landbrugskandidat. Og som saadan var han i de følgende 2 Aar Lærer, først ved Karise Højskole og siden ved Tune Landboskole, hvor han var til April 1879.

I de 12 Aar, fra 1867 til 1879, da Jakob Hansen havde været ude blandt Fremmede, havde han kun faa Gange haft Lejlighed til at være hjemme paa sin Fødegaard. »Den første Gang, jeg i disse Aar var hjemme«, sagde Jakob Hansen engang, »var i Pinsen 1868; da var der gaaet 13 Maaneder, siden jeg rejste ud fra mit Barn-domshjem. Jeg maa tilstaa og bekende, at efter Opholdet paa de store Herregaarde fandt jeg mit gamle Hjem saa lille — Marken, Gaarden og Stuerne! Jeg har talt med flere, der har oplevet det samme for deres Hjems Vedkommende. Men det var kun den ene Gang, at dette skete for mig. Jeg blev aldrig i nogen Maade »en Fremmed« for mit Hjem. Jeg fulgte Livet derhjemme, og jeg følte

mig glad ved, at man derfra ogsaa fulgte mig, og der var ingen sure Miner for at køre de lange Ture for mig til Sorø, Ringsted eller Slagelse, naar jeg var hjemme i Ferier eller skiftede Plads. Det var jo nemlig først i Januar 1875, at Jærnbanen fra Roskilde til Kalundborg kom i Gang. Men det var dog ikke fri for, at mine jævnaldrende og Kendinge derhjemme skævede lidt mistroisk til mig de første Gange, jeg var hjemme paa Besøg. »Mon han ikke er bleven indbildsk?« tænkte de. Men det svandt bort, da jeg stadig, naar jeg var hjemme, gik med i Arbejdet og ellers var som før.«

Tre betydningsfulde Begivenheder foregik med den 30-aarige Jakob Hansen i Aaret 1879: I Marts forpagtede han »Faurbogaards Agerbrugsskole«, i April Maaned giftede han sig, og hen paa Aaret havde han sin Plan færdig til en ny Mejeri- og Landbrugsskole paa »Faurbogaard«. Og paa dette Sted, hvor Udsynet var stort og smukt, kom Jakob Hansen og hans unge Hustru til at virke godt og betydningsfuldt i ni Aar, indtil de i 1888, da Forpagtningstiden paa Faurbogaard var omme, flyttede til Forsinge, hvor Jakob Hansen allerede i 1886 havde købt en Bondegaard. I Forsinge levede Jakob Hansen med sin Familie i 29 Aar. Og her havde han mange Virksomheder fat, saaledes som han selv fortæller det i sine »Erindringer«. Han blev efterhaanden kendt af mange saavel i Holbæk Amt som rundt om i det øvrige Land, i Særdeleshed i Sønderjylland, hvor hans Hustru havde sit Barndomshjem.

I 1926 begyndte Jakob Hansen, der da var 77 Aar gl., at nedskrive sine »Erindringer«. Han havde jo levet stærkt med i sit Folks Liv, været en god Iagttager, hvor han færdedes, og kunde huske saa meget. Det var en Oplevelse at høre ham i en lille Kreds fortælle om sit Livs Tildragelser. Han fik ogsaa godt begyndt med at optegne sine »Erindringer«. Men i 1927 blev han alvorlig syg i længere Tid, og da han nogenlunde kom over Sygdommen og kunde færdes oppe, kneb det for ham at samle Tankerne og fortsætte Nedskrivningen som før. Med Blyant havde han nedskrevet største Delen af, hvad han havde noteret sig. Og det var nu hans Mening at renskrive dette. Men Haanden rystede stærkt nu, og det var ikke let at holde Styr paa Tankerne; dertil kom Fejlhuskninger med Hensyn til Aarstal o. l. I Begyndelsen af Aaret 1931 bad han mig om at gennemgaa hans Optegnelser, sige ham min Mening om disse og, saa vidt det var muligt, rette de Fejltagelser, han kunde have begaaet hist og her i Optegnelserne. Og en Dag hen i Foraaret, da jeg var borte, sendte han mig sine nedskrevne Erindringer. Der var mange Sider, ikke saa lidt at rette, og saa var det allermeste skrevet som Kladder — med Blyant. Men hvor var det interessant at se den Omhu, Jakob Hansen havde

vist ved Nedskrivningen for at faa alt med af Betydning, som han havde mødt paa sit Livs Vej. Og da jeg en Formiddag i Høstens Tid 1931 kom ud til ham i gl. Svebølle By og havde hans Papirer med, var det mig en stor Glæde i vor lange Samtale at mærke, hvor aandsfrisk den legemssvage Jakob Hansen endnu var. »Mine Erindringer«, sagde han, »er fra først af nedskrevet for mine Børn og nærmeste Familie.« Men var der noget af Erindringerne, som i rettet Stand kunde egne sig til Optagelse i »Historisk Samfunds Aarbøger for Holbæk Amt«, da saa han det gerne, og da vilde det glæde ham. Men Afskrivning og de fornødne Rettelser maatte jeg love at paatage mig og bære Ansvaret for. Og da han atter bad mig om at modtage hans »Erindringer« for om muligt at benytte et Uddrag deraf i nævnte Øjemed, paatog jeg mig Hvervet. Og dette har jeg nu, saa varsomt som jeg kunde, ført til Ende.

Jakob Hansen var en omgængelig Mand. Jævnhed, Ligefremhed og Nøjsomhed prægede hans Tilværelse. I Viden og Erfaring raagede han op over de fleste af sine Stands og Kaldsfæller. I et Julebrev 1931 skrev han til en gammel Ven: »Nu prøver jeg at riste nogle Runer til dig, skønt Haanden ryster.« Saa omtaler han Landbrugs-krisen i Nutiden, som han synes tegner til at blive værre end den, vi havde i 80'ernes Dage. »Men Vorherre vil lempe det, før vi tror det«, føjer han til og slutter saa sit Julebrev med de Ord: »Glædelig Jul for dig og dine! Gud i Vold.«

I.

Jeg er født den 3. Februar i Tingtved ved Holbæk. Begge mine Forældre var født i Aarene 1807—08 og var, saa langt man kan se tilbage i Slægten, af Bondeæt.

Min Fader, Hans Hansen, var født i Nabogaarden til mit Hjem. Hans Fader, Hans Mortensen, stammede ogsaa fra Holbækegnen; dog gik der det Sagn, at Stamfaderen var kommen hertil fra Kjøegegnen som Flygtning i den Tids strenge Stavnsbaand; min Farmor ved jeg intet om. Farfar var gift 3 Gange og havde ialt 22 Børn, hvoraf mange vistnok døde tidligt. Jeg har kun kendt 3 Børn af hvert af de 3 Hold. Min Fader var af første Hold; hans sidste Stedmoder levede endnu i min Barndom, og til hende kom vi meget. Der var jo heller kun en Stakhave imellem de to Gaarde, og hun havde til langt hen paa Vinteren Æbler til os. En Søn af Farfaders sidste Børnehold, Kristen Hansen, fik Gaarden, men døde tidligt. Enken blev snart gift igen og Gaarden flyttet ud — ca. 400 Alen Nord for Byen. Den gamle Gaard laa nemlig meget indeklemmt i Byen og var sammenbygget med en anden Gaard mod Vest. En af mine Farbrødre hed Jens Hansen i Nr. Jernløse. En Søn af ham, Hermand Jensen, var i mange Aar sammen med Missionær Løventhalovre i Indien. Hermand døde paa Hjemrejsen fra Indien og blev sænket ned i det røde Hav. Han havde en Broder, der var Lærer.

Min Moder var født i Snevre By, Sdr. Jernløse Sogn, og hed Kirsten Larsdatter. Hendes Fader var Gaardmand og hed Lars Kristensen. De var 8 Søskende i det Hjem. Sønnen Mejnert overtog Gaarden. Min Moders Slægt er omstændeligt nævnt og beskrevet i en Stambog af Provst Meinertsen i Mern ved Præstø. Min

Stamtavle findes i B. 1—5, hvortil henvises. (Slægten Meinertsens Stamtavle. Præstø Bogtrykkeri. 1918.)

Jeg var altsaa ud af en talrig Familie, da min Fader havde 21 Søskende, min Moder 8 og jeg 8. Vi 9 Søskende i Faders og Moders Hjem hed: Niels, Jens, Kristen, Lars, Karen, Hans, Ane Marie, Jakob og Kristian.

Jeg mindes, at Moder flere Gange sagde, at der var 18 Aar mellem den ældste og yngste Søn, og da Broder Kristian er født i 1851, gaar jeg ud fra, at Fars og Mors Bryllup har staaet i Begyndelsen af 30'erne.

Min Fader havde tjent paa Nabogaarden og laa paa andet Aar som Soldat i København og havde endnu et Aar tilbage af sin pligtmæssige Soldatertid, da han af Baron Løvenskjold, som kendte ham godt fra Hoveriarbejdet, fik Tilbud om at komme hjem og overtage den lille Fæstegaard i Tingved. Og kort efter giftede han sig.

Mit Fødehjem blev altsaa en gammel Fæstegaard under Løvenborg — paa godt 40 Tønder Land — i Tingved, Søstrup Sogn, $\frac{1}{2}$ Mils Vej fra Holbæk. Haven var paa $1\frac{1}{2}$ a 2 Skæpper Land op til og Nord for Stuehuset; den var tidligere hegnet med Stengærder, senere tildels med Tjørn. Der var lave Popler i Vestsiden. Haven var inddelt i 4 Felter med Gange og Buske, kun faa Frugttræer, men tilstrækkeligt af Kirsebær- og Blommetræer, og Hasseltræer i Nordsiden. Mærkeligt var det store Valnødtræ, som min Fader havde faaet frem ved at nedlægge en Valnød for omtrent 100 siden. Nu breder og skygger dette Træ over største Delen af Haven. Jeg ser endnu for mig den lange Række Bistader — de gamle runde Biskuber — op til den midterste og vestlige Havegang i Læ af en stor Hæk. Det var en Højtid, naar vi »tog Bier op«. Bierne i de dødsdømte Kuber blev dræbt ved Svovldampe og Honningen udsmeltet. Vi Børn fik gerne Mavepine den Dag af den raa Honning. Ja, de Bier har kostet mig mangen en Middagssøvn for straks at kunne være med, naar

der fra en af Kuberne blev udgydt en Bisværmm. I Reglen var vi forberedt derpaa, da der Dagen forud eller samme Formiddag var udsat en Klump Bier under Flyvehullet. I de fleste Tilfælde satte Bierne sig i Havens Træer eller Buske. Og naar de der var kommen til Ro, anbragte vi en tom Kube over dem, som blev støttet af Høtyve og dækket med Lagener, og naar Bierne saa var krøbet op i Kuben, kunde denne flyttes paa Plads om Aftenen. Men det skete ogsaa, at Sværmen straks gik til Vejrs eller forlod Pladsen, og saa fløj den stærkt brummende over Mark og Enge, til den atter slog sig ned ved et Hegn eller en Gaard. Naar Raabet lød: »Nu fløj Bierne!« eller »Nu sværmer Bierne!« saa satte vi Træskoene og løb over Stok og Sten, Sædmarker og Pløjejord. Vi kastede Jordknolde op i den flyvende Sværm for at standse dem, men det var sjældent, at vi fik Sværmen. Det betragtedes den Gang som lovligt at færdes frit over alle Marker, naar man løb efter en Bisværmm.

Storkereden havde vi paa Stuehusets østre Ende, og den var til megen Morskab for os Børn. Vi jubede og raabte om Foraaret: »Storken er kommen!« Og det maatte alle ud for at se. Der var de fleste Foraar en stor og blodig Kamp mellem 2 »Hanner« om Reden og »Hunnen«. Saa maatte Reden udbedres og Æg lægges. Begyndte Hunnen at ligge, saa fik Fader ingen Fred, før han fik sat en Stige til Taget, og vi fik i et Øjeblik, naar »Fatter« og »Mutter« var ude, set, hvor mange Æg der var i Reden. Udviklingen af Storkeungerne fulgte vi med stor Interesse, særlig naar de stod og hoppede paa Reden og lærte Flyvetagene. Der var gerne 3—4 Unger; men hvert Aar kastede Storkeparret et Æg eller en lille død Unge ned i Haven. Vi sagde da, at Storkene nu betalte deres Lejeafgift af Redens Plads. Det var med Sorg, at vi om Efteraaret saa Storkene flokkes for at trænes til den lange Rejse til Nilens Bredder. Naar Storken om Foraaret var hvid og ren, saa betød det, at vi fik en

varm og tør Sommer; men var Storcken mindre ren og ligesom snavset til, saa kunde vi vente en vaad Sommer.

G a a r d e n s M a r k havde en ret heldig Form og grænsede mod Øst op til Langerød Skel, mod Syd til en Nabogaard og mod Vest og Nord op til Holbækvejen. Marken havde en bølget Overflade med Muld paa Lerunderlag; men der var ikke mindre end 9 Mosehuller, og ved et Par af disse var der smaa Enge. I fire af Moserne var der lidt Tørv, som dog blev opskaaret omkring 1880. Flere af Højderne var stærk Lerjord, og betegnende er det, at et Stykke kaldtes »Rivihjel!«, fordi det var saa haardt for Hestene at trække der. En anden Højde kaldtes for »Lyngbjerg«, men Navnet stammer vist fra gammel Tid. Langs Sognevejen laa der fra gammel Tid, sagtens helt fra Udskiftningstiden, et stort Hegn, dels af Jord, dels af Sten. Det blev ryddet og Jorden flyttet til Opfyldning af Mosehuller. Der blev ogsaa taget Fyld af Skeldigerne mod Øst og Syd i Marken, saa der kun blev faa Rester tilbage af Moserne.

De første Drænrør kom omkring 1860. Sidst i 50'erne begyndte vi ogsaa at dræne, men vi kendte ikke den Gang Drænrør. Vi lagde de saakaldte Faskiner, som bestod i dette, at der i Bunden af den opgravede Grøft lagdes mindre Sten ($1\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ Alen). Til at begynde med blev disse lagt pænt tilrette for Vandets Løb, men snart blev det almindeligt at kaste Sten ned, som de var i et jævnt Lag og saa dække Stenlaget til med et Lag Tang eller Halm, inden Jorden blev paafyldt den gravede Grøft. Flere af disse Drænledninger virker endnu.

Hele Marken blev ogsaa merglet sidst i Halvtredserne og i Begyndelsen af Treserne. Det kalkholdige Ler kørtes ud paa de tohjulede Mergelkasser — Række efter Række saa tæt, at Hestene gik op med Forbenene paa den forud lagte Bunke. At læsse Mergel regnedes i den Tid for det sværeste Landarbejde. Hestene blev brudt i Ryggen,

Drengene i Brystet, naar ikke Kassen var godt afbalanceret.

Det var i de Tider, at disse saakaldte Grundforbedringer optog denne Egns Landmænd saa stærkt. Naar der om Sommeren kom Familiefremmede, skulde Mændene altid ud i Marken og se paa, hvad der ved Udgravning og Paafyldning var foretaget, samtidig med at man saa paa Sædens Vækst. Kreaturerne var man endnu ikke saa meget interesseret i, kun Hestene, særlig de unge Heste, var Genstand for Bedømmelse og Kritik.

Sædskiftet var i Holbækegnen næsten alle Steder en 9 Marks Drift: 1. Helbrak, 2. Rug (sjældent Hvede), 3. Seksradet Byg, 4. Ærter, Blandsæd (mest Vikkehavre) og Kartoffler, 5. Toradet Byg, 6. Havre, 7—9. Græs. — Brakjorden blev mange Steder saa daarlig passet, at Faarene kunde græsse der en Tid om Sommeren. Vi avlede — særlig efter Merglingen — helt godt, især af Rug og seksradet Byg. De næste 3 Afgrøder var i Reglen mindre god. Vi havde ikke sjældent Lejesæd; men tredie Aars Græsmark var sløj.

Redskaberne, som vi brugte i den Tid, var simple og tunge at arbejde med. Ploven havde Aas og Stjerter af Træ og Muldfjæld af Jærn, ligesaa Landsiden. Og det var et helt Arbejde at faa Ploven blank. Men naar den saa var bleven blank og indstillet godt, saa gik (Meldal Nr. 5) Ploven saa godt, at jeg ingen bedre har truffet siden. Svenskharven og Letharven havde ogsaa Stellet af Træ. Sammen med den gamle Trætromle og en Slæberive med Træbul og Trætænder var dette alle den Tids Markredskaber. Man kendte kun Trægrebe, og til Staldene brugte man ogsaa Træskovle, som gik let hen over Grebningens Stenbro. Høtyven var klodset, særlig den lange, der brugtes til de sidste Læs i Stakken. Det kneb for 15—16 Aars Knægten at bruge den. Den Gang havde man ikke »Lad« paa Stakken, og i Lade og Stak brugte man

kun Næverne. Paa Herregaardene var der baade Lad og Høtyve i Brug.

Stadsvognen og Rejsevognen havde Jernaksler, men de fleste Arbejdsvogne kun Træaksler, som smurtes med Tjære, saa Hjulene frøs fast om Vinteren. I Stedet for Møttrik brugtes en Jærnpig (Lundstik).

Hestene var endnu i den Tid »den gamle Sjælland«, 10 Kvarter à 10 Kvarter 3 Tommer, sjælden større; men de trak og løb godt. Som Børn var vi meget glade ved at se de første spættede Hingste fra Knabstrupgaard komme gennem Byen. Der var enkelte Herremænd og Bønder, som havde samlet sig et Par kønne parrede Heste med Blis! Det var noget stort dengang; men »Blissen« kostede ca. 25 Rdl. (50 Kr.) mere end ellers, naar der skulde købes. Kvæget var ogsaa af den gamle sjællandske Race, i Reglen rødt, men ofte broget, draget eller hjælmet. Nu og da saas sorte Køer; men smaa var de alle. Medens Hestene fik god Pleje og i Reglen tilstrækkeligt Foder, saa var Kvægets Foder den meste Aarstid sløjt. Om Vinteren: Halm, Hø, Avner og lidt Bygskraa. Vandet fik de to Gange daglig ved at blive sluppet løs ud til Gadekærret, hvordan saa end Vejret var. Det kom i mager Tilstand paa Græs og fik saa i Løbet af Sommeren et lidt bedre Huld; men saa lige efter Høst blev der »givet Ævre« med Løsdrift, og under denne var det Mosehullerne, de laadne Grøfter og Hegn, som gav rigelig Næring I Oktober kunde det dog knibe lidt, mest fordi Græsset blev af daarlig Beskaffenhed, og fordi Indbindingen skete saa sent. Jeg var i flere Aar Hyrdedreng, og det var en Fryd at gaa ude i den fri Luft og knaldre med den lange Pisk. Kun i daarligt Vejr var Fornøjelsen maadelig. Smørret, der kærnedes i Ævretiden, kaldtes »Ævresmør« og var kendelig bedre end fra de andre Aarstider; det blev derfor gerne i Hjemmene holdt tilbage »til eget Brug« i lang Tid»

Faa rene var Stedbørn baade Sommer og Vinter.

De tøjredes paa Køernes Levninger paa Græsmarken, ofte tøjredes de paa den forsømte Brakjord eller paa Stubmarkerne. Om Vinteren fik de kun lidt Hø og ellers Ærtehalv. Naar Lammene hen ad Sommeren var solgt, blev Faarene malket, og hvor smagte den Faaremælk dog godt! Det var ret store Faar, man havde, med god Uld.

Svin havde man ikke mange af. De blev fedet op til en Vægt af 150 a 175 Kilo saavel til egen Husholdning som til Salg. De blev »solgt paa Slump«, kaldte vi det. Og de fleste gik levende til Hamborg eller andre Steder. »Grisemor« stod i Tøjr om Sommeren og havde Ring i Næsen for ikke at rode for meget i Jorden.

Vi havde nogle Ænder og ikke saa faa Høns. Hunden stod næsten altid bunden i det ene Hjørne af Porten.

Arbejdstiden.

Saa langt tilbage, jeg kan huske, var vi saa mange Søsken i Hjemmet, saa vi ikke behøvede at have fremmede Folk. Kun til Mergling, Tørveskæring og Tærskning havde vi Hjælp. »Tærskemander« svang Plejlen indtil midt i Treserne, da Tærskemaskinen afløste ham. Hak-kelsemaskinen var kommen nogle Aar forud. Men Tærskemaskinen gik trangt. Den var $1\frac{1}{4}$ — $1\frac{1}{2}$ Alen bred og havde to riflede Valses, og der skulde god Øvelse til for at blive en god »Ilægger«, idet Valsen holdt igen paa Sæden, saa den skulde breddes godt ud, da Maskinen ellers sagde »Stop!« — Det kunde endda gaa med Tærskningen, men da en Del af Kærnen og al Halmen kun faldt ud paa en Tremmerist, skulde det rystes godt. Og saa kom bag efter den lange sendrægtige Tid med at »rive Emter«, »kaste«, »rense« samt for Byggets Vedkommende »at kørne« dette.

Efter S a a n i n g e n om Foraaret brugte man Tiden indtil Høst til Tørveskæring, Høslet, Gaardens Istandsættelse og meget mere. De lerklinede Vægge var jo bleven medtaget af Vinteren; der gik megen Tid med at faa gjort

dem ordentlig i Stand til Pinse. Men det, der dog tog mest Tid om Sommeren, var Brakmarkens Behandling. Der var ogsaa aabne Grøfter, som skulde oprensnes, Gødning skulde udkøres, Sten tages op, Mergel undertiden udkøres og saa Opfyldning af Moser og andre lave Steder paa Marken.

H ø s t e n var baade streng og langvarig. Det kneb for Knægtene i 14—16 Aars Alderen at svinge Mejeredet. Medens Arbejdstiden om Sommeren var fra Kl. 6 Morgen til Solnedgang med ialt 3 Timers Spise- og Hviletid, saa var der i Høsttiden ingen Tidsbestemmelse.

Før Høst blev der i Regnvejrsdage knyttet Baand af »afrevet« Rugbraader eller Langhalm — til at binde Sæden med. Dette indendørs Arbejde gik rask og med godt Humør. Ligesaa med Høstarbejdet. Vi stod op imellem 4 og 5 Morgen, Pigerne i Marken for at malke, Karlen og Drengen ved Slibestenen for at gøre Leerne i Stand. Saa ind til Davren, der bestod af Brød, Spegesild og Mælkegrød. Derefter i Gang med Mejerederne, og vi blev ved til længe efter Solnedgang baade med at binde Sæden og køre den ind. Det var især strengt for Kvinderne, der lige saavel som Drengene maatte undvære Middagssøvnen. Vi Drengene maatte løbe med »Stumpen« i Haanden og »flytte« Kreaturer, medens de andre Høstfolk laa og »gassede« sig ved Mellemmaden Formiddag og Eftermiddag. Der var alligevel Liv, Arbejdslyst og Munterhed, ja megen Vid. — Der var ogsaa den Gang mere Glæde over at have i n d h ø s t e t, end man mærker til nu om Dage. Det meste af Sæden blev sat i Stakke ude i Stakhaven, der var forsvarlig indhegnet for at holde Kvæget ude i Ævretiden. Der var hele Aaret en Kappelstrid mellem Bøndergaardene. Det gjaldt om i Landsbyen at kunne faa først op-tærsket, først tilsaaet; men mest gjaldt det dog om at kunne faa indhøstet. Der gik nogen Tid med at faa tærsket Stakkene, tilsaaet Vintersædsmarken og saa at faa

Vinterpløjningen endt. Alt Udearbejde skulde helst være færdig til 1. November.

Sommeren igennem havde de unge Karle Gadestævne til Keglespil og Samtale. Aaret igennem var det Skik — eller Uskik —, at der Søndag Formiddag, ofte til sen Middag, herskede stor Travlhed, idet der Ugen igennem udsattes mange Smaaarbejder til Søndag Formiddag, f. Eks. at feje Gaarden, skære Hakkelse, køre til Mølle og meget mere. I Høstens Tid gik Søndagen tidt som de andre Dage — især med »at binde« og »køre ind«. Det passede godt med det gamle Mundheld, at Drengen skulde i Kirke, naar de Ældre ikke havde Tid. Min Moder holdt nu paa, at »en« fra Gaarden skulde i Kirke, og det kneb, naar Kirketjenesten var en Søndag Formiddag.

Minderne myldrer frem, naar jeg nu tænker tilbage paa min Barndom og Ungdom i Hjemmet indtil mit 18. Aar. Fra Tiden før min Skoletid mindes jeg kun min Broder Kristens Død og enkelte Smaating. Fra den gamle Skole i Søstrup er der mange Minder, men ingen af dem lyser stærkt. Vi havde en gammel Lærer S t e n u m. Han var noget af en Særling, var ugift og ellers af den gamle Skole. Han brugte sin »Revtamp« og sit Spanskrør til henholdsvis indeni og uden paa Haanden. Jeg fik dette 'Tugtemiddel at føle engang, fordi jeg ikke vilde fortælle om andre Drenges Spilopper, som jeg havde været Vidne til. Han gjorde megen Forskel paa Børnene. De daarligste — de ringeste i Kundskaber — lod han passe sig selv, hvorimod han stadig hjalp de øverste Børn saa langt ned, som han kunde naa fra Enden af de lange Bænke. Vi blev — som Skik var — pint og terpet med Balles Lærebog, saa vi, der er ældre, kan anvende: »Paa Sottesengen findes kun liden Tid til at fatte sand Afsky o. s. v.«. Eller: »Menneskene er ikke saa gode, som de burde være.« — Det var jo Højtidsdage, naar der blev holdt Eksamen. Ofte fik vi

nyt Tøj hertil og gerne en hel Mark (33 Øre) i Lommen til Hvedebrød. Og kun Eksamensdagene maatte vi bestige »Søstrup Bjerg«. Det er kun lille i Omkreds, men en høj Bakke, i Byens Vestside. Vi vilde ogsaa gerne paa Højen ved den højtliggende Søstrup Kirke. Fra Højen og Kirkegaarden og særlig fra Taarnet er der en sjælden smuk Udsigt til alle Sider. Jeg mindes endnu den Morgen, da vi fra Skolevejen kunde se Lysskæret fra Frederiksborg Slots Brand den 17. September 1859. — Nogle Aar efter min Skoletid døde Lærer Stenum for egen Haand, idet han med en Barberkniv skar Halsen over paa sig selv.

Fra Søstrup Sogn gik vi til Søndre Jernløse for at forberedes til Konfirmationen; men jeg har ingen Minder fra den gamle Pastor Gydberg undtagen dette, at han strengt hørte os i Lektierne, og at vi sad i en elendig Folkestue.

Om mine Søskende kun dette: Niels havde ligesom Jens et lille Fæstested i Kvandløse Havremark. Han deltog i Krigen 1864 ved 17. Regiment og døde omkring ved 1880.

Jens havde tidlig været Soldat og var med i Krigen 1864 som Forstærkningsmand ved 15. Regiment. Han faldt den 9. April for en af Broagergranaterne og blev den 16. April lagt i en Fællesgrav paa Sønderborg Kirkegaard. Først 5 Aar senere fik vi fuld Oplysning om de nærmere Omstændigheder ved hans Død, idet jeg paa Falkenstein traf en af hans Kammerater. Jens var sammen med en anden Soldat en Dag gaaet uden for Skanse Nr. 1 ved Vemmingbund for at koge Mad. Da Tyskerne saa Røgen, sendte de fra Broager Granatskud efter dem. En af Granaterne sprængtes under dem, og min Broder blev slynget højt op og faldt død ned. Den anden blev meget kvæstet og døde kort efter.

Kristen døde 17 Aar gl.

L a r s deltog ogsaa i Krigen som Konstabel og gjorde Tjeneste i Fredericia. Han boede senere i Søstrup og døde for faa Aar siden.

K a r e n blev gift og boede i Vented ved Knabstrup.

H a n s fik et Hjørne paa ca. 10 Tdr. Land af Hjemlodden. Han opførte Bygninger samt den endnu staaende Mølle.

A n e M a r i e blev gift og boede i Sadserup ved Holbæk.

Hvad mig selv angaar, som den næst yngste i Rækken, saa fremgaar dette nok tilstrækkeligt af de følgende Optegnelser. Alle mine Søskende er nu døde, og jeg mærker stærkt, at jeg nu har begyndt paa »den femte Snes«!

K r i s t i a n overtog, som den yngste, vor Fødegaard midt i Halvfjerdserne. Han døde i 1928, og nu har en Søn og en Datter overtaget det gamle Hjem.

Ved Vommevads Bro krydsede vi Børn fra Søstrup Vej med Præstebørnene, som gik fra Kvandløse til Nørre Jernløse, og med dem var vi i stadig Krig. Der var dog kun et eneste for os sejrende Slag at nævne.

Om Søstrup Kirke fortaltes der, at den var opført af en Kvinde, som følte sig krænket og tilsidesat af en Søster, som hun sammen med havde bygget den ejendommelige Tveje Merløse Kirke, som nu er købt og istandsat af Staten og fredet. Men da samme Kirke skulde indvies, blev Søstrene uenige om, hvem af dem der skulde sidde i den øverste Stol. (Jeg har altid undret mig over, at de ikke kunde sidde der begge to.) Naa! den yngste blev saa vred, at hun alene byggede Søstrup Kirke, og herfra har Kirken faaet sit Navn. Som mange andre Steder var Troldene ogsaa her paa Spil. Saaledes tog en Trold en stor Sten paa T i n g t v e d S a n d a s og vilde knuse den ny Kirke, men Stenen (der vejer ca. 10,000 Pd.) kom kun Halvvejen og faldt ned 200 Alen Øst for vor Kirkevej.

Vi kunde tydelig se Fordybninger i Stenen som Aftryk af Troldens Fingre. Nu er Stenen borte.

Ved Tingtved Smedie skulde man ofte ved Midnats-tid have set en hvid hovedløs Hest staaende for at blive skoet. I sene Aftentider skal der ogsaa være set en stor sort Hund paa Sandaasen, hvor Trolden tog Stenen til Kirkens Ødelæggelse. Nu skulde det ske, at jeg en sen Aften mødte en stor Hund paa nævnte Sted. Hvor blev jeg bange! Men Hunden blev heldigvis ogsaa bange for mig og slog et Sving ind paa Marken, saa jeg undgik Ulykken.

Ellers gik der paa Egnen de almindelige Sagn om Nisser, Varulve, Trolde og andet Skarnstøj, som forbyttede Folks Børn og ellers gjorde mange Ulykker paa Folk og Fæ.

Efter min Konfirmation i 1863 og til jeg i 1867 rejste bort fra mine Forældres Hjem, har jeg de stærkeste Minde-der fra K r i g e n 1 8 6 4. Det truede forud. Min Broder Lars, som i Oktober 1863 havde ligget i Soldatertjene-sten i 1½ Aar, blev ikke efter Reglen hjemsendt, men maatte med sine Kammerater drage fra Garnisonsstedet Frederiksværk til D y b b ø l for at være med at sætte de daværende Skanser i Stand. Senere kom han til Labora-toriet i København og sidst paa Aaret til Fredericia og blev der, til Fæstningen blev rømmet og Mandskabet over-ført til Fyn.

Saa var der Kong Frederik VII's Død den 15. Novem-ber 1863. Jeg var en mørk Aften i Søstrup med til at ringe med Sørgeklokkerne i Anledning af Kongens Død. Mine Brødre, Niels og Jens, blev ogsaa indkaldt og skulde møde ved Dannevirke. Og de var begge to med paa Til-bagetoget den 5.—6. Februar. Jeg kan dog ikke mindes, at der var stor Sorg, hverken over Kongens Død eller over den truende Krig. Lad mig blot indskyde dette, at min Hustru, som var fra Sønderjylland og 10 Aar gl. ved Kon-gens Død, tydelig mindedes, at hendes Forældre og mange

derovre i Sønderjylland græd, da de hørte, at Frederik VII var død. Man var i Begyndelsen af denne Krig ikke bange for Krigens Udfald. Glansen fra Treaarskrigen 1848—50 var stærkt levende hos os Børn, da vi — romantisk — ansaa Tyskerne for daarlige Soldater og mente, at hver Dansker kunde klare sig imod 2 Tyskere eller i alt Fald klare sig med 2 mod 3.

Derimod stod Englænderne for os Børn som meget slemme, vi regnede dem for vore værste Fjender, og naar vi før 1864 legede Krig, saa var Englænderne altid Fjenden. Vi troede paa, at Tyskerne vilde blive knust foran Dannevirkestillingen ved et Udfald lig det, der skete den 6. Juli 1849 ved Fredericia. Foruden Indkaldelse af 11 Aars Mandskab blev mange af de saakaldte »Frispillere« indkaldt og uddannet, saa de kunde indtræde i Hæren i Marts 1864, efter at Krigen var begyndt de første Dage i Februar.

En Oplevelse fra Krigstiden staar endnu levende for mig: Det var den Gang Skik i min Hjemegn, at man »landevejs« kørte med Varer til Hovedstaden, og det var gerne det unge Mandskab i Bøndergaardene, der maatte tage sig Turen paa. Min Broder Hans, der var 20 Aar, og jeg, 15 Aar gl., fik det ordnet til saadan en Tur i de første Dage af Februar 1864. Forberedelsen havde været lang. Alt skulde være i Orden. Hestene blev nyskoet, den faste Rejsevogn omhyggelig smurt o. s. v. Jeg mindes endnu tydeligt, at Læsset bestod af 4 Td. Rug, 6 slagtede Svin, 1 Sæk Hørfrø, 2 Bøtter Smør, 1 Kurv Æg og nogle Kalveskind. Saa startede vi den 4. Februar om Morgenen Kl. 3 og drog mod København, de 8 Mil, med vor faste og belæssede Vogn, medens vi i Nutiden ikke synes, det er rigtig, naar man ikke kan komme til København med et Hurtigtog. Vi holdt og bedede vist 4 Gange paa Henturen og 3 Gange paa Hjemturen. I Maltes Kro ved Holbæk, hvor vi først holdt Hvil, mødte os de første Efterretninger om Slaget ved Mysunde (2. Februar), og der-

efter fik vi nye Efterretninger hele Vejen ind til Hovedstaden. Inden vi naaede Roskilde, maatte vi svinge ind paa Vejerboden, for at det kunde efterses, om vi ikke havde for tungt et Læs i Forhold til Hjulfælgens Bredde. Kusken maatte staa af under Vejningen; men var der flere med, saa skulde de blive paa Vognen under Vejnningen. Var nogen bange for at have Overlæs, blev det Kneb undertiden brugt, naar der var flere Personer paa Vognen, at man stod af paa Kusken nær og gik et godt Stykke Vej forbi Vejerboden. Strengt var det særlig fra Taastrup, hvor Vejen næsten altid var opkørt, at naa Hovedstaden. For at holde Varmen i Kroppen, maatte vi skiftes til at gaa. De 8 Mil tog det omtrent 12 Timer at køre, saa det var hen paa Eftermiddagen, da vi endelig naaede København. Dengang var der mange og stærkt besøgte Gæstgivergaarde i Vestergade og omliggende Gader, hvor man havde bestemte Kunder fra Landet. Vi havde selvfølgelig en stor og god Madkasse med til hele Turen. Og saa snart vi holdt i Gæstgivergaarden »Dannebrog« med vor Vogn, mødte Køberne, og alt blev solgt paa nær de 4 Td. Rug, dem solgte vi paa Gammeltorv næste Formiddag. Alle-rede den første Eftermiddag bestilte vi et forholdsvis stort Parti Urtekram og Hørkram til Brug hjemme for længere Tid.

Saa skulde vi til at more os om Aftenen, og det skete paa den Maade, at vi havde nogle Bekendte mellem de indkaldte Rekrutter, som vi traf. De tog os med til en Soldaterfest paa Gl. Carlsberg. Kaptajn Jacobsen havde vistnok ladet gaa Bud eller Indbydelse til alle de i Byen værende Soldater om at komme derud, og vi var ikke saa faa civile Folk, der var med. Arbejdernes store Spisesal var propfuld. Jacobsen mødte selv og talte udmærket for Soldaterne, for Folk og Land. Der blev sunget og derefter opvartet med Øl i lange Baner, alt, hvad man vilde drikke. Først kom Øllet ind i Kruse, men senere i Lurfade, saa der var mange, som ved Sengetid trak hjem med en slem

Bjørn. — Saa næste Dag, noget over Middag, var vi færdige og havde Hestene for til Hjemturen; men i det samme kom en Mand ind i Gaarden og fortalte, at et Skib havde lagt til ved Toldboden med mange Saarede fra Kampen ved Mysunde. Hestene blev da atter spændt fra, og vi ilede af Sted til Toldboden; men de fleste Saarede var da alt kørt paa Sygestuerne. Den Aften og den Nat, som vi kørte hjem, skete Rømningen fra Dannevirke.

Saa blev Tiderne strenge. Vi havde som foran nævnt 3 Brødre med. Og hvordan var det gaaet de to under Tilbage-toget? Jens gik Turen igennem fra Dannevirke til Dybbøl, medens Niels gik træt ved Flensborg sammen med mange andre; men de naaede da ned til Havnen og kom med en Damper derfra og til Sønderborg. Som foran nævnt havde Niels og Jens smaa Fæstesteder i Kvandløse Havremark, og under hele Krigen maatte vi fra Tingtved passe Jorden og trøste Konerne, saa godt vi kunde. Der var kun lidt Glæde for os under Krigen. Vi vidste jo aldrig, hvordan mine Brødre havde det. Der gik nok jævnlig Breve frem og tilbage imellem os; men kom der Brev fra den ene, hvordan havde saa de andre det? Og saa var der gaaet 2—3 Dage, siden Brevet var skrevet derovre, og i den Tid kunde der være sket saa meget. Særlig var min Moder og mine Brødrers Koner meget urolige. Næsten hver Søndag maatte jeg afsted paa en Hesteryg eller til Fods til Havremarken — en Vejlængde paa over 1 Mil — for at bringe Bud og Breve. Den Gang havde man endnu ikke Landposter, saa vi maatte hver eller hveranden Dag til Holbæk for at høre, om der var Breve.

Forholdet ovre paa Dybbøl var saaledes, at 15. og 18. Regiment mødtes — naar det ene gik ind til Als, saa gik det andet ud til Skanserne — ved Brohovedet nær ved Allsund, og der var gerne saa langt Ophold, saa Brødrene kunde opsøge hinanden og tale sammen; og her skete det en Dag, at Niels fik at vide, at Jens var falden den 9. April. Niels fik Lov til at gaa ind i Sønderborg Kirke og

se sin Broders Lig. Jens var ikke kvæstet, men Blodet var gaaet ud gennem Næse og Mund. Han blev jordfæstet i en Fællesgrav paa Sønderborg Kirkegaard. Jeg har senere selv besøgt Graven flere Gange. Niels skrev selvfølgelig hjem, og det blev en streng Tur den Dag, da Moder og jeg kørte hen og skulde fortælle den unge Enke om Mandens Død. De havde 2 smaa Børn. Ved Slaget den 18. April var Niels's Regiment saa stærkt med i Ilden, at næsten hele hans Kompagni faldt eller blev taget til Fange. Kun Niels og 6 andre Menige slap helskindet derfra. Niels havde forøvrigt tidligere ved en Forpostfægtning faaet skudt sit Tøj i Stykker. Mange af Soldaterne, som vendte hjem, da Krigen sluttede, havde senere et daarligt Helbred. Krigen blev sluttet, og Fredsbetingelserne var haarde. Vi mistede Sønderjylland. Jeg husker ogsaa godt Valgkampen i 1866, hvor vi mistede 5. Junigrundloven og fik den saakaldte »reviderede« Grundlov i Stedet.

Meget er forandret i Hjemmene siden min Barndoms-tid i 50'erne. Klædedragten paa Landet var jo saaledes den Gang: Gamle og unge Mænd brugte kun Vadmelstøj, men dette kunde være helt kønt, naar det var blevet farvet, stampet og overskaaret. Kvinderne, synes jeg, var helt fine i deres blaa, brune, grønne eller graa Hvergarmskjoler. Hovedtøjet var for de ældre Kvinder det saakaldte »Lin«, som var stivet stærkt og gik noget frem over Ansigtet, medens de unge Piger havde »Korsklædet«. Det lignede Gardintøj, gik fra Øre til Øre og havde en guld- eller sølvbroderet Nakkepuld. Dertil kom for alle de store Hage- og Nakkesøjfer af brede Silkebaand. Det var en slem Dag at komme over, naar en af de slesvigske Kniplingskræmmere kom i Gaarden, og det tog lang Tid med at faa klaret Forholdet mellem Øjnene og Pungen! Saa kom den væmmelige Krinoline — vistnok omkring ved 1860. Siden var Tornyren dog værre!

Først havde man Underskørter, hvor Rendegarnet eller Islætten var af sammenknyttet Hestehalehaar, men dette gav for lidt Vidde. Saa kom den egentlige Krinoline. Det var en Slags Tøndebånd af Spanskrør; men disse var skøre, og der var mere end én Balpige, som i de Dage maatte ud af Salen og trække de knækkede Rør ud! Bedre gik det, da man til sidst benyttede tynde Staal-fjedre til »Underværket«. Jeg husker godt, hvor det kneb os med at faa Plads til mine Søstres Nederdele i den bagerste Agestol. Efter Krigen kom der enkelte uldne Kjoler og Klædesfrakker frem. Men jeg saa ikke Ungdommen samlet i Stadstøjet fra Maj 1867 til Oktbr. 1870, og i den Tid var det, den store Forandring skete i Kvindernes Klædragt paa min Hjemegn. Tøj af Vadmel og Hvergarn forsvandt og afløstes af Kjoletøj, i alt Fald som Stadstøj.

Der havde ogsaa i Aarene omkring 1864 været Danse-lærere, der rejste omkring og lærte Bønderne nye Dansestykker, saa det gik rundt i Bøndernes Øverstestuer med at danse »ret« og »avet om«. Og særlig lærte man de nye Turestykker. Jeg naaede ikke at komme i Danseskole, desværre!

Fornøjelserne, man som unge havde i den Tid, var forskellig fra Nutidens: Der var store Familiefester, Bryllupper og Barselgilder hele 3 Dage i Rad; men jeg tør ikke begynde paa at beskrive disse. Det har Olsen, Torpe-lund, Kredslæge Møller og flere gjort saa omstændeligt. (Læs, hvad de har skrevet!) Men der var dengang ingen Sølv- eller Guldbryllupper, langt mindre Juletræsfester, eller de mange Slags Jubilæumsfester, som vi nu har!

Jeg vender endnu engang tilbage til Arbejdet derhjemme, især det indendørs Arbejde, idet jeg saa ofte maa mindes den Flid og Nøjsomhed, som der blev udført af Kvindene.

Det var især Ulden og Hørreren, som her gav Ar-

bejde i Vinterens Løb. Faarene blev klippet 2 Gange — Foraar og Efteraar — og kaldtes henholdsvis »Lod« og »Uld«. — K a r t n i n g e n til de kønne lange »Tøjer« blev udført ved smaa Kartegilder af Byens Piger, som sammen ved Arbejdet fornøjede sig med Skæmt og Sang, dog mest sørgelige Kæresteviser. Saa blev der spundet paa Ten. — H ø r r e n havde Mændene først fat i. Der blev et passende Stykke afsat i en af Vaarmarkerne, og Frøet blev saaet. St Hans Aften satte vi flere lange Ris i Hørren, dels for at den skulde vokse sig lang og dels for at skaane den for Heksene paa Koteskafterne, naar disse var paa Vej til Bloksbjerg.

Hørren blev rusket op hen paa Sommeren og bundet i smaa Knipper. Enten laa den saa paa Skaar i længere Tid, eller den blev sænket ned i en Tørvegrav og det saa længe, til en Prøve af Hørren, i stærk tørret Tilstand, ved Gnidning vilde afgive den ydre Skal. Optaget blev den saa tørret over en Grav, hvori der stadig brændte en Ild. Over denne Grav, der godt og vel havde Hørrens Længde, blev Hørren nu paa Jernstænger tørret i et Lag ad Gangen. Og naar Mændene havde faaet et saadant Bundt tørret Hø hver, gik det med »Hørbryden« for at bryde Hørrens udvendige Skal i Stykker. Helst saa varm som muligt tog Mændene Hørren under Bryden. Senere blev Hørren behandlet af nogle Kvinder, der skættede og heglede Hørren ren og fin. Ved Heglingen kom Nr. 1, den fineste Hør, frem, og Nr. 2, Blaaren. Som Nr. 3 var Skætteaffaldet, der mest brugtes til Sække. Paa næsten alle Museer ser man nu disse gamle Redskaber, som man brugte til Hørren. — Spinderokken kom nu i Gang ikke alene de lange Vinteraftener, men ogsaa om Dagen. Der holdtes i Reglen op om Aftenen senest Kl. 10. Arbejdet foregik ved en simpel Belysning: et enkelt hjemmelavet Tællelys enten hængende ned fra Loftet eller sat i en Indretning, som kaldtes for »L y s e k æ l l i n g e n«. Denne Indretning var af Træ og kunde delvis med den sidste Del af

Lyset skydes op eller sænkes, som man ønskede det. (Her kan jeg indskyde, at min Broder Hans og jeg læste ved samme Lys, og hvor vi kunde faa en Plads uden for Kredsen og halvt med Ryggen til.)

Min Moder var meget flittig, og det skete manges en Aften, at hun vilde være færdig med Tenen, eller vi med Bogen, saa det blev sen Sengetid. Nøgleknippet hængte i Øverstestuen. Hans og jeg læste ved dette Lys mange Bøger fra Lejebiblioteket i Holbæk.

Foruden hvad der skulde bruges til Klæder at slide paa som Vedligeholdelse, blev der i de fleste Hjem dengang lavet en Masse Lærred og Dynevaar til Udstyr. Hvor min Mor var glad, naar hun havde alt det »Udstyr« ude at soles en klar og luftig Sommerdag. Maaske ogsaa den gode Moder var lidt vigtig ved disse Lejligheder. Havde vi Familiefremmede, saas Moder med de fremmede Koner efter sig stille at forsvinde op i Øverstestuen. Saa maatte Skabenes og de store Kisters Indhold vises frem og beundres, dels de færdige Varer og dels Vinterens Spind. Endelig skulde de Besøgende være medbestemmende om, hvordan Vadmestøjjet, Hvergarnet, Dynevaaret o. s. v. skulde laves, fores og syes.

I hele min Barndom og til jeg var 18 Aar og rejste ud, b r y g g e d e vi selv Ø l l e t, hvortil vi selv malede Maltet paa en af de smaa Haandkværne. Ellers saa vi Mandfolk ikke meget til den Virksomhed, før Øllet var i Ølkanden paa Bordet eller paa Træflasken ude i Marken. Mere spændt var vi Børn paa B a g n i n g e n. Vi vilde se, naar Dejgen blev lagt og tilsat med gemt syret Brød. Og vi tittede Morgenen efter, om Dejgen var »hævet«. Saa blev den æltet, og det var strengt. Og det er heller kun et daarligt Mundheld, at man skal mere »skue Pigerne ved et Dejgrug end i en Springdans«. Medens Brødene nu blev fornet — »slaaet op« —, varmede Fader Bagerovnen op, og tilsidst maatte han med indbundet Hoved

ind og feje Gløder og Aske ud af Ovn, og dette var en haard Svedetur.

Det var store og gode Brød, man selv lavede sig den Gang; de smagte godt og kunde holde sig friske i 3—4 Uger. Fra sidst i 60'erne købte vi Brød i Holbæk.

Vi støbte selvfølgelig ogsaa selv vore Lys. Det skete ved at dyppe de paa Pinde satte Væger ned i den smeltede Tælle — en lille Tønde til samme Brug. Et tregrenet Lys til Helligtrekongers Aften skulde jo ogsaa til.

Mælken blev daarlig behandlet dengang. Den blev hensat i Træbøtter eller Leraf — om Sommeren i den høje Kælder, ligesom Flødebøtten, og om Vinteren stod Mælkefadene paa Hylderne ved Bjælkerne tæt op til Loftet i den almindelige Daglig- og Spisestue. Flødebøtten havde Plads paa Langbænken nær ved Indgangsdøren. Der maatte samles Fløde i flere Dage, ofte i Ugevis, indtil der var nok til Kærningen. Vi brugte Stampekærnen og senere Tøndekærnen; men det var ofte et Lykketræf, om der kom Smør i en rimelig Tid; snart kom det for tidlig med blødt Smør, og snart blev det først til Smør efter flere Timers Kærning. Dette skyldtes jo noget det ensidige Foder, Kørerne den Gang fik. — Ved Stampekærnen maatte alle være med, som kunde magte Stampen. Ogsaa Fremmede eller Besøgende kunde træffe at blive kaldt til Afløsning ved Stampene for, som man sagde, »at ryste Smørret af sig og ikke gaa bort med »Smørlykken«. Det var strengt at kærne og ikke kunne faa Smør, og naar man til sidst — efter at have kærnet forgæves i flere Timer — greb til den Udvej at koge Smørret ud af Fløden, blev dette kun et daarligt Resultat og simpelt Smør. Det kærnedes Smør, der blev tilovers fra Husholdningen, solgtes til »Prangere« eller Købmænd i Købstæderne eller til de kørende Hønsekræmmere, der ogsaa handlede med Æg, Kalveskind og andre Ting. Smørret fra mindre renlige Hjem var ofte meget urent og uensfarvet. Om Vinteren brugtes som Farvemiddel Gulerodssaft! —

Angaaende Smørrets Renhed har vi en gammel Vejledning om Smørbehandling, hvor man efter tilbørlig Ælting skulde trække en udspændt Staaltraad igennem Smørklumpen for at trække Haar og andre tilfældige Urenheder ud! Jeg har ogsaa hørt en Historie, som omhandler Smørrets Kvalitet i gamle Dage; men jeg tør ikke indestaa for dens Sandhed:

To Koner fra Landet gik til Købstaden med hver en Krukke Smør, som de solgte til samme Købmand. Den ene hed Karen, den anden hed Maren. Karen kom først og fik 2 Mark (66 Øre) for Pundet. Saa kom Maren lidt efter, og hun fik 2 Mark og 4 Skilling pr. Pd. (75 Øre). De to Koner var gamle Bekendte og mødtes senere i Byen og kom da ogsaa til at tale om deres Smørsalg. Da saa Karen hørte, at Maren havde faaet 4 Skilling mere for Pundet, end hun fik, blev hun meget vred og lovede Købmanden en værre Omgang. Hun ilede straks hen og bebrejdede ham i stærke Ord, at han havde snydt hende for flere 4 Skillinger. Meget undskyldende og sagtmodig indrømmede Købmanden den Forskel, der havde været paa Prisen og blev nu presset til at sige Grunden hertil, og det var da denne, at Marens Smør havde været mere rent end Karens. Men nu blev den vrede Karen yderligere opbidset, og harmdirrende raabte hun: »Det er Løgn, Mathiasen! Jeg gad nok se den Kone, der har pillet saa meget ud af sit Smør, som jeg gør! Renlighed er en god Ting!«

Hvad de Gamle fortalte.

Vi Børn lyttede — ligesom Børn i Nutiden —, naar de Ældre fortalte eller under deres Samtale med andre kom til at udtale sig. Saa vidt jeg mindes, gjorde det stærkest Indtryk paa mig, naar vor gamle Nabo, Jens Jakobsen, og min Fader talte sammen om det udførte Hoveri paa »Løvenborg« og den tilhørende Gaard »Vognserup«.

Begge havde de som Unge og som satte Mænd været meget til Hove, saa det til sidst var et Savn, da det i Fyrerne holdt op (1847). Der var Trældom i Hoveripligten, men der var ogsaa megen Morskab at opleve under dette tvungne Arbejde. Der blev drevet mange Løjer. Det værste var, at det tidt knob med at faa sit eget Arbejde gjort paa Fæstegaardene. Men i endnu ældre Tider var det meget værre. Da maatte Fæstebønderne ikke køre deres Sæd hjem, før Fogden eller en anden betroet Mand havde udtaget $\frac{3}{10}$ af alle Neg — ogsaa af de sammenkastede »Ærterumper«. — Det var $\frac{1}{10}$ til hver af de 3 Tiender til Konge, Kirke og Præst. Den 1ste og 2den Tiendedel kørtes til Herregaarden, den 3die til Kirkeladen. (En saadan findes endnu ved Raklev Kirke, Svallerup, Tranebjerg og Kalundborg.) Saa først maatte Fæstebønderne selv køre de øvrige $\frac{7}{10}$ af Høsten hjem i deres Lader. Saaledes var der Afbrydelse i eget Arbejde Aaret rundt. Der kom Hovbud. Udrideren med dette red fra Gaard til Gaard og bankede paa Gadeporten med sin store Stok. Og til den, der kom og lukkede Portlaagen op, lød det: »I Morgen til et bestemt Arbejde og til et bestemt Klokkeslet skal I møde til Hove!« Naar denne Ordre var kommen, skulde der endnu før Aften gøres flere Forberedelser til Turen næste Morgen. Lerne skulde slibes, Vognene smøres og meget andet. Til fælles Hoveriarbejde var Klokkeslettet bestemt, men havde man hver sit Arbejde at udrette paa Herregaarden, tog man tidlig af Sted. Da gjaldt det om at blive først færdig, just ikke for hurtig at komme hjem igen. Nej, Dagen skulde gaa med Leg og Løjer, til det passede, at man kunde komme hjem til Solnedgang. For Karle og Piger var det hele nærmest Morskab, og de Ældre, der selv som Unge var indlevet i Hoveriarbejdet, fandt sig i det. Konerne derimod var meget utilfreds med Hoveriet, dels fordi de maatte være ene hjemme paa Gaarden med Drengen og Lillepigen og passe alt der, mens de øvrige var til Hoveri-

arbejde. Og saa skulde Hovfolkene hver Dag have en god Madkurv og en stor Ølflaske med, og for ikke at komme i Folks daarlige Skudsmaal, skulde Maden være meget bedre end den, man ellers selv spiste derhjemme.

Min Moder var al Tid vred paa dette Hoverivæsen og kunde ikke godt lide at høre Tale derom siden. Hendes Hjem — Gaarden i Snevre — var nemlig en af de faa Selvejergaarde, som dengang fandtes paa Holbækegnen. — Min Fader havde vistnok været en rask Karl og senere som Mand, maaske ogsaa noget fremtrædende. Det var med en vis Sikkerhed og lidt Vigtighed, han fortalte, at han ved Slaaning af Græs gik foran en hel Flok Mænd og Karle paa Løvenborg og Vognserup Enge. Det ser ud til, at han var godt lidt og anset af Baron Løvenskjold og Ridefogden, idet han slap for det sidste Aars Militærtjeneste for at kunne komme hjem og overtage en lille forsmømt Fæstegaard. For Godsejeren var det jo bare at sende en anden af Godsets Karle ind til Afløsning. Min Fader maatte desuden i flere Aar ind til »Mønstring«.

En Gang var det dog nær gaaet galt med min Fader over for Ridefogden; men heldigvis var Træhesten den Gang forlængst afskaffet og Baronens min Fader god.

Det var under Høsthøsten. Man var tilsagt til Hoveriarbejde og mødt for at samle Høet. Men da de skulde til at begynde, sagde Ridefogden: »Høet er ikke rigtig tjenligt. I maa alle tage hjem og komme igen i Morgen.« Det kan jo være, at Ridefogden har hørt nogen knurre over denne Hjemsendelse; thi da de mødte igen næste Dag, lød det fra Ridefogden: »Tag hjem og mød igen i Morgen!« Denne Kommando vakte stor Forbitrelse, og min Fader tillod sig da at sige: »Høet er tjenligt nok! Vil I andre som jeg, saa river vi Høet nu. Vi har andet at bestille end køre her og være Nar.« Og saa rev de Høet sammen. Jeg ved ikke, om man den Gang raabte Bravo til min Fader, men Ridefogden blev gnistrende vred, hentedede Baronens og fortalte ham, hvem der var Skyld i Høst-

folkenes Ulydighed. »Er det dig, Hans?« sagde Baronen. »Det havde jeg ikke ventet af dig!« Min Fader forklarede nu Grunden til sin Optræden, det var det store Tids-spild, som Ridefogden forlangte, og Høet var tørt nok til at rive. Baronens saa nu paa Høet og fandt, at det nok kunde lade sig samle. Og Arbejdet fortsattes — under Ridefogdens Vrede.

Der blev ogsaa fortalt, at samme Ridefoged en Gang — efter at Pryglestraffen allerede i 1787 var blevet forbudt — havde slaaet en af Hovbønderne. Bonden vilde melde Ridefogden; men for at undgaa Rettergang, maatte Godset derefter give den samme Bonde en større aarlig Godtgørelse i Penge, Brænde fra Skoven, nogen fri Græsning m. m.

Tre Aar under Landhusholdningsselskabet.

Alt fra min Drengetid havde jeg Udlængsel, hver Gang jeg hørte Nyt udefra. Under og efter Krigen i 1864 blev Omtanken og Fantasien sat i stærk Bevægelse, hvorved Lysten og Trangen øgedes. Jeg vilde lære noget; men hvor skulde jeg rejse hen? Jeg læste meget efter min Konfirmation, dog mest Romaner. I Efteraaret 1866 var jeg en Tur hos en ung Gaardmand i Nabobyen, og denne Mands Søster var samme Aar kommen under Landhusholdningsselskabet som Mejerielev. Derved blev jeg bekendt med Selskabets Vilkaar for Landvæsenslærlinge: 3 Aar paa 3 Gaarde — et Aar paa hver Gaard med Løn 30, 36 og 40 Rigsdaler aarlig. Efter Nytaar 1867 søgte jeg Optagelse og blev i Marts antaget med Ordre til at møde paa G r a v b a l l e g a a r d ved Silkeborg den 1. Maj. Jeg blev saaledes den første Ungersvend fra Søjstrup Sogn, der — saa vidt jeg ved — rejste ud for at lære Landbrug. Der var hos mig selv og mine Forældre og Søsken stor Spænding over, at jeg skulde saa langt bort det første Aar. Men nu var jeg solgt, og det gik ogsaa let nok med

at komme af Sted. Man saa den Gang anderledes paa slige Afstande, end man gør nu. Den Gang havde vi kun Jernbanelinien fra København over Korsør, Fyn og Vamdrup til Syden. I Halvtredserne havde mine ældre Brødre, Niels og Jens, ligget Soldat i Altona og Glückstad (i Holsten); men det blev anset for en større og mere besværlig Tur, end naar man i vore Dage rejser til det fjerne Vesten.

Min Rejse foregik med Vogn de 4 Mil til Sorø, saa med Jernbane til Korsør og videre herfra med Dampskib til Aarhus, hvor jeg overnattede. Næste Dag tog jeg med Postvogn til Silkeborg og herfra til Fods til Gravballegaard. Der var meget Nyt for mig at se paa den Tur. Jeg havde aldrig før set et Tog paa Land eller en Damp paa Søen, langt mindre prøvet den Slags Befordring. Det stormede stærkt udi Kattgat, og der var megen »Of-ring«, saa at jeg — uden at være syg — af bar Væmmelse maatte være lidt med.

Det første, jeg saa paa Aarhus Havneplads, var et Studekøretøj, og saa hørte jeg første Gang det jyske Maal udtale rent; tidligere havde jeg kun hørt det af Hørkræmmerne og jyske Soldater, som lige efter Krigen var indkvarteret i mit Hjem.

I Silkeborg traf jeg min fremtidige Kammerat — en Fynbo, som skulde aftjene sit 3die Læreaar. Paa Vej til Gravballegaard spurgte vi en Dreng om Vej, men det fik vi ikke noget ud af. Han sagde, vi skulde først gaa nordpaa, saa imod Øst, saa et lille Stykke mod Nord, saa mod Vest o. s. v. Vi vilde omsætte disse Udtryk til højre og venstre; men det forstod Drengen ikke, og det løb rundt for os med Syd, Nord, Øst og Vest; men frem maatte vi, og frem naaede vi. Jeg har hørt en Historie om, at indkaldte jyske Rekrutter i gamle Dage ikke kunde omsætte »højre« og »venstre« i Tanken; man gav dem derfor et Halmbaand om det ene Ben og et Høbaand om det

andet, og saa kommanderede man: »Halmom!« eller »Høom!« Og det forstod Jyderne.

Vi meldte os paa Gaarden og blev noget barsk modtaget af Ejeren, Hildebrandt, og vi maatte straks paa Arbejde i Laden indtil Spisetid og fremdeles med i Arbejdet trods det, at vort Tøj først kom nogle Dage senere. Baade Hildebrandt og Fruen (»Madammen«) var Holstenere. De var kommen herind, han som Forvalter, hun som Mejerske, i Fyrrerne tilligemed mange andre Holstenere. Denne Indvandring til Herregaardene skyldtes, at man »dernede« i Holsten indtil omtrent ved 1870 var længere fremme med Landbrugs- og Mejeridrift, end vi var det. Ja endnu i 1877 traf jeg en holstensk Mejeribestyrer og en holstensk Mejerske paa Ourupgaard paa Falster.

Baade Husbonden og Madammen paa Gravballegaard var dygtige Folk, men meget hidsige, saa naar Vreden kom over dem, gik det løs med tyske Skældsord og andre Brokker imellem det daarlige Dansk, som de ellers talte. Sønnen var Forvalter, og den ældste Datter var Husjomfru, begge flinke og meget godmodige Mennesker. Saa var der en københavnsk Lærerinde og en slesvigsk Mejerske. Forøvrigt var Tjenestefolkene, som de var de fleste Steder den Gang, en Blanding af flinke og mindre gode Folk, gerne med nogle Svenskere imellem. Tre unge Piger lærte Mejeri; de havde det ikke godt, da de hver Dag maatte malke deres 18—20 Køer. »Mutter« holdt dem strengt i Ørerne fra den tidlige Morgen til Sengetid. Der var dengang noget, der hed Spindestuen, og her havde alle Pigerne stadigt Arbejde, særlig om Aftenen. Madammen var først oppe om Morgenen og den sidste, der gik i Seng om Aftenen. Vi to Lærlinge havde et ret godt Kammer ved Vognporten (kun var der slemt med Rotter), og vi spiste sammen med de ovennævnte 3 Mejerilærlinge. Disse 3 Piger havde deres Hjem henholdsvis i Aarhusegnen, Silkeborg By og Jyllands Vestkyst, og de

talte i Grunden hver sit Sprog. Silkeborgpigen talte bedst, og det morede mig meget, naar jeg ved en lille Bemærkning kunde faa dem til at trættes om, hvem af dem der talte bedst. Jeg syntes, det var ruskende galt altsammen. Jeg maatte ogsaa høre ilde, fordi jeg kaldte Byg for Korn, da Navnet »Korn« derovre meget rigtigt blev brugt som Fællesbetegnelse for alle Kornsorter, og saa kunde jeg ikke rigtig faa Bogstavet »i« frem i Navnet Silkeborg.

Gravballegaard havde den Gang 700 Tdr. Land, hvoraf 480 var Ager, 12 Eng, 144 Mose og 18 Skov. Under 8 Huse laa 46 Tdr. Land. Besætningen udgjorde: 22 Heste, 5 Plage, 100 Malkekøer, 20 Stk. Ungkvæg, 50 Faar, 45 Svin og 2 Trækstude. Malkekvæget fik 1 Pd. Oliekager og ca. 5 Pd. Byggrutning pr. Ko daglig. Hestene fik til sammen 2 Tdr. Sæd om Dagen. Selve Ejendommen laa ca. 1 Mil Nord for Silkeborg.

Agermarken var overvejende Lerjord og i god Drift, og kun skal jeg bemærke, at der alt den Gang (i 1867) var ca. 6 Tdr. Land med Rodfrugter (halvt Kaalroer og halvt Turnips), der gav et Udbytte af 233 Tønder pr. Td. Land.

Ude i Marken laa et Teglværk, der hver Sommer var i Drift ved tyske Teglværksarbejdere. Fra Gaarden havde vi hele Sommeren at køre Tørv fra Mosen til Teglværket og af og til at køre Mursten til Byggepladser og til en Pram ved Gudenaen, hvorfra Stenene befordredes videre til Randers. En Gang skulde vi køre over et Vade-sted i Gudenaen. Der var 2 Alen Vand, og saa skulde vi køre i Zikzakform for at komme over. Jeg var midt i Vognrækken og havde et Par unge Heste for, som for første Gang skulde over Vadestedet. Da jeg naaede ud i den stærke Strøm, gjorde Hestene Skrue og stejlede. Med en god Pisk fik jeg dem dog over. Men foruden Forvalteren var der ogsaa flere af Byens Folk til Stede, og den Gang var man paa den Egn meget øm over for Heste. Forvalteren maatte høre ilde, fordi jeg havde slaaet He-

stene. Det værste var dog, at man i hele Gravballe By kaldte mig »den gale Sællænder«, der slog Hestene, naar de ikke vilde over Aaen. Senere blev dog Forholdet meget fint.

Den meste Kørsel af Tørv fra Mosen besørgede dog »Kresten« med Studeparret. Denne Kresten var en snurrig Fyr. Han elskede sine Stude og vilde ikke snakke om andet. Forholdet mellem de to Parter var dog mindre godt i varme Sommerdage, thi naar Hvepser og Fluer var slemme ved Studene, saa stak de af hen over Markerne med Vogn eller Plov.

Dengang var der stor Trafik paa Gudenaen mellem Silkeborg og Randers. Der gik ca. 100 Pramme. Med Strømmen gik det lystigt, men det var strengt mod Strømmen de 14 Mil. Prammen blev de første 7 Mil trukket af 2 indtil 7 Mand, men paa det sidste Stykke maatte der bruges det samme Antal Heste, der gik i Gaasegang paa en dertil tæt ved Aaen anlagt Træksti. Man sagde, at Frederik den 7. havde givet sit Bidrag hertil.

Hvor var dog Folk paa denne Egn nysgerrige dengang, naar jeg paa Rejserne maatte spørge om Vej. Jeg fik ikke noget Svar paa mit Spørgsmaal, før jeg indgaaende havde svaret paa, hvor jeg kom fra, hvis Vogn jeg kørte, og hvem jeg ellers var. Og naar jeg sagde, at jeg var Sællænder, blev der spurgt, om jeg var Københavner, Kulsvier eller hvad. Og da jeg blev klar over, hvad man vilde vide forud, naar man spurgte om Vej, gav jeg dem hele Lektien. I hele det Aar hørte jeg ikke et sjællandsk Ord, og da jeg tilmed lagde mig efter at tale Jysk, saa sagde jeg kun, naar nogen spurgte om min Hjemstavn, at jeg var »øster fræ«. Ja saa jysk var jeg til sidst bleven, at man ovre paa Fyn næste Aar kaldte mig »Jyden«.

Jeg havde haft et godt Aar paa Gravballegaard, og Tiden var løbet hurtig. Og dog længtes jeg efter at se nye Forhold. Som Lærling under Landhusholdnings-

skabet maatte der hvert Aar indsendes Beretning fra Lærestedet, og i Marts 1868 fik jeg Bud om at møde den 1. Maj paa Frederiksgave, der laa ca. 1 Mil Sydøst for Assens paa Fyn. Og da Hildebrandt havde været Forvalter der i sin Ungdom, fik jeg paa Forhaand mange Historier derfra at høre.

Jeg skulde altsaa den 1. Maj 1868 flytte fra det østlige Jylland til det vestlige Fyn, og dog maatte jeg sejle fra Aarhus til Korsør og derfra til Nyborg og videre med Jernbane til Aarup St., saa med Postvogn til Assens og derfra gaa paa mine Ben den Mils Vej, der var tilbage ud til Frederiksgave. Det var nemlig saadan, at Banen fra Aarhus til Fredericia endnu ikke var aabnet, og derfor maatte jeg den lange og dyre Omvej.

Til Frederiksgave, ikke ret langt fra Lillebælt, hørte 730 Tdr. Land Ager, 50 Tdr. Land Eng, megen Skov og en stor Have. Besætningen udgjorde 2 Køreheste, 26 Arbejdsheste, 4 Plage, 230 Kvæghøveder (deraf 170 Malkekøer), 20 Faar og gennemsnitlig 100 Svin.

Der blev kun dyrket et lille Stykke med Rodfrugter. Da jeg rejste fra Gravballegaard 1. Maj, havde man lige der begyndt paa Saaningen, og da jeg kom til Frederiksgave, var man her omtrent færdig. Vi fik i 1868 »en tør Sommer«, saa tør, at det næppe siden har været saa galt. Høhøsten og Vintersæden var dog god, medens Vaarsæden var saa tynd og kort, saa det kneb med at faa bundet den.

Jægermester L a n g e havde været Forpagter af Frederiksgave i mange Aar. Han var en højst ejendommelig Mand, talte kun lidt med sine Lærlinge, undtagen naar han var i daarligt Humør, for saa gik det ud over os eller over 2 Husmænd, som der blev sagt om, at han lønnede dem med at faa fodret og græsset hver en Ko og et Faar, for at han til enhver Tid kunde faa Luft for sine daarlige Luner. Disse to durkdrevne Mænd tog ogsaa imod alt, hvad han kom med og svarede Gang efter Gang: »Javel, Hr. Jægermester!« Forvalter Fenger var meget skikkelig.

Han havde Dyrlægeeksamen, men var ikke rigtig praktisk Landmand og maatte ikke sjældent holde for, naar »den Gamle« var vred. — Her var 18 Karle og Husmænd. I Midten af de 12 Spænd havde vi 2 Lærlinge vor Plads, og det kunde ogsaa være lige meget; men det var blevet Skik her, at Lærlingene ikke alene skulde være Syndebukke for Jægermesteren, men ogsaa for Folkene, og det vilde jeg ikke finde mig i. »Ja, dig faar vi nok knækket«, sagde Karlene. Nu havde Jægermesteren kun taget det Forbehold for Lærlingene, at de ikke skulde bære Sæd. Og da vi sidst i Maj skulde køre en Mængde Hvede til Assens, var jeg med første Dag. Der var et helt Opløb ved Mejeriet, da vi skulde læsse. Den lille Johan eller gamle Johan skyndte sig op paa Loftet for at »trille Sække til«, hvad jeg ellers skulde udføre. Men jeg havde jo Aaret forud været »Møllekus« paa Gravballegaard, saa jeg tog min Sæk og nedad Trappen og op paa Vognen med den i en vis Fart, og efter Tur tog jeg ligeledes den næste Sæk. Saa luskede Tilskuerne væk. Jeg skulde dog prøves videre i Kløvermarken. Der var vi med 24 Lejern. Og det gik paa Livet løs. Forkarlen naaede Bagtroppen inden Aften. Jeg havde faaet et sjældent godt Slaatøj og klarede mig let. Medens Lærlingene paa Gravballegaard blev meget betroet og blev regnet for de mest paalidelige Folk, saa var nærmest det modsatte Tilfældet paa Ferderiksgave. Vi blev kun foretrukket, naar der var en Køretur eller en Ridetur om Søndagen. Efter Bestemmelsen for de 3 Læraar skulde vi ogsaa lære »Kvægets Røgt og Pleje« at kende; men her paa »Frederiksgave« bestod dette kun i, at vi jævnlig maatte afløse Røgteren om Søndagen!

Her var flere ejendommelige Skikke. Vi fik ikke de almindelige Mellemmader udleverede, men i Stedet for fik vi rigeligt Brød at skære af og dertil udleveret 1 Pd. Smør og 2 Pd. Ost om Ugen, noget mindre om Vinteren, og saa kunde vi selv holde Hus med det, som vi vilde. Saa havde

jeg hele Høsttiden den Bestilling fra Kl. 4½ til 6 hver Morgen at udmaale 1 Pægl Brændevin til alle, ogsaa Havefolkene, som deltog i Høsten, baade Mænd og Koner. Det var ikke noget behageligt Arbejde. Men een skal der jo til det værste.

Vi gik ellers meget fredeligt i Arbejdet. Kun paa 2 bestemte Tider kom Jægermesteren i Marken, Kl. 8 og 3, ligesaa i Stald og Lade. Og der vankede »en Skælden ud« i lange Baner, hvis nogen under den Gamles Nærværelse gav sig til at standse lidt i Arbejdet. I mange Maader blev der holdt streng Orden. Hvis Jægermesteren fik at se et Par Bringkobler liggende i Gaarden, saa tog han dem med op paa Slottet, og det var ikke blide Ord, der faldt til Synderen, naar han hentede dem. Der var ingen god Tone paa Gaarden; der var mere raa Tale og Usædelighed, end jeg mærkede paa de andre Gaarde, jeg var paa som Lærling. Det er betegnende, at Jægermesteren i sin Anbefaling til mig skriver, at min »Moralitet og Sædelighed ikke lader noget tilbage at ønske«.

En anden Ting maa jeg ogsaa fortælle om fra mit Ophold paa »Frederiksgave«. Kong Frederik VII opholdt sig som Kronprins en Tid i Odense; men han opholdt sig ogsaa noget paa »Frederiksgave«, fortaltes der, særlig for at være med ved Udgravning af Kæmpehøje paa Egnen, men ogsaa for at gaa paa Jagt og Fiskeri. Jeg hørte mange Historier om Frederik og hans Færden baade paa Gaarden og i Omegnen. Meget afholdt var han blevet, hvilket viste sig en Gang, mens jeg var der. Der gik i Foraaret 1869 det Rygte — vistnok over hele Landet —, at man skulde have set Frederik VII i en Fæstning nede i Tyskland. Den afholdte Konge skulde ikke være død 15. November 1863, men røvet fra Slottet Lyksborg i Sønderjylland og ført til Tyskland; men en død Mand var lagt i en Kiste og udgivet for at være Kongens Lig. Da dette Rygte kom til »Frederiksgave«, blev der en Morgenstund

helt Oprør i Stalden, og det var nær gaaet den gamle Avlskarl og mig galt, fordi vi ikke vilde tro Rygtet.

Den 1. Maj 1869 blev jeg forflyttet til »Falkensten«, der ligger $\frac{3}{4}$ Mil fra Slagelse. Jeg kom der om Aftenen, og det saa ikke godt ud lige straks, idet jeg blev vist ind i et Kammer, 4 Alen paa hver Led, eller maaske det var $4\frac{1}{2}$, med Døren ud til en Hestebaas. Der skulde 4 Lærlinge bo sammen. 2 Senge var stillet over hinanden og med 4 Kufferter rundt omkring, saa der var saa lidt Plads, at vi meget knebent kunde øve Af- og Paa-kledning, og det var heller ingen god Luft at opholde sig i. Foruden mig var der 2 Prøvelærlinge og 1 Havelærling. Med det samme maa jeg bemærke, at vi her i alle Maader maatte dele Kaar med de faste Karle (Karlens Kammer var dog bedre end vort). Vi spiste i en meget simpel Borgerstue, og der blev aldrig taget Hensyn til Lærlingene.

»Falkensten« ligger i Gerlev Sogn og havde et Tiliggende af ca. 400 Tdr. Land Ager og en Skov paa 360 Tdr. Land. Agermarken var næsten overalt højtliggende med dyb og god Muld paa Lerunderlag og var i meget god Kultur og Drift. Besætningen bestod af 4 Køreheste, 16 Arbejdsheste, 1 Kærnehest, 1 lille Havehest, 100 Malkekøer, 3 Tyre, 80 Faar og gennemsnitlig 60 Svin. Der var bedre Orden og Drift i det hele end paa de to andre større Gaarde, hvor jeg havde været. Der holdtes ingen Forvalter, men Arbejdet lededes af en ældre Ladefoged, som havde været der paa Gaarden og tjent sig op fra Dreng og Karl til Ladefoged. Han gik stille og ledede med god Omtanke det hele. Karlene havde al Tid deres Kram i Orden. Det var Skik, men jeg synes ikke, det var nogen god Skik, at vi i iVntertiden maatte arbejde i Laden eller rykke i Marken 1— $1\frac{1}{2}$ Time, før det blev lyst, og om Aftenen blev vi selvfølgelig ved saa længe, vi kunde se. Mar-

ken, som var godt drænet og merglet, havde ca. 50 Tdr. Land i hvert Skifte, som igen var afmaalt og afpælet for hver Td. Land, og herefter var hver Ager bestemt. Dette gjorde det lettere, da vi i Høsten — alle Mand — havde Akkord med at meje, binde og opsætte Sæden. Endnu mere nødvendig var denne Inddeling om Efteraaret, naar vi pløjede paa Akkord: Hver Plov 1 Td. Land om Dagen. Vi tog maaske lidt brede Fuger, men lige og godt pløjede vi. Naar vi ikke havde Forpløjninger, kunde vi (men det skulde være samlet) ride hjem lidt før Aften og kunde se tilbage paa vore pløjede 8 Tdr. Land.

Ejeren, E t a t s r a a d J a k o b s e n, var en flink, men ellers en fin Mand. Han var Landstingsmand og vistnok Bankmand i Slagelse. Vi saa ikke meget til ham. Kom han til os under Pløjningen, gik han tværs hen over Agrene, som vi pløjede paa. Hvis der saa var en Karl, som havde en skæv Fure, fulgte han med Karlen til Enden af Ageren, og saa skulde Ploven stilles om, for det maatte jo være Plovens Skyld; men den Stillen om paa Ploven blev gerne til Skade i Stedet for til Gavn. Jakobsen havde ikke rigtig Forstand herpaa, og Karlen spildte Tiden, saa vi maatte, som ved andre Lejligheder, hjælpe vedkommende Karl med »en Omgang«. Vi maatte jo ikke tage hjem, før alle var færdige. I Høsten var Godsejeren dog stærkt optaget af Arbejde — særlig ved Sædens Hjemkørsel. Vi kørte med store, høje — »Rævelæs«. Hvis een »væltede«, saa spurgte Godsejeren meget deltagende efter Kusken, medens Ladefogden skældte ud for Klodsethed.

Landhusholdningsselskabet tilbød mig om Vinteren at anvise mig en Plads i Skotland for 1 Aar; men jeg havde om Efteraaret ladet mig udskrive til Soldat — 2 Aar forlods —, fordi der var saa mange Manøvrrer efter Tjenestetiden.

Tiden gik hurtig, og jeg stod hele Tiden i godt Forhold til alle. Udover at holde Trop med Karlene var der kun en Ekstratur om Søndagen, mest dog som frivillig

Kusk. Her var jo fire Køreheste, men kun 1 Kusk, og da der ofte skulde 2 Vogne til Selskaber eller Kirke, var det Andenkarlens Ret at køre den ene Vogn. Men den Ret brød Karlen sig ikke om, og da Per Kusk og jeg hele Tiden var gode Venner, saa kørte jeg den ene Vogn, og det kan godt være, at jeg var lidt vigtig af at køre de store brune for Wiernervognen; men jeg var ogsaa glad for at komme ud i Egnen.

Saa var nu de 3 Aar omme, og jeg rejste til mit Hjem i Tingtved den 1. Maj 1870 for en Maaned senere at melde mig som Soldat. Det blev dog ingen Ferie, jeg her fik, hvad jeg heller ikke ønskede. Der var Travlhed hjemme og kun lidt Mandskab, og saa fortsatte jeg med Arbejdet der til den 30. Maj.

I Kongens Klæder.

Den 30. Maj 1870 meldte jeg mig i Kastelet ved 1. Artilleribataillon. Ialt var vi 360 Mand, der meldte sig her og blev fordelt i 4 Kompagnier. 1. og 2. Kompagni blev jaget til Toldboden og slæbt ud til »Trekroner«; 3. og 4. til »Lynetten« og »Prøvestenen«. Til at begynde med saa »Trekroner« meget fængselsagtig ud, men vi vænnede os snart til Omgivelserne derude, og der blev Travlhed med at gøre os til Soldater; men Tjenesten var aldrig streng. Der var ingen Plads paa Fortet til rigtig at trætte os med »Løb«; kun Roningen, der i Begyndelsen var os Landboere saa uvant, gav os Svedeture. De 6 Ugers Rekrutskole gik hurtig, og saa regnedes vi for »Konstabler«. Ved 1. Kompagni havde vi flinke Befalingsmænd, lidt daarligt havde de det ved 2. Kompagni. Mest Forskel var der paa de to Stabssergenter, hvoraf Schellerup ved mit Kompagni var et Asen til at skælde ud, rent frygteligt, og saa mente han slet ikke noget med det og meldte os aldrig. Man kaldte ham »det gamle Vrøvl«. 2. Kompagnis Stabssergent brugte kun

Skældsordet »Bæst«, men saa meldte han immer nogen af sit Kompagnis Soldater.

Hen i Juli Maaned blev der Liv paa Fortet, da det en Dag lød: »Frankrig har erklæret Tyskland Krig, og Danmark skal med!« Dagen efter maatte en Bataillon fra Lejren paa Amager flytte ind paa Søforterne, og dertil

kom Indkaldelsen af 2 Aargange Mandskab. Der blev travlt. Alle Kanonerne blev sat paa Plads. Magasinerne blev fyldt med Ammunition, og vi fik hver 10 skarpe Patroner i Tasken — til Geværerne. Der kom ogsaa 20 Ingeniører i deres Kajakker. Vi fik bestemte Pladser ved Kanonerne — »Hundevagt« om Natten med $\frac{1}{3}$ af Mandskabet. De første Dage dundrede der Skud paa Skud — 6 fra hver af vore 70 Kanoner og ligesaa fra de andre Forter og alle Landbatterierne.

Straks var der stor Krigsbegejstring. Vi kunde jo sagtens (sammen med den franske Armé) knuse Tyskerne og faa Revanche for Tabet 1864. Ved 1. Kompagni lærte vi at pakke Tornyster og ellers at gøre os helt klar til at afgaa til Fredericia. Den første Ufredsdag skiftede vi Kaptajn, fik »Feltraab« og blev erklæret i Belejringstilstand! Men da der var gaaet en Uges Tid, og vi hørte, at Tyskerne vandt Slag efter Slag og allerede var gaaet ind i Frankrig, blev Krigslysten i Aftagende. Naar den første Uge undtages, saa havde vi det i Grunden godt. Det indkaldte Mandskab skulde øves ved de ny, store 11 Tommers Kanoner, og andre Afdelinger brugte Robaadene. Da der var gaaet 5 Uger, blev det hele bragt i de gamle Folder igen, og Belejringstilstanden ophævedes. Vi fik en meget travl September Maaned med at skyde de til

Aaret hørende reglementerede Skud med Geværerne paa Skydebanen og med Kanonerne paa »det faste Batteri« og meget andet.

Sidst i September trak vi »Lod«. Af de 90 skulde 10 til Underkorporalskolen, 25 skulde blive liggende et helt Aar i Garnison, som det hedder, og de øvrige hjemsendes uden at vente senere Indkaldelse. Jeg trak mig fri, men var dog den 4., der skulde indkaldes, hvis nogen døde eller blev kasseret eller paa anden Maade blev væk. Jeg troede mig helt sikker ved mit Frilod; men allerede i Oktober blev 3 af Kammeraterne kasseret, og jeg stod da som Nr. 4 først for Tur til at blive indkaldt paa ny i Vinterens Løb. Vi blev permitteret den 28. September tilligemed de faa gamle udtjente Artillerister fra Aaret forud.

Der er dog lidt mere, som jeg mindes stærkt fra Sommeren 1870 og vil tage med her. Man skulde jo tro, at det under Krigen — de 5 Uger — maatte være kedeligt at ligge derude og se ind til den store By uden at kunne komme der; men det var det kun for dem, som uden for Tjenesten hørte Byen til. Nej, der var Liv og Løjer iblandt os paa Fortet. Vi var jo ialt 6 a 700 Mand paa Fortet, og der var imellem disse mange Gavtyve. Og da Befalingsmændene ogsaa kedede sig i Fritiden, fik vi Lov til meget, som ellers var forbudt og strafbart, særlig om Søndagen. Der blev lavet hele Optog og givet Forestillinger. Der lød mange Vittigheder og mange Slagord, og saa sang vi paa Samlingsstuerne, til vi blev jaget i Seng.

Under Krigen kom baade tyske og franske Krigsskibe paa Københavns Red for at indtage Kul m. m.. I September kom saaledes et stort fransk dybtgaaende Krigsskib. Først fik en Del af Underofficererne og derefter Underkorporalerne Lov til at ro derud og komme om Bord paa det store Skib. Jeg havde ogsaa stor Lyst til at komme derover, og flere, jeg talte med derom, vilde selvfølgelig ogsaa gerne af Sted. Men hvordan skulde nogle Rekrutter faa Lov dertil? Tilfældet kom os til Hjælp.

Siden Skoletiden som Rekrut og særlig under Krigen var der mange Smaating og Roture, som Kompagniet skulde afgive Mandskab til, og det blev næsten Skik, at det skulde være en Mand af hver Trop paa 10 Mand, der skulde udtages, og tidt hed det, at det skulde være den eller dem, som bedst kunde undvære Øvelserne. Jeg var en af de udkaarne, og for det meste var vi de samme 9 Mand, der maatte ud. Dette kaldte vi for en »Dæksmand«. I Begyndelsen meldte vi os, saa snart vi var færdige; men siden tog vi os nogle »Fritimer«, hvis de ikke indfangede os. Saa en Dag, vi bragte Skyts paa Plads, blev vi enige med Lederen (en flink Underkorporal) om at forsøge at faa Tilladelse til at ro ud til »Franskmanden«. Vi havde jo Frihed Onsdag og Lørdag Eftermiddag foruden Søndagen, hvor $\frac{1}{3}$ af Mandskabet havde Land-Orlov. Vi var da to, der gik til Premierløjtnanten og fik Lov af ham til at søge Kaptajnen og spørge om Tilladelse til det franske Besøg. (Premierløjtnanten sagde rigtignok, at vi maatte være »tossed«, naar vi gik med saadanne Tanker.) Men Kaptajnen havde lagt Mærke til »Nimandsudvalget«, og vi fik hans Tilladelse.

Vor Tur skete dog ikke den første Fridag, da alle Baade var optaget den Dag. — Og til stor Skuffelse for os sejlede det store, franske Skib bort Dagen efter. En halv Snes Dage senere vendte det dog tilbage, og vi blev glade. Men medens det første Gang laa ud for »Trekroner«, saa laa det nu et Stykke uden for »Prøvestenen«. Det var op til en Søndag, og vi maatte igen hos vor Kaptajn for at faa Lov, og vi fik det denne Gang ordnet saaledes, at 3—4 af vore Kammerater maatte følge med, deriblandt mine to Sidemænd. Men alt foregik i stor Hemmelighed. Nu blæste det godt den Dag, og vi havde »sønden Strøm«. Søndag Morgen, da Landlovsfolkene var kommen af Sted, startede vi — fint pudsede og med Lommerne fulde af Skraatobak og Cigarer. Men det blev en af de haardeste Roture, som vi havde den Sommer. Men

hvad! naar Folk skal ud at more sig, kan meget overvindes, og saaledes gik det ogsaa her. Efter et slidsomt Arbejde kom vi ud til den store »Kolos«. Vi standsede lidt derfra og »rejste Aarer«. Skildvagten paa Skibet peb, og en Officer kom frem og vinkede os ombord. Vi fik en Fører og saa Skibet fra øverst til nederst. Det var et Taarnskib, som under en Kamp kunde sænkes ned. Taarnet havde nogle vældige Bagladekanoner, som kunde drejes rundt. Foruden den tilhørende Besætning af Mandskab var der 800 Mand Landgangstroppe ombord. Og særlig var der et stort Maskinanlæg paa 18,000 Hestes Kraft. Man destillerede Saltvandet, og alt var pudset og blankt baade oppe og nede. Jeg syntes, det franske Sprog lød saa kønt. Vi byttede vore Cigarer og vort Skraatobak med deres Skraa. — Det meste af Dagen gik; vi maatte af Sted. Vi gik i Baaden, rejste Aarer og gav Fransk-mændene 3 Hurraer. Hjemad gik det let og hurtigt. Men der blev megen Misundelse blandt vore Kammerater, da vi pralede af, at vi blandt andet havde spist til Middag i »Underofficersmessen« og drukket hver en Flaaske god, fransk Vin, medens Forholdet var, at vi var skrupsultne, da vi kom hjem til »Trekroner«.

Jeg var saa hjemme i September, og skønt jeg kunde vente Indkaldelse naar som helst, rejste jeg dog i Begyndelsen af November til Hindholm Højskole, hvor jeg havde en god Vinter, som jeg senere skal give Beretning om. I Paasken 1871 var jeg hjemme i Ferien og haabede nu, at Faren for Indkaldelse var overstaaet. Men om Lørdagen kom Sognefogden ind ad Porten. Moder sagde lige straks, da hun saa ham: »Gud! hvad mon han skal?« Jeg anede Uraad og sagde til Moder: »I kan nok belave jer paa Madposen!« Og meget rigtig! Der var Pas, som lød paa, at jeg uopholdelig havde at melde mig i Kastellet. Min Broder kørte Paaskedag for mig til Hindholm. Og 2. Paaskedag rejste jeg til København og meldte mig Dagen efter. Jeg hørte saa, at der var 3 af Kom-

pagniets Soldater, som frivilligt var oversat til at være vestindiske Soldater, og at vi saa var 3 andre, der i den Anledning var blevet indkaldt som Stedfortrædere i Kompagniet og maaske nu havde Udsigt til en Tjenestetid paa $\frac{1}{2}$ Aar. Jeg ventede, at det vilde blive noget sært og nyt nu at begynde igen paa Soldaterlivet; men jeg oplevede, hvad saa mange har gjort, at saa snart Frakken var knapet, saa var Soldaten der igen. (Den ene af mine Med-Indkaldte havde lige før Indkaldelsen lagt Grund til et Hus og skulde være gift snart, og den anden havde købt Billet til Amerika, men var ikke kommen af Sted.) Iøvrigt var jeg ked af, at jeg maatte afbryde Landbrugsskolen paa Hindholm, især da jeg halvvejs havde bestemt mig til at tage paa Landbohøjskolen i August s. A. Nu skulde der, uden at jeg vidste det, gaa 4 Aar, før jeg naaede at komme paa Landbohøjskolen.

Vore Kammerater modtog os 3 med Opfordring til »at give noget ud«, ellers gik vi stille ind i Rækkerne. Havde Sommeren 1870 gaaet hurtig for mig med at være Soldat, saa blev denne Sommer mig lang og kedelig. Vi havde det ellers godt og blev især efter 30. Maj behandlet godt. Forholdet var, at hvert Aar ved Rekrutternes Indkaldelse skiftedes der Kaptajn og Oversergent ved de to Kompagier til at bo paa Fortet og have begge Kompagnier under sig, og vi fik Kaptajn Otto Blom og Oversergent Betzonik derud. De to staar for mig som nogle af de bedste Mennesker, jeg har kendt. O. Blom var tillige fornøjelig og spøjte med os i Robaaden og ved andre Lejligheder. Og medens vi ved Indkaldelsen i 1870 blev truet med Stroppeture og strenge Straffe, saa stod Blom ved Falderebet og tog imod Rekrutterne. Hele Styrken blev blæst: »Træd an!« Og saa holdt Blom en Tale, som især i den Tid vistnok sjældent blev holdt. Han sagde til Befalingsmændene, at de skulde behandle de unge Mennesker godt og huske paa, at det hele her var uvant for dem. Rekrutterne bad han om at være flittige og flinke,

da han nødvendig vilde straffe eller tage nogen »forlods« til at ligge hele Tiden ud. »Bliver I forurettede«, sagde han, »saa kom I bare til mig.« — Til os »Gamle« sagde han blot, at vi helst maatte passe os selv, da vi næppe lærte de Unge noget godt. Naar siden en eller anden Synder maatte frem for Fronten, og Blom saa spurgte Vedkommende, hvorfor de havde »brændt den af« ved at komme for sent hjem fra Landlov eller gjort andre Forseelser, saa nyttede det ikke at lave en af de almindelige Løgne eller Undskyldninger. Det gik bedst, naar den paagældende sagde: »Jeg har ingen Undskyldning, Hr. Kaptajn! Jeg var kommen i godt Selskab med andre Soldater i Byen og saa gled Klokken fra mig.« »Det kan godt forstaas«, sagde Blom. »Skriv ham saa for 8 Dages Fortarrest.« Ellers hed det: »Mød i Morgen i Kastellet!«, hvor der gerne vanskede 2 Døgns mørk Arrest hos »Plejefar« i Hovedvagten. Jeg var Ordonnans hos Kaptajn Blom de 3 sidste Maaneder, og det gjorde mig ondt, da man den sidste Aften paa Grund af Misforstaaelse slog Kreds om ham inde paa Toldboden. Jeg raabte Hurra for ham. Oversergenten var ligesaa god og flink; ham kunde ingen proppe med en Løgn, og han kunde ikke lide, at nogen bandede.

Paa Søforterne fik vi Forplejning, Brød, Smør, The, Middagsmad (4 Gange om Ugen Oksekødsuppe) og Feltflasken fyldt med Øl samt 20 Øre om Dagen — altsaa 1 Kr. hver 5. Dag. — Glad traadte vi af og rejste hjem den 28. September 1871.

Min Forvaltertid.

D y r e h a v e g a a r d, Nord for Kolding, havde et Tilliggende af 182 Tdr. Land Agerjord, 18 Tdr. Land Eng og 34 Tdr. Land Skov. Bygningerne laa saa kønt med Udsigt over Kolding By og Fjord og med Skov paa de to Sider. Marken var for største Delen jævn og højtlig-

gende med god Muld paa Lerunderlag. Jorden var i god Drift og stærk Gødningskraft, idet man hentede en Masse Stald -og Latringødning fra Kolding By. Tjenestefolkene var flinke, og jeg havde et meget godt Aar der. En Gang var jeg pr. Fod en Tur til Skamlingsbanken og Kristiansfeldt, hvor jeg første Gang saa — ved Grænsen — de sorthvide Pæle og den flakte Ørn.

Ejeren af Dyrehavegaard var ikke praktisk Landmand og dertil noget hidsig. Man fortalte et stærkt Eksempel derpaa: Under Krigen i 1864, da en Afdeling tyske Ryttere laa i Kolding, lod en Rytter sin Hest græsse i Haven uden for Gaarden, medens han selv nød Livet i et Kirsebærtræ. Da Hr. Ræder paa Dyrehavegaard saa dette ,skældte han Soldaten ud, og de to kom op at slaas. Ræder havde en stor og klog Hund, og den kom nu sin Herre til Hjælp og flaaede næsten hele Soldatens Uniform i Stykker. Dette blev meldt, og en Trop tyske Soldater mødte snart efter paa Gaarden, stak Hunden ihjel og arresterede Ejeren. Ved formaaende Koldingenseres Hjælp og Forbøn slap han dog snart ud, men derefter ødelagde de næsten al Sæden med græssende Heste. Ræder var den Gang ugift; men endnu, medens jeg var der — 7—8 Aar efter — gik Ræder, naar han var i daarligt Humør, frem og tilbage ved sin tro Hunds Gravhøj i Haven. Jeg blev der kun 1 Aar og rejste 1. November 1873 til Gaarden »R y s s e n s t e n« ved Lemvig.

Gaarden laa 2 Mil Syd for Lemvig, i Bøvling Sogn, ikke ret langt fra Vesterhavet og Nissum Fjord. Til Gaarden hører nu 267 Tdr. Land Ager og Eng; dengang jeg var der, hørte der en Del mere Jord til. Der hørte ogsaa et Stykke Hede til Gaarden. Hovedbygningen var gammel og laa noget højt — med Grave omkring fra gammel Tid. Overalt var der Kælder, endnu med store Ringe til at lænke Fanger ved, der havde forbrudt sig. Ellers var Kælderpladsen nu optaget af Folkestuen og Mejeriet. Lade-

bygningerne laa Sydvest for og noget fra Hovedbygningen. De er nu, siden jeg var der, opbygget efter en Brand.

Om Driften kan jeg fortælle, at der dyrkedes Raps, saaret i 1872 og høstet i 1873. Den blev skaaret af med Segl og tærsket i Marken efter at være kørt sammen paa Steder til et stort Sejl, hvor 8 Mand med Plejl tærskede Rapsen, skiftevis 4 og 4 Mand til Tonerne af en Violin og rigeligt med Dramme (de fik Kosten paa Gaarden). Ejeren af denne Gaard hed J ø r g e n s e n; han havde tidligere været Forvalter og Præstegaardsforpagter og var en meget forstaaende og noget stille Mand, som jeg kom godt ud af det med.

Der var for mig mange ukendte Forhold paa og omkring Ryssensten. Der var Havet, som vi i Søgang kunde se fra Hovedbygningen. Vesterhavet var storslaaet at skue i Storm og skønt at betragte i stille Vejr ved Solnedgang. Jeg saa flere Strandinger paa Afstand, og hvor hele Eggen kom i Bevægelse. Herremænd og Bønder lod de raske Heste spænde for og kørte til Klitterne for at se det forfærdelige Skuespil. Og jeg kunde som Forvalter godt tage med, for saa længe Strandingen stod paa, og til Folk kom tilbage og fik nøjagtig fortalt alt, hvad de havde set og hørt, var det Skik, at der kun blev bestilt lidt eller slet intet.

Jeg kunde godt lide Vestjyderne og blev godt kendt med mange af disse. Ejendommeligt var det, at de i en ikke saa lille Omkreds kendte hinandens Køer og særlig Studene, idet man lejlighedsvis hver Vinter besøgte hinanden, ofte flere i Følge. Ved disse Besøg blev Dyrene — parvis — trukket ud i Gaarden, hvor de blev bedømt, kritiseret og sammenlignet med andre Køer eller Stude. Naar nu en Mand manglede en Stud og fik at vide, hvor der stod én, som han mente at kunne bruge, saa blev det — saadan tilfældig — aftalt, at han skulde komme hen til Sælgeren. Køberen tog da gerne en eller to Mænd med sig, og imens var der ogsaa fra Sælgerens Side gaaet stille

Bud til to af hans Naboer om at indfinde sig ved den paa-tænkte Handel.

Man kom først ind i Stuen hos Sælgeren og fik et »Valkommen!« og en lille Opvartning: Smaakager, Dram og Øl. Saa ud til Høvederne, hvor Dyrene blev bedømt og Handelen indledet med Bud og fortsat videre, tidt en hel Dag, med Prutning, Mægling, imens man inde i Stuerne spiste, drak Punch, spillede Kort o. s. v. Stadig fik Mæglerne den ene Part i Handelen til at slaa et Par Daler af og den anden Part at lægge et Par Daler til som sit Tilbud. Tilsidst kunde saadan en Mægler foreslaa, at de faa Dalere, der endnu laa Køber og Sælger imellem, skulde gives til Konen i Gaarden, og disse fik hun saa imod at give »Lidkøb«.

Saadan var det for godt 50 Aar siden, og det er vist ikke stort anderledes endnu. I Lemvigegnen var kun faa Herregaarde og faa mindre Brug. Bøndergaarde laa spredte og havde hver sit Navn, som Ejeren bar og blev kaldt efter: Mads Kølhede, Søren Vestergaard, Krogs-hede o. s. v.

Jeg trak egentlig nødig fra Ryssensten, men Tanken om »Bogen«, som jeg havde mødt paa Hindholm Folkehøjskole, blev nu noget, der for Alvor drog mig; jeg forlod Ryssensten og de gæve Vestjyder den 1. November 1874 og drog til Askov Højskole.

Paa Skoler.

Som foran nævnt var jeg paa Hindholm Højskole i Vinteren 1870—71. Den laa nær Fuglebjerg mellem Slagelse og Næstved. Vi var den Vinter over 150 Elever, der undervistes af Lærerne Forstander Chr. Nielsen, Thura, Villumsen, Anders Svendsen og Chr. Christensen.

Skolen var begyndt 1852 (med Støtte fra sjællandske Bønder) med stigende Elevtal i de paafølgende Aar. I Efteraaret 1869 kom 2 af Skolens gamle Elever, Bonde-

sønnerne A. Svendsen og Chr. Christensen, til Skolen som Lærere ved den da oprettede Landbrugsafdeling. Jeg havde kun tænkt paa at udnytte selve Højskolefagene, men da jeg havde været der et Par Dage, flyttede jeg ind paa Landbrugsafdelingen. Vi var 50 Elever paa denne Afdeling, og jeg var særlig glad ved at være der. I den Tid var det mere besværligt end nu at være Elev paa en saadan Skole, hvor Fagundervisning blev drevet. Vi havde ingen trykte Lærebøger, men maatte referere alle Fagene. Vi havde enkelte Fællestimer samlet for hele Skolen, hvor Thura fortalte Verdenshistorie, og Chr. Nielsen Myter og Sagn. Det sidstnævnte gjorde Nielsen saa livligt og dygtigt, at vi ofte om Aftenen »forestillede« det fortalte. Chr. Nielsen havde ogsaa Dansk paa Højskolen, og det gjorde han ogsaa livligt og saa grundigt, at de fleste lærte — og altid huskede — at skrive uden Fejl. Det var et Savn for mig, at jeg ikke fik den Undervisning, og da jeg heller ikke siden har faaet Hjælp i den Retning, og da jeg (som de andre Børn hjemme i Søstrup Skole) blev daarlig undervist, har jeg hele Tiden været en daarlig Skribent. Der er mange Mænd fra Sjælland, som paa Hindholm Højskole fik en Uddannelse, som de ikke alene selv havde Gavn og Glæde af, men som ogsaa kom baade Folk og Land til gode, ved at de lige fra den Tid og indtil Nutiden har været Ledere baade i deres Hjemegn og videre ud. Som et Eksempel skal jeg nævne Landbrugsminister Ole Hansen. Chr. Nielsen var en af de klareste og dygtigste Talere, jeg har kendt. Kun faa Dage gik, naar et nyt Elevhold havde begyndt, før han kendte alle Elevernes Navne. Og han blev ved — ligesom Trier i Vallekilde — at kunne huske alle de gamle Elever.

Efter at Svendsen og Christensen i Efteraaret 1871 var flyttet til Tune for selv at begynde en Landbrugsskole, tog Elevholdet paa Hindholm noget af, idet flere af dem, der ellers vilde komme 2. Gang en Vinter paa Hindholm, nu søgte til Landbrugsskolen i Tune. Hertil kom, at den

politiske Nisse begyndte at spøge paa Hindholm som saa mange andre Steder i 70'ernes Dage. Chr. Nielsen var Højremænd, medens de fleste sjællandske Bønder var Venstremænd, og da Nielsen begyndte at agitere stærkt for Københavns Befæstning, saa gik Hindholm lidt efter lidt i Staa.

Mellem mit Ophold paa Hindholm, og til jeg kom paa Askov, gik der de 3½ Aar, da jeg i Sommerhalvaaret 1871 blev indkaldt 2. Gang til Soldatertjeneste og derefter var Forvalter i 3 Aar.

Den 1. November 1874 rejste jeg (fra Ryssensten) til Askov Højskole. Og dette var for mig ligesom en hel ny Verden at komme ind i. Vi var vistnok 160 Elever, og Lærerne var: Schrøder, Nutzhorn, Chr. Pedersen, Anders Pedersen og Jakob Harrekilde. Den Gang var Askov en almindelig Højskole, men der blev dog lagt særlig Vægt paa historisk Undervisning, og denne var ogsaa god. Ludvig Schrøders sjældne Foredrag over de gamle Myter og Verdenshistorien er jo saa bekendte og saa berømte, at jeg kun skal nævne det. Vi var stærkt grebne af hans stille, men stærke Tale. Jeg syntes ogsaa særlig godt om Nutzhorns Foredrag om Nordens Historie. Medens Schrøder »forklarede« Historien, saa »fortalte« Nutzhorn Historien livligt og vittigt. Det var en herlig Tid, og vi levede i et godt indbyrdes Samliv. Fru Charlotte Schrøder var en sjælden mild og rar Husmoder. Vi havde den Vinter en stemningsrig Indvielse af Skibeland Friskole. Om Søndagen hørte vi i Vejen gamle Kirke den dygtige og milde Pastor Svejstrup.

Det, der gjorde stærkest Indtryk paa mig den Vinter, var et stort Præstebesøg. — Sommeren forud (1874) havde Vilhelm Birkedal i Ryslinge præsteviet Sønderjyden Cornelius Appel, som skulde betjene Friemenigheden i Rødding. Og denne Indvielse skete paa

Askov Højskole. Dette vilde Myndighederne ikke finde sig i. Der havde været mange Præster til Stede og flere i Ornat, deriblandt gamle Pastor Knudsen fra Lejrskov og V. Hoff fra Ubberup. Birkedal sammen med disse maatte saa møde paa Askoveggen, vistnok i Holsted, for en Provsteret. Og fra Provsteretten kom hele Præsteflokken om Aftenen til Askov Højskole. De kom ind i Skolestuen, og Birkedal holdt den stærkeste, varmeste og mest gribende Tale, som jeg nogen Sinde har hørt.

Den 1. April 1875 rejste jeg fra Askov til Tune Landboskole.

Paa Tune Landboskole var jeg fra 1. April 1875 til ind i August 1875 for at fortsætte det 9 Maaneders Kursus, som jeg var blevet afbrudt i paa Hindholm i Foraaret 1871; og det kunde fortsættes, idet Svendsen og Kristensen var flyttet hertil i Mellemtiden og fortsatte deres 9 Maaneders Kursus paa samme Maade som paa Hindholm.

Tune Landboskole ligger $1\frac{1}{4}$ Mil Syd for Taastrup St. og $1\frac{1}{2}$ Mil Øst for Roskilde. Der var fra Tuneskolen Udsigt ud over Køge Bugt, men ellers er det den flade Hedeboegn. Tune By ligger dog noget højt. Der sled vi ogsaa godt, men der var gode Frieftermiddage, hvor vi i Skov og Mark samlede Planter og besøgte Venner af Skolen, ogsaa for at studere Landbruget og Husdyrene i Omegnen. Ellers mindes jeg ikke, der skete noget mærkeligt for mig den Sommer. I August var jeg i Skolens Mejeri, som nu var gaaet over til, at der brugtes Vand og Is til Afkøling.

Ja, der skete dog det for mig betydningsfulde, at jeg her lærte at kende min tilkommende Hustru: Maria Schultz fra Sønderjylland, fra Bondegaarden »Markskelbæk« i Harreby, Hygum Sogn, 2 Mil Øst for Ribe. I August arbejdede vi sammen i Mejeriet og trak Haandkværnen sammen. Siden spøjte vi med, at det var under

Kærningen, vi opdagede, at vi kunde trække godt sammen. Jeg har kendt en Præstekone, som altid delte Forhold mellem de Unge i en Venskabs tid og derefter en Forlovelse tid. Det blev kun rent Venskab mellem Maria og mig paa Tune, men dog saa meget, at Forlovelsen fandt Sted et Par Maaneder efter, at jeg havde begyndt paa Landbohøjskolen — midt i November 1875.

Studiet paa Landbohøjskolen varede fra 31. August 1875 til ind i April 1877. Denne Skole ligger paa Frederiksberg, op til Bülowvej. Det var allerede den Gang en stor Virksomhed og er ved de sidste Aars Udvidelser blevet endnu større. Her var Afdelinger for vordende Dyr læger, Landinspektører, Forstkandidater og Landbrugskandidater. Alle Hold hørte nogle af Grundfagene sammen, men derefter delte vi os og blev undervist hver for sig i mindre Hold. Mest tilfælles havde vi Landbrugere med Dyr lægerne. Vi havde dygtige Lærere; men vi maatte ogsaa slide i det. Kun i Husdyrbrug havde vi trykte Lærebøger den Gang, saa vi maatte nedskrive de fleste Fagforedrag, og mange snurrige Ting fremkom der i vore Kollegiehæfter, som vi dog hjalp hverandre med at rette. Der kunde undertiden fremkomme et spændt Forhold mellem Lærerne og de Studerende; men med »mit Hold« gik det særlig godt. Vi havde vor godmodige Professor Jørgensen i Plantedyrkningslære, den fine og nøjagtige Barfod i Kemi, den muntre og lidt støjende Fjord i Fysik, den højtidelige Holmberg i Tegning, den djærve Freuken i Landmaaling, den noget magelige og fordringsfulde Segelcke i Mejerilære samt endelig Hoff i Jordbundslære, som han blot læste for os. — Jørgensen stammede lidt og var vist ogsaa bagefter i flere Maader; men han var vor gode Ven. Barfod var den fineste og den mest bestemte Lærer, som jeg har kendt. Ude gik han al Tid med baade Paraply og Stok. Han talte ens hvert Aar. Han smilte to Gange og lo én Gang hver Vinter, og man vidste

fra de ældre Studerende, paa hvilket Sted der i Foredragene kom Smil og den lille beherskede Latter. Han var saa fintfølelse og kunde mærke Temperaturen i den store Foredragssal; alt som Timen skred frem, kunde han tage af og igen tage paa en tynd, noget kort Overfrakke. Han vidste ogsaa, naar en Forkølelse begyndte, hvornaar han vilde blive rask, og hvor var han ogsaa pillen i Laboratoriet. Vi holdt af ham, og han viste os Landbrugere stor Opmærksomhed. Prosch, som var vor Lærer i Husdyrbrug, var af en anden Kaliber: nervøs i høj Grad. Paa en Maade var han dygtig, men man vidste dog mangan Gang ikke, hvor man havde ham, og ved Eksamen var han tidt haard under daarligt Humør. Den Ros skal han dog have, at det er ham, der i sin Tid fik slaaet den Forstaaelse fast: Ikke Blandinger, men rene Racer! — Holmberg var saa formfuld, saa der fortaltes, at han, trods det at der en Tid kun var een Landinspektøreløv, der hørte ham, alligevel begyndte sit Foredrag med: »Mine Herrer!« — N. J. Fjord gik stærkt op i Emnet, særlig i hans den Gang paabegyndte Forsøg, som han talte om. Ja, han kunde næsten helt glemme sig selv, saa han ofte havde ondt ved at faa stillet de fysiske Apparater sammen, og han kridtede sig gerne slemt til. — Gamle Prof. Bendtz var helt ungdommelig, naar han talte. Han tegnede smukt, og ligesom Prosch havde han udgivet gode Lærebøger. — Segelcke talte godt, men han var smaalig. Det var jo den Gang et nyt Fag, han havde, og det udmøntede han i mange Afdelinger og i mange Decimaler.

Indbyrdes, baade i Landbrugsholdet og over for de andre Hold, havde vi det godt og fornøjeligt sammen. Vi var paa dejlige Dage ude at samle Planter, ikke mindst i Juli Maaned 1876 i Dyrehaven omkring Eremitagen, da vi lærte Landmaaling og Nivellering.

I Efteraaret 1876 var vi oppe til Eksamen i Botanik og slap særlig heldig fra det, hele Holdet. Den sidste

Vinter paa Landbohøjskolen læste vi stærkt; først naar Gadelamperne Kl. 1 Nat blev slukket, lukkede jeg Bogen i. Og vi læste saa godt allesammen, at Lærerne aldrig behøvede at opfordre os til at være flittige, men derimod sagde, at vi ikke maatte læse for stærkt lige op til vor Eksamen. En Gang, Barfod sagde det over for et Par af os Elever, svarede jeg, at vi skulde have rigtig fat paa alle de mange Navne og Tal og helst ogsaa Decimalerne med. Da sagde Barfod smilende: »I behøver det ikke; jeg har fulgt jer, og I har læst flittigt hele Tiden!« — Jeg tror, at Lærerne samlet har talt om Holdet og faaet den samme Opfattelse som Barfod; thi under den endelige Eksamen gik det saadan til, at næsten $\frac{2}{3}$ af Holdet fik første Karakter, nogle anden og kun een fik tredje Karakter. Ingen faldt. Aaret efter faldt Halvdelen af det daværende Hold, der var oppe til Prøven.

I Eksamenstiden, i April 1877, var det mærkeligt, at vi havde det meget fornøjeligt. Mange af os spiste til Middag sammen paa »Gimle« efter Kl. 3 og havde efter Middagen et Samvær, hvor vi brændte Vittigheder af og snart roste, snart drillede hinanden. Det første Aar boede jeg sammen med den senere Forstander Niels Pedersen, Ladelund, men fra Høst 1876 til April 1877 boede vi hver for sig. Grunden dertil var, at vi begge blev forstyrret, naar den ene af os havde Besøg, og det var Tiden ikke til. Vi holdt dog næsten altid Søndagen fri, som vi i Reglen brugte til at høre Pastor Brandt i Vartov Kirke, skrive Breve o. s. v. Det var kun faa Gange, jeg var i Teatret, kun naar Bekendte fra Landet kom ind til Byen, saa gik vi med. En Valgdag (25. April 1876) saa jeg dog Bjørnsons »En Fallit« paa Det kongelige Teater. Vi var ogsaa nogle, som kom til gode Aftenmøder i »Dansk Samfund«, som havde Lokale ved Nørrevold; ogsaa Møder paa Grundtvigs Højskole og flere Steder var vi med til.

Den Gang var der ikke saa mange Pladser for Landbrugskandidater, som der langt senere blev, og derfor var

jeg i Vinteren 1876—77 optaget af Spørgsmaalet om min fremtidige Virksomhed, naar jeg skulde rejse fra Landbohøjskolen. Jeg havde ikke ret megen Lyst til Forvaltergerningen. Jeg tænkte noget paa at fortsætte med Studeringen for at tage Dyr lægeeksamen, saaledes som enkelte gjorde det; men min Hu stod mest til Lærergerningen, og da jeg blev tilbudt en Plads som Lærer paa Karise Højskole, tog jeg imod denne.

Lærerpladser i Karise og Tune.

Den 1. Maj 1877 rejste jeg saa til Karise Højskole, der ligger Syd for Køge, i Karise By og Sogn. Den nærmeste Jernbanestation var den Gang Tureby. Skolen ejedes, saa vidt jeg erindrer det, af et Aktieselskab og var i nogle Aar ledet af Forfatteren L. Budde, men nu af en udpræget Hindholmer, der hed Boesen, og saa var der en Lærer Christensen foruden mig. Der blev holdt Skole Maj—Juli og November—Marts med henholdsvis en Snæs Piger og Karle. Jeg mødte her paa Karise Højskole lutter flinke Folk og blev ogsaa godt kendt i Egnen og paa Stevns, hvor jeg mødte den første Ungdomsforening og var med i denne. Formanden var den senere saa bekendte Frøforsyningsformand Poul Nielsen, Karlshøj. Den dygtige og poetiske Pastor Esmann var Præst i Karise og var til megen Støtte for Skolen og til megen Glæde for os Lærere. Det er ham, der er Forfatter til Sangen »Droslen slog i Skov sin klare Trille«, og han digtede stadig smaa, kønne Ting, men var ikke at formaa til at udgive disse.

Fra 1. August til 1. November samme Aar lærte jeg Mejeri paa »Jomfruens Egede« ved Segelcke fra Landbohøjskolen, og i Oktober rejste jeg omkring og saa E. Tesdorfs Gaarde paa Lolland-Falster og var ogsaa nogle Dage hos den da saa berømte kgl. Hof-Leverandør (af Smør og Ost) Fru Hanne Nielsen, Øverrød. I Vinteren

1877—78 var jeg atter Lærer paa Karise Højskole, for et Karlehold. Jeg vilde helst straks have været til en Landboskole, og nu tilbød der sig en Plads paa Tune. Jeg tog imod den og rejste, da Vinterskolen sluttede, fra Karise til T u n e L a n d b o s k o l e i April 1878.

Det var jo et kendt Sted for mig, kendte Folk og et flinkt Elevhold, som jeg kom til at mødes med her. Her levede jeg et jævnt og muntert virksomt Liv. Det var de sidste Maaneder af et 9 Maaneders Kursus, jeg kom til her i April. Her traf jeg første Gang som Elev den senere saa bekendte B r i n k - L a s s e n og flere andre, som fra den Tid blev mine gode Venner. Tiden gik hurtig for mig til midt i Juli; dog indtraf der for mig en ejendommelig Begivenhed.

Paa Lolland-Falster skulde den gamle Landboforening, »Det økonomiske Selskab«, skifte Konsulent. Jeg søgte og fik straks Pladsen, som skulde tiltrædes den 1. August. Jeg havde jo gode Forudsætninger for at kunne passe til en saadan Plads, da jeg var praktisk Landmand, havde Landbrugseksamen og var udlært Mejerist. Og dertil kom, at Godsejer Tesdorf, Ourupgaard paa Falster, kendte mig godt fra mine Besøg paa hans Gaarde i Efteraaret forud. Saa kom i Juli en stor Landmandsforsamling i Svendborg, hvor jeg blev anmodet om at møde der, saa længe denne varede, som Referent til »Lolland-Falsters Stiftstidende«. Jeg mødte ogsaa og skrev i lange Baner til »Stiftstidende«. Jeg modtog ogsaa mange Lykønskninger og maatte ogsaa give adskillige »Øller« ud til gode Venner. Jeg rejste over Falster hjem og var et Par Dage paa Ourupgaard. Tesdorf vilde straks have, at jeg skulde ordne mig med Lejlighed i Nykøbing paa Falster. Jeg vilde dog først have Kontrakt. Alt saa tilsyneladende meget lovende ud. Der var Planer til Bryllup og Forberedelser til Virksomheden, jeg mente at skulle gaa ind i. Men det blev anderledes, end jeg havde tænkt.

I 1878 havde de politiske Bølger begyndt at gaa højt,

og da det var bekendt paa Lolland-Falster, at »Tunefolkene« var udprægede Venstrefolk, medens »økonomisk Selskab« derovre lededes af Højremænd, kom den Tanke frem: »Mon ikke Jakob Hansen ogsaa er Venstremand?« Thi var han det, kunde det ikke gaa at tage ham som Konsulent. Den Gang var der jo mindre Fordragelighed og Frisind, end der nu er.

Jeg fik et langt Brev fra Tesdorf, hvori han forklarede, hvor nødvendigt det var, at Selskabets Medlemmer og Konsulenten var politiske Meningsfæller, og han bad mig om et oprigtigt Svar paa Spørgsmaalet, om jeg var Højre- eller Venstremand. Jeg blev ked af dette Brev, og Forstander Svendsen raadede mig til at svare undvigende og sige, at jeg slet ikke havde politiske Interesser. Men dette kunde og vilde jeg ikke. Jeg var bange for, at man derovre ligefrem skulde forlange politisk Højretjeneste af mig, og at jeg skulde stemme Højre, og hvis jeg saa ikke vilde det, kunde de jage mig bort fra Pladsen som u d u e l i g Konsulent. Jeg svarede da Tesdorf, at jeg var Venstremand; men jeg vilde afholde mig fra al politisk Virksomhed baade privat og offentlig; kun maatte jeg kræve at have min Stemme fri. Vi skiftede flere højtidelige Breve, men til sidst skrev Tesdorf, at han meget maatte beklage Uoverensstemmelserne og bad mig til sidst om i k k e at betragte mig som deres Konsulent. Jeg sendte Selskabet en tør Tak, fordi vi var bleven klar, idet jeg beklagede, at man ikke lige straks havde taget den politiske Side med.

Jeg ligger endnu med dette Brevs k i f t e. — Svendsen og Chr. Christensen, Tune, var forbitrede og tilraadede mig, at jeg skulde afsløre hele Sagen i »Morgenbladet«; men det vilde jeg ikke, da jeg alt den Gang, ligesom siden, ikke vilde spille »Martyr«. Begivenheden sivede alligevel ud. Landhusholdningsselskabet uddelte den Gang Statens Tilskud til Konsulenterne, og i dette Selskab var netop E. Tesdorf paa den Tid en af Præsidenterne. En skønne

Dag kom Folketingsmand Jens Busk, som var Medlem af Finansudvalget, ud til mig og bad om at maatte faa en Afskrift af min Brevveksling med Tesdorf. Den fik han og lagde frem i Finansudvalget, og Resultatet blev, at Retten til at uddele »Konsulenttilskud« herefter blev flyttet fra Landhusholdningsselskabet til den ansvarlige Minister.

Det blev ogsaa bekendt paa Falster, hvorledes jeg var blevet behandlet af politiske Grunde, og det førte til, at de faa Venstremænd, som var med i det økonomiske Selskab paa Lolland-Falster, meldte sig ud og i Forening med andre Landmænd dannede en Landboforening, hvis Konsulent jeg vistnok var bleven, hvis jeg ikke i Mellemtiden var kommen til Faurbogaard.

Tesdorf beskyldte ellers Forstander la Cour paa Næsgaard for, at det var ham, der særlig stemte for og arbejdede for, at man dog endelig ikke fik en Konsulent, som var Venstremænd; men da jeg en Gang ved et Landbomøde paa Falster præsenterede mig for Forstander la Cour som den i sin Tid vragede Konsulent, saa gav han Tesdorf hele Skylden.

I August 1878 var jeg til et stort Lærermøde paa Askov Højskole og en Tur paa Fanø for derefter i nogle Dage at være i min Kærestes Hjem i Sønderjylland. I September og Oktober havde vi paa Tune: Mejeriskole for Piger, og jeg var da Leder af Mejeriet. I Begyndelsen af November kom et nyt Hold Karle til Tune, og alt gik meget godt her. Da skete det, at der til Faurbogaard Agerbrugsskole i Holbæk Amt søgtes en Forpagter. Jeg stillede en Forespørgsel angaaende denne Plads, og en Forhandling kom i Gang med »Holbæk Amts Landboforening«, som ejede Faurbogaard. Og Resultatet af Forhandlingerne blev, at vi i de sidste Dage af Marts Maaned blev enige om Forpagtningsvilkaarene, og at jeg skulde tiltræde Pladsen paa Faurbogaard den 1. April 1879.

Jeg var fyldt 30 Aar og havde været forlovet siden

November 1875; min Marie var nu tæt ved 25 Aars Alderen.

Sandt at sige længtes vi begge efter et Hjem. Og det at faa Virksomhed i Holbæk Amt, 3 Mil fra mit gamle Hjem, var ogsaa medvirkende til, at jeg kom til Faurbogaard.

Meget nødig forlod jeg Tune Landboskole. Jeg holdt meget af Forstander A. Svendsen, og jeg kom til at staa i en nær Venskabsforbindelse med Landbrugslærer Chr. Christensen, som holdt sig gennem Tiden.

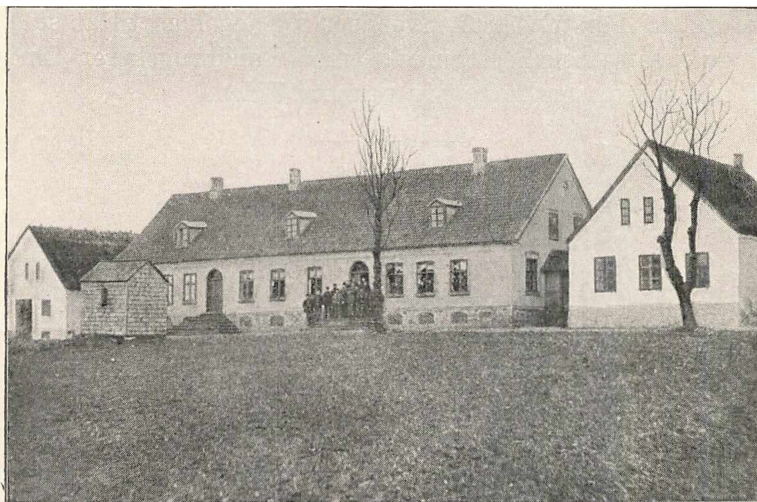
Paa Faurbogaard.

(1879—1888.)

Faurbogaard ligger omtrent midt imellem Kalundborg og Holbæk med Bygningerne tæt op til og Syd for Hovedlandevejen. Jordarealet findes paa begge Sider af Vejen, den største Del Nord for. Oprindeligt og sikkert gennem mange Aar var denne Ejendom Holbæk Amts betydeligste Kro. Den laa omtrent midt i Amtet, op til Amtets betydeligste Hovedlandevej. Her blev et Samlingssted for mange rundt om i Holbæk Amt. Her holdt man en Mængde Møder, Dyrskuer, Skyttefester m. m. Kroens Navn var kendt over hele Amtet. Men da Jernbanen fra Roskilde til Kalundborg i Januar 1875 blev aabnet, og Krobevillingen blev flyttet til S n e r t i n g e, blev det Stationsbyerne Jyderup og Mørkøv tilligemed Købstæderne, der blev Samlingsstederne for de større Sammenkomster i Amtet.

Holbæk Amts Landboforening var blevet oprettet i 1865 med Baron Zytphen Adeler som Formand, Gaardejer Hans Jensen, Kundby, som Næstformand og Godsforvalter Cramer som Sekretær. Da denne Forening havde virket i 10 Aar, købte den — efter mange Forhandlinger og Overvejelser — den nedlagte Faurbo Kro med tilhørende Jord for der at oprette en Skole under Navn af F a u r b o g a a r d s A g e r b r u g s s k o l e. Dyrslæge Jeppesen (Fa-

der til den nuværende Undervisningsminister Borgbjerg) fra Skelskøregnen blev antaget som Forstander og Leder. Der blev indkøbt en dyr Besætning, Redskaber og Maskiner. Det hele blev lagt stort an. Marken blev inddelt i et Gaardmandsbrug, et Husmandsbrug og en Forsøgsmark. Skolen blev udstyret med Undervis-

Faurbogaard Agerbrugsskole.

ningsapparater, og Elevkamrene fik kønne, malede Sengesteder og Skabe. Drejebænk og Værktøj blev anskaffet til Brug for Eleverne, der vilde sætte sig ind i Husflid o. s. v.

Faurbogaards Agerbrugsskole gik som saadan kun i 3 Aar. Det var kun det første Aar, Skolen havde nogen videre Tilslutning. Der var kun een Lærer foruden Forstanderen. Andet Aar gik det daarligere, og i det tredje Aar rejste Dyrlæge Jeppesen, og Læreren var en Tid ene med 3 Elever. Baron Zytphen Adeler (1810—1878) døde, og Landboforeningen saa sig ikke i Stand til at klare hverken Skolen eller Driften, ligesom det kneb med Penge,

da man havde stor Gæld. Gaardmand Niels Jensen, Brændholt, valgtes til Formand, og Faurbogaard blev udbudt til Forpagtning.

Jeg tiltraadte Forpagtningen af Faurbogaard med faa Dages Varsel den 1. April 1879. Gaarden havde (medregnet den brede Landevej) et Jordtilliggende af 86 Tdr. Land, altsammen Agerjord, næsten overalt god Lerjord med Hartkorn omtrent 10½ Td. Ved den Inddeling af Marken, som foran er meddelt, var der nu en forstyrret Drift. Jeg modtog en Besætning paa 6 mindre gode Heste, 14 gode Køer, 4 Spædkalve, 1 So og 2 Ungsvin, 60 Tdr. Sæd samt Maskiner, Redskaber, Skoleinventar, som blev vurderet til 6900 Kr. — Driften var noget fri og var saaledes, at mindst $\frac{1}{8}$ af Marken skulde være gødet Helbrak, $\frac{1}{8}$ udlægges med Græs, $\frac{2}{8}$ ligge til Græs, kun $\frac{1}{8}$ til Vintersæd, kun 2 Aar efter hinanden langstraet Sæd og ikke samme Slags 2 Aar i Træk. Ialt 8 Skifter. Ellers var det en meget stram og omstændelig Kontrakt, baade i Forpagtningstiden og ved Afleveringen.

Afgiften var aarlig 3200 Kr., 29 Tdr. Byg Arvefæste efter Kapitelstaksten samt alle mulige Skatter og Afgifter, Assurance samt Omkostninger. Og da Landboforeningen var i Pengetrang, maatte jeg foruden $\frac{1}{2}$ Aars Afgift ved Tiltrædelsen straks erlægge 1300 Kr. Naar disse 1300 Kr. fordeltes paa de 8 Aar og Arvefæsteafgiften ca. 300 Kr., og den egentlige Afgift var 3200 Kr. aarlig, blev det ialt 3600 Kr. aarlig, som fordelt paa 82 Tdr. Land dyrket Areal gav en Forpagtningsafgift af 45 Kr. p. r. T. d. L. a. n. d.

Der var hist og her meget at gøre i Stand, da det til sidst var gaaet paa Pumperne. I de første 3 Aar blev der indrettet Vandmejeri, Kostalden og Svinehuset blev udvidet og forbedret. Og til disse Forbedringer betalte Landboforeningen Materialerne, og jeg betalte Haandværkerne. Jeg vilde ogsaa have en Ajlebeholder, men det maatte jeg kun efter egen Regning, og saa opgav jeg det.

De første Uger paa Faurbogaard var noget besværlige. Jeg havde kun et lille Folkehold. Men saa oprandt den 24. April, hvor Maria og jeg holdt vort Bryllup efter den lange Forlovelsestid. Min Hustru fyldte den Dag 25

Aar, medens jeg var over de 30. Min Maria opholdt sig efter vor Forlovelse i Vinteren 1875—76 i Skalstrup, dernæst et Aars Tid i København. I Sommeren 1877 var hun Elev paa Askov Højskole og ellers i sit Hjem. Derefter var hun Mejerske paa Tune og til sidst var hun i Svogerslev Præstegaard ved Roskilde. Vort Bryllup stod i denne Præstegaard. Jeg kørte om Morgenen fra Faurbogaard til Tingved, og med friske Heste kørte min Broder mig videre til Svogerslev. Ellers var der ingen an-

dre fra mit Hjem med. Lærerne og Eleverne fra Tune overraskede os med at møde, og saa var der nogle faa Slægtninge fra Sønderjylland. Det blev saa vor Bryllupsrejse at køre de 6—7 Mil over Tingved tilbage til Faurbogaard samme Eftermiddag. Dagen efter gik jeg med Saa-sækken paa Nakken hele Dagen.

Jeg vil nu nærmere omtale Driften i Mark og Stald paa Faurbogaard. Som Forpagter ligger der al Tid — trods det, at jeg mødte megen Velvilje — Baand paa Virksomheden. Og da det var »Holbæk Amts Landboforening« som ejede Gaarden, saa var der mange Øjne, der hvilede paa mig fra Foreningens Medlemmers Side. I Marken gik det efter Planen. Efter denne kunde jeg dyrke Rodfrugter efter Behag, og jeg brugte det ogsaa i større Maalestok, end de fleste gjorde det den Gang. Og saa havde jeg efter Forsøgsleder P. Nielsens Raad et mindre, men

godt Stykke Lucerne. Jeg fik gode Afgrøder af Sæd, men det var ikke god Jord til Græs. Endnu var der ikke Tale om Kunstgødning. Ret ofte havde jeg Lejesæd. Jeg udvidede Kvægbesætningen omtrent til det dobbelte. Og da jeg kun havde lidt Tillæg, saa »indsatte« jeg rask væk. I de 5 første Aar købte jeg saaledes 70 Køer.

Efter Forstander A. Svendsens Princip paa Tune fodrede jeg stærkt. Jeg gav 8, 10, 12 Pd. og derover pr. Ko daglig. Og dette gik helt godt. Ved Udsættelsen var Køerne bedre i Stand, end de var som Lødekøer. Og de 70 Køer gav ved Salget i Gennemsnit pr. Ko 2 Kr. mere. Jeg havde meget lidt Uheld i de 9 Aar, jeg havde Gaarden. Held med Svinene havde jeg ogsaa; men det kneb længe, før jeg fik gode Heste. En lille Tildragelse falder mig i Øjeblikket ind:

En Gang havde vi min Morbroder i Besøg. Jeg kendte godt hans egne Forhold. Han havde gerne et Par fede Heste og helst med Blis, hvorimod hans Kvæg almindeligt var magert. Vi var først i Kostalden, men han sagde ikke et Ord. Men da vi kom ind i Hestestalden, udbrød han: »Hør, Jakob! Du giver bestemt Køerne noget af det, Hestene skulde have!« Mine Heste var ellers i god Arbejdsstand, og jeg svarede derfor: »Nej, Morbroder, det gør jeg ikke; men du giver dine Heste noget af det, som Køerne skulde have!« Vi blev ikke enige om Fodrings-spørgsmaalet. Der var kun faa Landmænd paa Egnen, der fodrede saa stærkt, som jeg gjorde den Gang.

I 1878—80 kom Centrifugen frem, især paa større Gaarde, og man prøvede ogsaa den »Lille Centrifuge« til Hestekraft. Og under et Dyrskue i Hillerød sagde N. J. Fjord som Svar paa en Forespørgsel: »De kan godt købe den. Det, man har frygtet for, var vel det ustadige Hestetræk, men det klarer Centrifugen selv ved den stærke Fart, den har.« Paa Hjemvejen tog jeg ind hos Maglekilde Pedersen i Roskilde, og jeg var den første Mand, der bestilte en Centrifuge til Heste-

kraft. Vi fik saa Centrifugen ud til Faurbogaard, hvor den de første Par Aar vakte stor Opmærksomhed. Foruden Egnens Folk og Eleverne paa Vallekilde Højskole kom der ogsaa Folk fra andre Landsdele for at se den ny Indretning. Centrifugen gik saaledes Resten af Forpagtningstiden.

Skolen gik det de Aar helt godt med, skønt Elevantallet aldrig var stort. Det største Hold var 49. Det første Aar var der kun Mejeriskole, et Hold Piger og et Hold Karle. Men derefter havde vi saa i September og Oktober Mejeriskole for Piger og Karleskole i November —Marts. Jeg havde særdeles gode Hjælpere i Hans Appel, Brink-Lassen og Fogsgaard samt et Par andre Lærere for en kort Tid. Det var bevægede Tider, vi havde i de Aar. Vi fik Provisoriet i 1885, Gendarmkorpset, og i det hele var det en meget livlig Tid. Vi havde mange gode Møder paa Skolen her med fremmede Talere; ofte havde vi 2—3 Dages Landbomøder og andre folkelige Møder, som næsten altid var stærkt besøgte. Jeg rejste

meget ud og holdt Foredrag ved Landbomøder og tog ogsaa nogen Del i Politik. I flere Aar var jeg i Fastelavnstiden til et flere Dages Landbomøde, der holdtes i Ørslev paa Falster.

Ved et Udfyldningsvalg til Amtsraadet i Maj 1885 valgtes jeg i Stedet for P. Larsen, Marke, og Aaret efter

genvalgtes jeg for Aarene 1886—92. I 1887—88 og 89 var jeg Medlem af Statsdyrskuekommissionen (de to sidste Aar som Sekretær). Dette gav mig meget Arbejde. Der kunde være meget mere at fortælle fra de Aar, og muligt faar jeg siden skrevet et særligt Afsnit om min politiske og kommunale Virksomhed og flere andre Ting. Vi holdt i 1882 det første Landbrugsmøde paa Faurbogaard, og paa dette Møde, hvor Landbrugslærer Chr. Christensen fra Tune var Hovedtaleren, drøftede vi vore Skolesager. Og under Mødet var vi stærkt optaget af at faa et nyt Landbrugsblad oprettet. Resultatet blev, at vi bestemte os for at oprette et saadant; det skulde hedde »V o r t L a n d b r u g« med Chr. Christen-

sen, Tune, som midlertidig Redaktør, og han vedblev at være det i mange Aar sammen med Bagge og skrev flittigt og dygtigt i det ny Blad.

Det var travle, men lykkelige Aar, vi havde paa

Faubogaard. Vi havde ingen Sygdom, fik mange Venner paa Egnen, og her fødtes vore fire Børn: Den 23. Juni 1880 Hjalmar, den 14. Juni 1882 Johannes, den 17. Oktober 1885 Helene og den 13. Februar 1888 Ingeborg.

Noget hen i Forpagtningstiden begyndte vore Tanker at beskæftige sig med, hvad der vilde ske ved Forpagtningens Ophør; og som Tiden gik, tænkte der mere og mere herpaa. Forholdet var, at vi var kommen til at holde

meget af Stedet og Egnens Folk. Vi boede saa kønt og saa højt — med Udsigt til Neksø Bugt og Vejrhøj. Men det, der gjorde Udslaget, var, at Landboforeningen vilde sælge Gaarden og forlangte en høj Pris. Det var heller ikke saa heldigt, at Skolen laa saa tæt og nær op til den befærdede Landevej. »Talen« i Skolestuen blev let afbrudt, hver Gang en Vogn rullede forbi ude paa Vejen; dertil kom, at der trængtes til større Reparationer baade i Skolelokalerne og Elevkamrene. Vi købte derfor i Maj 1886 den Gaard i Forsinge, som blev vort senere Hjem. Til at begynde med tænkte vi paa at rejse en Skole der; men vi kunde daarligt magte dette, og min Hustru var alt noget træt af de store Husmoderpligter, som der alle Steder er paa saadanne Skoler.

I de 9 Aar paa Faurbogaard havde vi ialt 485 unge Mennesker hos os, dels paa Skolen, dels i Bedriften. Men næsten alle, som var i Bedriften, var før eller senere paa Skolen. Mange af disse unge Mennesker har jeg med Glæde mødt senere hen i Livet; men mange af dem er blevet borte for mig. Blandt dem, jeg mindes bedst, er den nuværende dygtige og djærve Folketingsmand Pinstrup. Han var paa Skolen i Vinteren 1883—84.

I de sidste Aar, 1887—1888, fik vi ingen Statsunderstøttelse. Nogle Skoler var nægtet Understøttelse, fordi Forstanderen havde vist stærkt Venstresind, og saa var vi mange, som ikke søgte om Understøttelse, og saa kunde Elever, som vilde paa disse Skoler, heller ikke komme i Betragtning, naar de søgte Statshjælp. I Holbæk Amt kom vi over det paa den Maade, at vi i Amtsraadets Venstre indsamlede frivillige Bidrag og delte disse ud til de søgende Elever, som vilde gaa paa de Skoler, der var udelukket fra at faa Statshjælp.

I Forsinge.

(1. April 1888—15. Novbr. 1917.)

Gaarden her købte jeg allerede den 6. Maj 1886. Ejeren var gaaet fallit, og Gaarden blev solgt ved Tvangsauktion og kostede 49500 Kr., og dertil kom store Driftsrestancer under Administrationen, ca. 3000 Kr., og de sædvanlige Omkostninger. Jeg købte en 2. og 3. Prioritet af en foregaaende Ejer for 18000 Kr., skønt den lød paa 29000 Kr., og den maatte staa uopsigelig i en Aarrække mod Forrentning og aarlige Afdrag. Der stod i 1. Prioritet 30000 Kr. Og med disse 48000 Kr.s Gæld begyndte jeg i Forsinge. Jeg maatte yderligere laane 5000 Kr. mod Kaution.

Det værste var jo, at Gaarden var meget forsømt, baade hvad Bygninger og Marken angik. Og særlig var det galt med Besætningen og alt Inventariet. Der var kun

1 god og 4 daarlige Heste, 6 elendige Køer og ingen Svin. I Aaret forud (altsaa det sidste Aar paa Faurbogaard) købte jeg 15 Køer og flyttede saa fra Faurbogaard til Forsinge, med hvad jeg havde ud over det, der svarede til det, som jeg havde modtaget ved Forpagtningens Begyndelse og Tiltrædelse. I Løbet af de første 3 Aar (1886—89) gjorde jeg mange Bekostninger i Forsinge ved straks at indrette Mejeriet til Brug af Is og en ny Centrifuge til Hestekraft. I det andet Aar blev Kostalden helt forandret og udvidet, og i det tredie Aar fik Svinehuset en Omgang. Da var der snart god og fuld Besætning, og de fleste Ulemper afhjulpne; men Gaarden stod mig nu i 70000 Kr. samt 40 Tdr. Arvefæsteafgift. Gaarden havde ialt et Areal af omtrent 76 Tdr. Land, men heraf var der et stort Vejareal, desuden 2 Tdr. Land Eng, $1\frac{1}{2}$ Td. Land Mose og saa Gaardspladsen med Have. Det dyrkede Areal udgjorde saaledes 70 Tdr. Land.

Gaarden ligger sydligst i Forsinge By, Ubby Sogn, $1\frac{1}{2}$ Mil Østsydøst for Kalundborg, $\frac{1}{2}$ Mil fra Vørslev St. og $\frac{3}{4}$ Mil fra Svebølle. Men i Aarene 1894—98 blev Vørslev—Slagelse-Banen bygget og Forsinge Holdeplads lagt omtrent midt i Gaardens Mark. Der blev fraskaaret omtrent 30 Tdr. Land af Markens Vestsiden, og 5 Skifter blev skaaret skraas over. Jeg havde i min Ungdomstid paa Gaarden »Gravballegaard« og »Ryssensten« set paa Teglværksdrift, og jeg vidste nu, at der paa min Mark i Forsinge fandtes godt, stenfrit Ler. Og da der paa Grund af Kielerkanalens Bygning havde været høje Priser paa Mursten i Halvfemserne, byggede jeg et Teglværk i 1897—98, lille efter gammelt Mønster, som jeg — modsat Wessel — havde meget Arbejde ved, men kun lidt Fortjeneste. Og da den store Krig kom 1914—18 og gjorde Kullene saa dyre og Arbejdslønnen saa høj med Udsigter til lave Stenpriser, blev Teglværket standset i 1915 og nedbrudt i 1916. Dette skete dog i en heldig Tid, hvor de nedbrudte Materialer solgtes til forholdsvis høje Priser.

Det blev omtrent 30 Aar, vi var i Forsinge — og for mit Vedkommende med stor Travlhed, idet jeg i alle de Aar maatte være meget ude paa Rejser; og var jeg hjemme, havde jeg meget Kontorarbejde, dels ved Driften og meget, som fulgte med Bestillingen uden for Hjemmet. Men vi havde kun »Dagen og Vejen«. Hele Tiden fra 1879 til 1917 maatte jeg gøre Brug af Kautionister, og under Teglværksdriften var jeg ikke fri for Veksler o. s. v. Og dog var jeg i Virkeligheden aldrig i Pengeforlegenhed. Jeg maatte aldrig købe eller sælge i Utide, idet jeg havde — som Jyden siger — »en urimelig Kredit«.

Med Kreaturerne havde vi ikke saa faa Uheld. Der døde (efter Antallet) forholdsvis mange Heste, megen Sygdom iblandt Svinene samt Kastning, Overløbning og enkelte Dødsfald imellem Kvæget; og hertil er ikke medregnet den slemme Mund- og Klovsyge, vi havde i 1915. Foruden alle Kalvene gik der 8 Køer i Stykker: 2 døde under Sygdommen, 3 blev magre og ligesom svandt hen, og disse tillige med 3 andre Køer, som efter Kælvningen slet ikke gav Mælk, maatte sælges. Da ellers Kvæget var dyrt, og vi slet ikke kunde faa Kraftfoder, blev der ikke købt nye Køer, hvorfor der

kun ved Gaardens Salg i 1917 var tilbage 12 Køer og nogle Kælvekvier.

Udadtil havde jeg mange Bestillinger, Forligskommissær, som jeg var bleven i 1885, var jeg fra den Tid af i 35 Aar. Kalundborg Omegns Landboforening var jeg Formand for fra Oprettelsen i 1888 til 1914, og her kunde være meget at skrive om; men i December 1913, lige forud for 25 Aars Jubilæumsfesten, skrev jeg og flere i Kalundborgbladene en omstændelig Beretning om Foreningens Virksomhed, og hertil vil jeg henvise dem, som ønsker nærmere Besked. Hvad mit eget Arbejde der angaar, saa var jeg meget glad for det, skønt det tog mig megen Tid. Vi havde jo ingen altomfattende Konsulent; dog gjorde Fr. Olsen, Birkemosegaard, meget godt Arbejde i Planteavl. Jensen og Fog Pedersen, som ogsaa i nogle Aar var Konsulenter, men boede i Holbæk, kom os derved mindre til Nytte. Kun i nogen Tid havde vi nuværende Professor O. H. Larsen som Konsulent, og som var mig til Hjælp i alle disse Forhold.

Med Formandsstillingen fulgte i alle disse 25 Aar at deltage i Samvirksomhedens Møder i København hvert Foraar og Efteraar. Og derfra fik jeg mange gode Minde. Jeg kunde nævne mange Mænd med Tak for godt Samarbejde, men vil ikke begynde derpaa. Altsammen gik det jo ikke saa glat eller venskabeligt. Der var nogle onde Aander, der søgte Strid og om muligt Dannelsen af en mere radikal Forening ved Siden af eller til Afløsning af den arbejdende Forening. De sidste Par Aar rejste der sig fra et enkelt Sted en ondsindet personlig Kritik. Vel har jeg altid haft stor Respekt for Kritik, naar den er saglig; men naar man kan se, at der har været Gift i Blækhuset, eller naar det er kommen fra Folk, som man ingen Agtelse kan have for, saa har det aldrig rørt mig, saa jeg følte Trang til Genmæle. Baade den Gang og senere har det undret mig, at Bladene har givet Plads for saadanne Artikler.

I de første 20 Aar kørte Landboforeningen meget smaat og havde kun faa Medlemmer; men i 1908 kom L ø v e H e r r e d til os med 300 nye Medlemmer, og saa gik det bedre. Og dog kneb det gennem alle Aarene med Penge, saa vi kunde ikke virke, som vi havde Lyst.

Vi havde mange gode Aar i Forsinge, mange Venner, en god Skole for vore Børn, og ikke mindst havde vi det godt som Medlemmer af Ubberup Valgmenighed lige fra 1879, da vi begyndte paa Faurbogaard.

KIRKEGAARDEN PAA KYHOLM

Af **Bent Rasmussen.**

I »Hist. Samf. f. H. A.«s Aarbog af 1931 havde jeg den Glæde at faa mit Arbejde om Øen Kyholms Historie frem til en stor og interesseret Læsekreds. Jeg har da ogsaa rundt om fra faaet Beviser for, at man var glade for, at denne halvglemte Ø's omtrent glemte Historie var samlet og bragt frem, saa alle kunde faa Adgang til at sætte sig ind heri. Jeg mærkede med Glæde, at Interessen for Øen og dens Historie vakt.

— — — Den gamle Kirkegaard derude er nu i Aar blevet fredlyst og genindviet, hvorfor jeg har faaet Opfordringer til at supplere min »Øen Kyholms Historie« (Aarbog 1931), som jeg iøvrigt henviser til og beder Læserne sammenholde med det efterfølgende. Til Orientering skal jeg lige gentage:

Kyholm er en 17 ha stor Ø, 2 Sømil fra Langøre paa Samsø.

Paa Øen var i Aarene 1709—11 indrettet et Pesthus for Jylland.

Under Krigen med England 1801—15 var Kyholm stærkt befæstet og havde en stærkt beskyttet Havn, hvori 4 Kanonbaade havde Leje. Paa Øen 400 Mands Besætning; Skanser og Batteri stærkt bestykket.

I Koleratiden var der Karantænestation 1831—59 for alle Skibe, der kom fra pestsmittede Lande og skulde i dansk, svensk eller østersøisk Havn. Der var da c. 100 Beboere derovre. Tilbage efter dette sidste Tidsrum laa Skanse, Batteri, Havn og Kirkegaard samt Grundstenene fra nogle af Bygningerne. I Tidens Løb forfaldt det.

Lossebroens Sten er ført bort, saa kun den lille Baadehavn, der er ved at tilsande, er tilbage af den store 140 Fod lange Bro. Af Parleurbroen ser vi nu kun Stumperne af den inderste Pæl; men den angiver dog Stedet, hvorfra denne Træbro gik ud.

Kirkegaarden var et Vildnis, som man vil se af Billedet (i Aarvog 1931, S. 34), overgroet med Buskads, Torn, Kirsebærtræer, og alskens Ukrudt som menneskehøje Nælder samt Efui. Ved Paasketid pipper Paaskeliljer frem som Minde om henfarne Tider.

Denne Kirkegaard, som jeg nu i Aar skal skrive lidt udførligere om, beskriver Forf. Poul Welblund i et Søndags-Magasin saaledes: »Og yderst paa Øen, paa Kysten mod Nord-Vest, ligger Danmarks ensomste Kirkegaard, uoplejet, urøgtet i snart hundrede Aar. Forvitrede, halvt udviskede under Græsset og Kamilleblomsterne, som brydes af forkrøblede Buksbomblokke, finder man noget over hundrede Grave, alle som én uden Gravstene eller Kors, uden Navn eller Minde om ham eller hende, der her sover den evige Søvn under Havmaageskrig, lullet af den uophørlige Bølgesang. Det var dem, der aldrig kom fra Kyholm, dens sidste og evige Beboere, som fandt deres Leje her paa Danmarks særeste Kirkegaard, paa Danmarks særeste Ø, Kyholm ved Samsø.« —

Helt nøjagtigt er det jo ikke alt, men det er betydningsløse Enkeltheder for en Bladartikel, og med denne Reservation kan den godt give et sandt Billede af Tilstanden paa Kirkegaarden.

Danmarks ensomst beliggende Kirkegaard paa den øde Ø.

Er Kirkegaarden allerede indviet i Pesttiden 1709—11? Der er søgt i gamle Foliaanter og Papirer, om det dog ikke kunde lykkes at finde Optegnelser fra Pesthusets Tid bl. a. om, hvor mange og hvem der eventuelt er døde paa Kyholm og begravet derovre i Tidsrummet 1709—11.

Da Øen havde Pesthus for Jylland, kan man næsten ikke tænke andet, end at der er døde nogle paa Kyholm, og da er de sikkert — pestsmittede som de var — begravet der. I saa Fald kan man sikkert regne med, at Kirkegaarden er indrettet i denne Periode; thi man tager ikke en ny Plet i Brug til Kirkegaard et lille Aarhundrede efter (1801—15) og lader allerede indviet Jord ligge hen.

Det kan være et Sandsynlighedsbevis for, at Kirkegaarden paa Kyholm er hegnet og viet allerede i 1709; men noget Bevis — for eller imod — har ikke kunnet skaffes til Veje. I 1858 brændte Onsbjerg Præstegaard og med den Sognets Kirkebøger før 1814; og i Besser Kirkebog mangler Tilførsler om Døde i Tidsrummet 1707—18 samt endelig for Nordby Kirkebog mangler Døds-tilførslerne fra 1709—11 Stedangivelser undtagen for Maarup (dette maa dog tages som et Bevis paa, at der ingen Begravelser har været paa Nordby fra Kyholm). Det skulde ogsaa nærmest staa i Besser eller Onsbjerg Kirkebøger, og der mangler vi netop Tilførsler, eller Bogen er brændt. Jeg har ikke kunnet faa opklaret noget om, at der for disse Aar var nogen speciel Kirkebog for Kyholm. Man maa dog hælde til den Anskuelse, at Kirkegaarden allerede er indrettet og viet i 1709—11.

I alle Tilfælde er det givet, at Kirkegaarden har været hegnet med Stengærdet og Jorden indviet siden 1801—14. Vi bringer her en Udskrift af

Samsø Feldpastorats Ministerialbog 1808—14 (Kyholm).

I denne bringes der en nøjagtig Fortegnelse over alle de paa Kyholm og Befæstningerne Døde i dette Tidsrum; men der er en Mulighed for, da Onsbjerg Kirkebøger er brændt indtil 1814, at der i dem har været opført nogle Døde fra Befæstningen, men det er noget usandsynligt, da Præsten boede i Besser og Kapellanen i Onsbjerg. I Besser og Nordby Kirkebøger staar ingen Soldaters Navne

i nævnte Tidsrum. I nedenstaaende Fortegnelse er, hvor andet ikke er bemærket, Begravelsen foretaget paa Kyholm. De fleste Soldater har tilført deres Bynavne, som de kaldtes med, og hvorved det blev muligt at identificere dem.

D Ø D E:

1808.

1. Peder Hall, henh. til Lilleøres Batteri, som Matros paa Kanonbaadene. 35 Aar.
2. Jørgen Poulsen Gjendrup, Soldat af Kyholms Garnison, af det fynske Infanterireg. 7. Comp. (Alder ikke ang.). J. (o: Jyde).
3. Anders Nielsen Katrebel, Soldat af Lilleøres Besætning fra fynske Infanterireg., 3. Batt., 4. Comp. 22 Aar. J.

1809.

1. Søren Sørensen Overhornbek, Soldat af Lilleøres Besætning, 1. jyske Infanterireg., 4. Batt., 4. Comp. 23 Aar. J.
2. Søren Nielsen Møllerup, Soldat af Kyholms Garn., 1. jyske Infanterireg., 4. Batt. 31 Aar. J.
3. Jacob Jensen Hvorvarp, Soldat af Kyholms Garn., 3. jyske Infanterireg., 4. Batt., 4. Comp. 32 Aar. J.
4. Mathias Bagalofsky, Soldat af Besætn. paa Besser Rifs Redoute af det fynske Inf., 1. Comp. 37 Aar. Polak.
5. Ole Barrit, Musqueteer af Kyholms Garn. af det fynske Infanterireg., 1. Batl., 1. Comp. 23 Aar. F. (o: Fynbo).
6. Jens Sønderonsild, Musqueteer af Besætningen paa Besser Rifs Redoute, fynske Infanterireg., 1. Batl., 5. Comp. 27 Aar. J.
7. Bent Engum, af Besætningen paa Besser Rifs Redoute, Musq. af fynske Infanterireg., 1. Batl., 1. Comp. 24 Aar. J.
8. Hans, Søn af Sergeant v. Art. paa Kyholm Hans Hansen Field. 5 Uger gl.
9. Rasmus Simonsen Nørup, Musq. ved Besser Rifs Redoute af det fynske Infanteri, f. i Odense Amt. 25 Aar. F.
10. Christen Thomsen Lurbye, Musq. v. K's Garn. af det fynske Infanterireg., 1. Batl. 27 Aar. F.
11. Hendrik Holst, Musq. af Besætn. paa Besser Rifs Redoute af det fynske Infanterireg., født i Kragelund By, Bække Sogn, Ribe Amt. 25 Aar. J.

12. Rasmus Nielsen Kelder, begr. paa Nordby Kirkegaard, fuldbefaren Matros paa den i Lilleøre Havn stationerede Kanonbaad af Nørre Jyllands Distrikt, Rekrut Nr. 209. Alder ikke angivet. J.
13. Carl Friderik von Evens, Premier-Løjtnant ved det samøeske landmilitis Infanteri og Commandør paa Haredigets Redoute. 52 Aar. (Se Artiklen om Kyholm.)

1810.

1. Dødfødt Datter af K's Kaptajn og Kommandant Wilhelm von Vaihlers. (22. Marts.)
2. Thomas Brixbølle, Musq. paa Besser Rifs Redoute af fynske Infanterireg., 1. Batl., 3. Comp., født i Skade Sogn, Ribe Amt. 25 Aar. J.
3. Christen Mikkelsen, Musq. af den k. Garn., fynske Infanterireg., 1. Batl., 1. Comp. 45 Aar. F.
4. Ole Gregoriussen, begr. paa Nordby Kirkegaard, Matros af Bergens 7. Distrikt, Commandant paa den i Langøres Havn stationerede Kanonbaad. 36 Aar.
5. Christen Christensen Grimstrup, Musq. af K's Garnison, fynske Infanterireg., 1. Batl., 1. Comp. 24 Aar. J.
6. Amund Bjørnson, begr. paa Nordby Kirkegaard, fuldbef. Matros af Christianssand Distrikt, Commandant paa det ved Samsø stationerede Flaadebatteri. 42 Aar.
7. Anders Mikkelsen Benstrup, Artillerist af Batteriets Besætning af 10. Artilleri-Comp., Randers Amt. 23 Aar. J.
8. Søren Jørgensen Aarslev, Musq. af 1. jydsk Inf., 3. Batl., 2. Comp. 35 Aar. J.
9. Jochum Hansen, Corporal ved K's Garn. af fynske Infanterireg., 1. Batl. 40 Aar.
10. Hans Nielsen Viby, Musq. af 1. jydsk Inf., 3. Batl., Commandant paa Roflotillen. 38 Aar. J.
11. Christen Nielsen Uldrup, begr. paa Nordby Kirkegaard, Musq. af 1. jydsk Inf., 3. Batl., 4. Comp, Nr. 114, Commandant paa Kanonbaadene. 41 Aar. J.
12. Dødfødt Datter af Captain og Commandant paa K. Wilhelm von Vaihlers. 28. Decbr. (Se Nr. 1 d. A.)

1811.

1. Ane Marie, Datter af Bombarder v. Art. paa K. Torsten Simonsen. 2 Aar.
2. Christian Hansen Smith fra Horsens, død paa K's Fæstning. 35 Aar. J.

3. Hans Hansen, begr. paa Nordby Kirkegaard, fuldbefaren Matros af 1. jydsk Distrikt, Kommandant paa Roflotillen ved Samsø. Ingen Alder angivet. J.
4. Iver Jensen Norup, Musq. af 1. fynske Infant., 2. Batl., 6. Comp., af Norup By og Sogn, Vejle Amt. 24 Aar. — »Denne Musqueteer omkom af Krampeslag, da han badede sig ved Kyholm.« — J.
5. Niels Jørgensen, begr. paa Nordby Kirkegaard, Matros af østre Jyllands Distrikt, Randers-Kommandant paa det ved Samsø stationerede Flaadebatteri. 23 Aar. J.
6. Iver Andersen, begr. paa Nordby Kirkegaard, søvant Matros af Aggershus Distrikt, Kommandant paa Roflotillen. 19 Aar.

1812.

1. Jacob Jensen Lyngbye, Musq. af fynske Infant., 2. Batl., 4. Comp., af Lyngbye By, Aarhus Amt. 23 Aar. J.
2. Clemmen Lauritsen Damhuus, Musq. af fynske Inf., 4. Batl., 3. Comp., født i Damhus, Aarhus Amt, Kommandant paa Kyholm. 32 Aar. J.
3. Anders Johansen Bleld, Musq. af fynske Infant., 4. Batl., 3. Comp., født i Bleld, Nebbel Sogn, Aarhus Amt, gift, men uden Børn. 41 Aar. J.
4. Friderik Petersen Matrupmølle, Musq. af fynske Infant., 2. Batl., 2. Comp., født i Matrupmølle, Aarhus Amt. 22 Aar. J.
5. Jørgen Jensen Brixsted, Musq. af fynske Infant., 2. Batl., 6. Comp., født i Brixsted, Aarhus Amt. 23 Aar. J.
6. Christen Clemmensen Torsballe, Musq., af fynske Infant., 2. Batl., født i Torsballe, Vejle Amt. 25 Aar. J.
7. Erik Jensen Skougaard, Musq. af fynske Infant., 2. Batl., 6. Comp., født i Skougaard, Ringkøbing Amt. 22 Aar. J.
8. Johan Friderik Axel Lund, begr. paa Nordby Kirkegaard, Trompeter ved Kanonflotillen. Ingen Alder angivet.
9. Frands August Siegfriedt, Korporal af fynske Infant., 2. Musq. Comp., født i Heidelberg. 31 Aar.
10. Rasmus Larsen Javngyde, Musq. af fynske Infant., 4. Batl., 3. Comp., født i Javngyde By, Weelslet Sogn, Aarhus Amt, gift, 2 Børn. 38 Aar. J.
11. Niels Jensen Raadeved, Musq. af fynske Infant., 4. Batl., 3. Comp., født i Raadeved, Hansted Sogn, Aarhus Amt. 37 Aar. J.
12. Anders Larsen, Underkonstabel af 4. Artillerikomp., født i Hammelev By, Randers Amt. 30 Aar. J.

13. Niels Mikkelsen, Overkonstabel af 1. Artillerikomp., født i Bildsøe By i Sorø Amt. 27 Aar. Sjælland.
14. Mikkel Mikkelsen Hansted, Musq. af fynske Infant., 4. Batl., 3. Comp., født i Hansted By og Sogn, Aarhus Amt. J.
15. Peder Christensen Ørskou, Musq. af fynske Infant., 4. Batl., 2. Comp., født i Woerladegaard By og Sogn, Aarhus Amt. 32 Aar. J.
16. Peder Povelsen Wrausgaard, Jæger ved 2. jyske Infant., 4. Batl., 3. Comp., født i Mønsted Sogn, Viborg Amt, gift og bosat i Højerslev Sogn, Brundal By. 38 Aar. J.
17. Jens Sørensen, Underkonstabel af 4. Artillerikomp., født i Skinberg By, Randers Amt. 25 Aar. J.
18. Morten Nielsen Svuldrup, Musq. af 2. jyske Infant., 4. Batl., 4. Comp., født af Svuldrup By, Vognsild Sogn, Aalborg Amt. 30 Aar. J.
19. Povel Jørgensen Gunderup, begr. paa Nordby Kirkegaard, Musq. af fynske Infant., 2. Batl., 2. Comp., Kommandant paa Roflotillen. 23 Aar .
20. Jørgen Rasmussen Stensballe, Vaabenmester, fynske Infanteri, 4. Batl., 3. Comp., født i Stensballe By, Woer Sogn, Aarhus Amt. 34 Aar. J.
21. Søren Eskildsen Elling, Musq. af fynske Infant., 4. Batl., 3. Comp., født i Elling By, Ousted Sogn, Aarhus Amt. 35 Aar. J.
22. Christen Jacobsen Wognsyld, Jæger af 2. jyske Infant., 4. Batl., født i Wognsyld By, Aalborg Amt. 28 Aar. J.
23. Jørgen Cornelius Jørgensen, begr. paa Nordby Kirkegaard, halvbef. Matros af vestre Jyllands Distrikt, Romø, Kommandant paa Roflotillen. 17—18 Aar. J.
24. Carl Christian Fristrup, begr. paa Nordby Kirkegaard, Tømmermand af 5. Classe Nr. 64, Kommandant paa Roflotillen. 23 Aar.
25. Stephan Andersen Søbye, Musq. af 2. jyske Infant., 4. Batl., 1. Comp., født i Aasted Sogn, Viborg Amt. 40 Aar. J.
26. Søren Nielsen Assendrup, begr. paa Nordby Kirkegaard, Matros af 3. jyske Distrikt, Hjørring Amt, Kommandant paa Roflotillen. J.
27. Niels Jensen, begr. paa Nordby Kirkegaard, søvant Matros af 1. sjællandske Distrikt, Kommandant paa Roflotillen. 20 Aar.
28. Mikkel Jørgensen Kalhave, Overkonstabel, født i Aarhus Amt. 28 Aar.
29. Jens Povelsen Beder, Musq. paa Besser Rifs Redoute af 1. jyske Infant., 3. Batl., 3. Comp. Ingen Alder angivet. J.

30. Peder Bertelsen Stidstrup, Musq. ved 2. jyske Infant., 4. Batl., født i Stidstrup, Taulum Sogn, Aalborg Amt. 34 Aar.
31. Eskild Christensen Tidsted, Musq. ved 2. jyske Infant., 4. Batl., født i Tidsted, Aalborg Amt. 30 Aar. J.
32. Rasmus Nielsen Nølev, begr. paa Nordby Kirkegaard, Musq. ved fynske Infant., 2. Batl., 6. Comp., Kommandant paa Roflotillen. Ingen Alder angivet. J.
33. Peder Madsen Sønderknudstrup, Musq. ved 2. jyske Infant., 4. Batl., født i Tornum Sogn, Viborg Amt. 28 Aar. J.
34. Jacob Rasmussen Framlev, Musq. ved 1. jyske Infant., 4. Batl., 1. Comp., født i Brabrand Sogn, Commandant paa Besser Rifs Redoute. 44 Aar. J.
35. Christensen Pedersen Hindborg, Musq. ved 2. jyske Infant., 4. Batl., 1. Comp., født i Hindborg Sogn, Viborg Amt. 42 Aar. J.
36. Peder Jørgensen Taaning, Musq. ved fynske Infant., 4. Batl., 3. Comp., født i Ousted Sogn, Aarhus Amt. 34 Aar. J.
37. Elias Johansen, begr. paa Nordby Kirkegaard, Underkanoner ved sjællandske Distrikt, Regnskabsfører paa Flaadebatteriet ved Langøre. Denne Mand blev fundet død ved Egholm ved Stauns. 49 Aar. Sjæll.
38. Niels Asbjørnsen, begr. paa Nordby Kirkegaard, Matros af Christianssands Distrikt, Kommandant paa Roflotillen. 24 Aar.
39. Peder Jeppesen Tollerup, Underkonstabel, af Vejle Amt. 35 Aar. J.
40. Erik Vilhelm Knudsen, begr. paa Nordby Kirkegaard, fuldbefaren Matros af Bergens Distrikt. 27 Aar.

1813.

1. Niels Christensen Jøbjerg, Jæger af 1. jyske Infant., 3. Batl., Jægerkomp., født i Ørum By og Sogn, Galten Herred, Randers Amt. 35 Aar. J.
2. Niels Christian Madsen Nordballe, begr. paa Besser Kirkegaard, Matros, født i Høe By og Sogn ved Varde. 24½ Aar. J.
3. Erik Johannesen Søllinge af Svendborg Husar. 25 Aar. Begr. paa Besser Kirkegaard.
4. Christen Christensen Siørsleff, begr. paa Besser Kirkegaard, Musq. ved 2. jyske Infant., 4. Batl., 2. Comp., af Viborg Amt, Kommandant paa Lilleøres Redoute. 40 Aar. J.

5. Niels Pedersen Aabye, Underofficer Nr. 9 af 1. jydsk Infanteri, 3. Batl., Jægerkomp., født i Aarbye By og Sogn, Haslev Herred, Aarhus Amt. 35 Aar. J.
6. Povel Danielsen Østerbording, Jæger af 1. jydsk Infanteri, 3. Batl., Jægerkomp., født i Østerbording By, Balle Sogn, Aarhus Amt. 37 Aar. J.

1814.

1. Christen Jacobsen Beistrup, begr. paa Besser Kirkegaard, Sølimit (d. v. s. den Værnepligtige i et Sølægd), 3. jydsk Distrikt, Hjørring Amt. Død paa Sygehuset i Langemark. 17 Aar.
2. Christen Andersen Nørrevisprig, Jæger ver 1. jydsk Infanteri, 3. Batl., Jægerkomp., født i Nørrevisprig By, Wonge Sogn, Aarhus Amt. 25 Aar. J.

Man vil lægge Mærke til, at alle de Nordmænd, der falder, er begravet paa Nordby Kirkegaard og ikke paa Kyholm.

Af Kyholms Kirkebog fra Karantænetiden 1831—59
hidsætter vi følgende. Flere af de paa Kyholm fødte lever endnu, og deres Slægtninge besøger ofte Øen:

F Ø D T E:

D r e n g e:

1833.

Jørgen, Søn af Premierleutenant i Søetaten Casper Friederich Kruise, Kommandant paa Kyholm og Karantæneetablissemmentet, og Fru Erikke Amalie, født Bude. Faddere: Fru Justitsraadsinde Bude, Overkrigskommissær Hertel, Besser, Premierleutenant Kurzhals, Karantænelæge P. Jørgensen, Lodsformand J. Jørgensen, Karantæneofficerterne Vadum og Mortensen samt Arbejdsmand S. Agerup, alle af Kyholm.

Johan Christian Ferdinand, Søn af Karantæneofficiant Fuur og Hustru, født Pardun. Faddere: Fru Kruse, Lægen, Quarantaineofficier Pinkvoss og Jomfru Wilhelmine Staal.

1834.

Christian Fr., Søn af Parlørbetjent Hans Chr. Hansen og Hustru, født Holm.

1835.

Michael Mathias, Søn af Karantænebetjent J. Lambertsen Rusthøi og Hustru. Faddere: Kommandant Kruise, Lægen samt Regenskabsfører Mortensen.

Jens Andreas, Søn af Karantæneofficer Chr. Anders Vadum og Hustru.

1836.

Johan Mathias, Søn af Karantænearbejdsmand Johannes Andersen og Hustru.

1838.

Chr. Fr. Isidor, Søn af Karantænearbejdsmand P. Chr. Jørgensen. Blandt Fadderne Karantæneofficiant og Maler Brieghel.

Jakob Severin, Søn af Karantænearbejdsmand Niels Rasmus Hull og Hustru. Blandt Fadderne Bager Bang og Hustru, Onsbjerg, og Skomager Andersen og Husmand Rasmussen Villadsen, Onsbjerg.

1840.

Hans Peter, Søn af Karantæneofficiant Chr. A. Vadum og Hustru.

1842.

H. P. Chr., Søn af Karantænearb. Johs. Andersen.

1843.

Ole Theodor, Søn af Karantænearb. P. Christiansen.

1849.

Gustav Adolf, Søn af Karantænebetjent og Smed Gustav Adolph Emil Schou og Hustru, f. Stüe.

Fr. Carl Chr., Søn af Karantæneofficiant Simon Chr. Grønbech og Hustru, f. Sørensen.

1850.

Josva, Søn af Kaptejn*løjtnant*, Pladskommandant Johan Chr. Kryger og Hustru, født Holm. Blandt Fadderne cand. phil. Møller.

1852.

Louis Arne, Søn af do.

1857.

Ole Søren, Søn af Lods J. S. Mortensen.

Piger:

1832.

Marie, Datter af Parlørbetjent H. C. Hansen og Hustru. Faddere: Kvartermester Griimstad og Jomfru Pretzmann.

1835.

Karen Elise Augusta, Datter af Premierløjtnant i Søetaten og Kommandant C. F. Kruise. Faddere: Madame Sophie Kjerulff, Karantænemester Mortensen, Mandrup, og C. F. V. Kruise.
 Emma Charlotte, Datter af Premierløjtnant C. T. von Kurtzhals og Hustru, født Tørsleff.
 Ida, 17. Septbr., Datter af Økonomimester ved Karantænen Tyge Thomsen Fuur og Hustru, født Pardun.

1836.

Sophie, 30. Novbr., Datter af do. Faddere: Karantænelæge og Bataillonskirurg Bruun.

1838.

Gjertrud, Datter af Kvarterofficer Chr. A. Vadun.
 Laura, Datter af Oeconomimester Fuur.

1840.

Frederikke, Datter af Karantæneofficier og Smed N. Mortensen.
 Caroline Amalie, Datter af Parlørbetjent H. C. Hansen.
 Hanne Oline, Datter af Arbejdsmand P. Christiansen.
 Marie C. Constance, Datter af Arbejdsmand Niels R. Hull.

1842.

Mary Ann Sophy Frederikke, Datter af Kaptejn af Søetaten, Kommandant I. P. Schumacher og Hustru, født Clark. Faddere: Fru Provstinde Fasting, Pastor Hansteen og Pastor Brorson af Samsøe, Frøknerne Schumacher, Sophie Clarck, alle af Kyholm.
 Ane Marie, Datter af Arbejdsmand Niels R. Hull og Hustru.

1845.

Dorthe Lovise, Datter af Arbejdsmand P. Christiansen og Hustru.

1846.

Marie, Datter af Grønbech og Hustru. Blandt Fadderne Madame Kjerulff af Lilleøre (endnu levende).
 Ane Oline, Datter af Schou.

1834.

Frederikke, Datter af Pardun (glemt til 1845).

1847.

Trine Caroline, Datter af Arbejdsmand P. Christiansen.

1848.

Vilhelmine, Datter af Grønbech.

1849.

Mathilde Augusta, Datter af Kaptejnlejtant og Kommandant Johs. Chr. Kryger.

Ida Nicoline, Datter af Wadum.

D Ø D E og begravede paa Kyholm Kirkegaard:

M a n d k ø n :

1834.

31. Aug.—2. Sept.: Simon P. Sørensen, Skibstømmer paa Skibet »Neptunus« (ført af Kapt. Bohnt), hjemmehørende i Helsingør, liggende i Karantæne. 25 Aar.
(Ifl. Kancelliskr. af 8. Maj 1832 foretoges Jordpaakastelsen af Karantænemesteren. — Mennesker døde af smitsom Sygdom skulde Karantænemesteren begrave.)

1835.

15. Novbr.: Svend Nielsen Christopher Grimstad, Karantænemester ved Etablissementet. — Jordpaakastelsen af Provst Svitzer. 46 Aar.

1838.

10. Juli: Thyge Thomas Fuur, Karantænemester ved Etablissementet. 55½ Aar.

1840.

12. Juni: Mathias Lorentzen, Musketer af 3. jydsk Infanteriregiment. 35 Aar. (Pastor Scharling.)

1845.

Død 20. Febr., begr. 10. Marts: Søren Bertelsen, Sygevogter og Karantænearbmd., Husejer i Nordby. 38 Aar. Tyfus. Havde kun været der et Par Maaneder. — Formedelst Passagens Standsning — p. Gr. af Isgang — mellem Kyholm og Samsø blev Begravelsen udsat saa længe.

8. April: Niels Mortensen, Smed og Karantæneoff. paa Kyholm. (Pastor Scharling.)

3. Okt.: Rasmus Rasmussen Fabricius, Lods paa Kyholm. 58 Aar. Begr. paa Besser Kirkegaard.

1847.

15. Aug.: Clemmen Mortensen, Karantænemester. 67 Aar. Død af Apopleksi.

26. Sept.: Peder Guldbjerg, Sygevogter og Karantænearbejder. 55 Aar. Svindsot.

1848.

9. Okt. jordedes en Skibsfører fra Skonnert »Alla«, hjemmehørende i Blankenese, død af Colera. Jordpaakastelsen forrettedes af Karantænemesteren. (Blankenese er en lille Skipper og Fiskerby i Holsten, 7 km Vest for Altona — 5000 M.).

1849.

21. Jan.: Jens Peter Schmidt, Karantænemester. 61 Aar. Død af Leversyge.

1853.

9. Marts: Louis Arnold Kryger, S. af Kaptajnløjtn. og Pladskommandant J. C. Krüger paa Kyholm. 9 Mdr. Formedelst Isgang skete Begravelsen først 13. April.

D Ø D E:**K v i n d e r:**

1835.

18. Marts: Ulrikka Marie Mortensen, Karantæneofficiant M's Barn. ½ Aar. (Provst Svitzer.)

1844.

23. Marts: Maren Jacobsdatter Lindgaard, Sygevogter Niels R. Hulls Hustru. 30 Aar. (Pastor Scharling.)

1845.

22. Jan.: Karen Bertelsen, f. Klejs, Arbm. S. Bertelsens Kone. 41 Aar. Tyfus. (Se Døde Mandk. 1845 Nr. 1.)

1846.

2. Febr.: Isidora Olsen, Sygevogterske, Enke efter Skibsfører Lars Olsen, København. 75¼ Aar. Alderdomssvaghed.

1848.

14. Jan.: Valborg Guldberg, f. Thomsen, Enke efter Gravearbm. Guldberg. 60 Aar. Svindsot.
17. Febr.: Vilhelmine Sørine Grønbech, Datter af Officiant og Murer Grønbech og Hustru. 14 Dage. Krampe.

1858.

4. Aug.: Kvindeligt Lig, ilanddrevet ved Kyholm, formodes at hidrøre fra en hollandsk Kuf, der kuldsejlede under Røsnæs.

Desuden ses af Nordby Kirkebog:

1834.

17. Aug.: Begr. Lig, drevet i Land ved Nordby, af Søren Pedersen, Agerup, Baadeskipper ved Kyholmen. 42 Aar.

1837.

28. Maj: Druknet Lig ved Maarup Strand, antagelig en militær Person fra Kyholm.

1837.

5. Decbr.: Skipper P. Hansen af Nyborg, dræbt paa Kyholm af Skud.

Konfirmerede:

7 Dreng og 4 Piger, ialt 11, deraf var 2 Dreng og 4 Piger Kommandant Joh. Chr. Krügers.

I 1836 konfirmeredes Carl Frederik Christian Mortensen (f. 7. Decbr. 1821), Søn af Regnskabsfører Clemens Mortensen og Hustru, Marie Helene, f. Wendt. (Se ægteviiede 1846.)

Ægteviiede (3 Par):

1837.

Karantæneoff. og Maler Frederik Jul Theodor Brieghel, 39 Aar, og Jomfru Nicoline Dorteia Cathrine Blichfeldt, 27 Aar (Efterkommer af Kapellan B. i Østerby).

1840.

Karantæneoff. og Snedker Christian Ferdinand Pinkvoss og Enkemadam Ane Christine Fuur, f. Pardun.

1846.

Seminarist Carl Frederik Christian Mortensen, 24 Aar (se 1836 under konfirmerede paa Kyholm), og Pige Ane Margrethe Kirstine Lind, 29 Aar.
Forlovere: Muremester Henzel og Smedemester Schou, Kyholm.

Arbejdets Gang.

Jeg citerede foran et Stykke af Povl Welblunds Artikel, men da han skrev denne, var Arbejdet — hvad han ikke kunde vide — paa at fredlyse og faa Kirkegaarden istandsat paabegyndt. — Interessen for de gamle Minder paa den ejendommelige, historiske Ø vakt ad forskellige Veje. Der var i Samsøes Blade i Aarene 1925—30 kommet nogle Artikler om Kyholm, og allerede et Par Aar tidligere havde jeg i Tranebjerg Menighedsraad nævnt, at Raadet mulig havde Pligt til at føre Tilsyn med Kyholm Kirkegaard, da Øen hørte ind under Tranebjerg Sogn.

Der kom Gang i Sagen, da Lensgreve Aage Dannekiold-Samsøe til Brattingsborg henvendte sig til Nationalmuseet for at faa de gamle Skanser og Batterier paa Kyholm, Lilleøre, Besser Rev og ved Ljushagen (o: Lys-hagen) fredlyst under Nationalmuseet. Dette skete, og Lensgreven har siden — efter de gamle Kort — afmærket alle de gamle Grunde, hvor Karantænestationens 25 Bygninger har staaet, med Egepæle, saa enhver, der nu besøger Øen ved Hjælp af det Kort, som findes i min Artikel: »Øen Kyholms Historie« (Aarbog 1931) vil kunne finde dem, ja endog se de forskellige Rum.

Som et andet Eksempel paa Lensgrevens store Veneration for Fortidsminder kan jeg lige nævne, at han har faaet fredet og konserveret 22 Stenaldergrave paa Godssets Jorder (ved Konservator Raklev) under Nationalmuseet.

Tilbage stod Kirkegaarden, som Nationalmuseet, hvor gerne det end ønsker det, ikke kunde frede. Inspektør Hans Kjær, Nationalmuseet, kom da med en Forespørgsel fra Lensgreven til Formanden for Tranebjerg Menighedsraad (Pastor Terkildsen) og Kirkeværgen (Bent Rasmussen), om Menighedsraadet kunde tænke sig at arbejde med herpaa. Menighedsraadet svarede med et enstemmigt Ja! — — Der veksledes nu en Mængde Skrivelser mellem de forskellige Autoriteter med det lykkelige Resultat, at Kirkegaarden nu er fredet ved en tinglyst Deklaration mod, at Tranebjerg Menighedsraad overtager Vedligeholdelse og Tilsyn. Det var saa meget mere naturligt, at Kirkegaarden blev fredet, som flere Samsingere har Slægt begravet derude. Fredningsdeklarationen blev tinglyst 11. Septbr. 1931.

Samsøs fem Sogneraad viste straks deres Interesse for Sagen ved at bevilge et stort Tilskud til Istandsættelse, som Menighedsraadet søgte om, ialt 300 Kr.

Nu var Grundlaget i Orden, og Menighedsraadet tog straks fat, idet man allerede i Sept. s. A. fik ryddet Træer

og Buskads samt Ukrudt fjernet. Af Ukrudt og Rødder var der adskillige Vognlæs.

Man vidste, hvorledes det store Kors, der havde staaet paa Kirkegaarden, havde set ud, men ikke dets Højde.

En gammel Kvinde, Marie Grønbech Larsen, som er født derude i 1846, mente at kunne huske, at dets Højde var 4 a $4\frac{1}{2}$ Al. Vi bad da Nationalmuseets Direktør, Hr. M. Mackeprang, undersøge, om den Højde kunde passe med de gamle romerske Kors (Kristi Kors). Dette kunde dog ikke oplyses, men Hr. M. mente, at Maalet godt kunde passe.

Jeg henvendte mig til flere gamle Folk, som kunde huske det gamle Kors, og de udtalte sig overensstemmende med ovenstaaende af ovennævnte gamle Ky-

holmbeboer. — Samsø Haandværkerforenings Formand, Tømremester M. Mikkelsen, lavede Korset af Eg, som Lensgreven udviste og forærede. Langbjælken er 2,75 m fra Jordsmon til Top og Korsarmen 1,75 m. Langbjælken er 1,25 m i Jorden og staar i et 2 m Kryds. Langbjælken er baade ved Topspids og Jordsmon forsynet med en Blykappe for at modstaa Fugtighedens Indvirkning. Som man

vil se af Billedet, er Korset forsynet med den gamle Indskrift

»O, venlige Grav, i din Skygge er Fred,
din tavse Indvaaner af Sorger ej ved.«

samt korslagte Knogler paa Tværarm og Kranium paa Långbjælken.

Desuden rejstes en Granitsten $1 \times 0,60$ m med følgende Inskription:

Her begr.
i Krigsper.
1801—15:

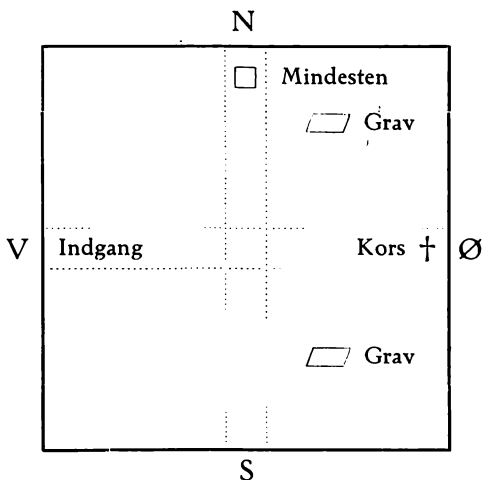
64

og i Karantænetiden

1831—59:

19

Tirsdag den 5. Juli tog vi ud for at ordne det hele til Indvielsen. Af en Sten uden for Diget kunde vi se, hvor Indgangen havde været. Den viste sig at være i Midten af den vestlige Side.

Indvendig maalt er Kirkegaarden $17,5 \times 17,5$ m.

Vi gravede saa ned til Korset mod Øst ret for Indgangen. Ved Gravningen fandt vi Resterne af det gamle Kors, der viste sig at have været af Fyrretræ, pakket til med Marksten. Interessant, at det nye Kors netop kom til at staa paa det gamles Plads.

Ved at se paa de to gamle Graves Beliggenhed — de eneste, som endnu fandtes bevarede — og drage en Midterlinie fra Syd til Nord, kom denne netop til at passere Forenden af de to Grave. En smuk Symbolik: Gangene danner det græske (ligearmede) Kors; og det romerske Kors staar højt hævet over Kirkegaardsdiget.

Genindvielsen

fandt Sted 22. Juli 1832. En hel Flotille af Motorbaade førte Selskabet, c. 100 Personer, Lensgreven, Provstiudvalget, Samsø Sogneraad og Tranebjerg Menighedsraad — alle med Ægtefæller —, fra Langøre til Kyholm.

Højtideligheden indledes med, at Lensgreven i en smuk Tale overgav Kirkegaarden til Tranebjerg Menighedsraad. Pastor Terkildsen, Tranebjerg, holdt en smuk Indvielsestale og kom heri ind paa en Sammenligning mel-

lem Indskrifterne paa Odden Kirkegaard og her og foretog Afsløringen af Korset.

Kirkeværgen, B e n t R a s m u s s e n, Tranebjerg, fortalte om Øens og Kirkegaardens Historie og sluttede med at afsløre Mindestenen. Stenen skal minde om henfarne Tider og lære os at faa Interesse for svundne Tider samt at have Ærbødighed for Fædres Minder, deres Liv og Virke.

Provst E. T h o m s e n sluttede med en Tak til Greven og Menighedsraadet for dette gamle Mindes Fredning og Bevaring.

Inden jeg slutter min Beretning, vil jeg gerne have Lov at udtale Ønsket om, at flere og flere maa faa Sans for Bevaring af de gamle Minder om Forfædres Liv og Færd.

TVENDE GAMLE INDSKRIFTER FRA KYHOLM KIRKEGAARD

Hidtil har jeg ikke kunnet opspore Indskrifter paa nogle af de gamle Gravsteder paa Kyholm Kirkegaard, men da Lensgreve Aage Danneskjold-Samsøe's Søster, Baronesse Ingeborg Reedtz-Thott hørte om, hvad der nu var udført paa Kyholm, gav Baronessen sin Broder følgende Afskrifter, som Baronessen for mange Aar siden har taget af de to Indskrifter, som da fandtes. Vi takker for Tilladelsen til Brug her.

Paa den ene staar:

»Herunder hviler Quarantainemester Thyge Thygesøn Fuur, f. d. 31. December 1782, død paa Kyholm d. 10. Juli 1838.

Fred med dit Støv.«

Paa den anden Sten læstes:

»Herunder hviler det Forkrænkelige af min elskede Hustru Marie Hull, født Lindegaard, f. d. 1. Februar 1814, d. 23. Marts 1844.

Dog Himlen er jo ikke Død,
den troner hist i Herlighed,
der skal vi samles, ses igen,
der skal jeg en Gang vandre hen,
det er nu — — — — —

Med Støvet Fred
i Evighed.

I 6½ Aar vandrede hun her, som min tro og kærlige Ægtefælle, som den bedste og ømmeste Modér for vore tre smaa Børn, af hvilke ingen endnu kan føle det Tab, de led ved hendes Bortgang. Lidelser holdt hende i henved 1½ Aar paa Sygelejet, da kaldte Herren, og rolig og gudhengivende indgik hun til den evige Hvile til Guds Fred i Livets Boliger.«

Begge de to nævnte vil findes i Dødslisten, og af Fødselsregisteret ses, at Marie eller Maren Hull var gift med Niels Rasmussen Hull, og at de havde tre smaa Børn, en Dreng og to Piger, da hun 30 Aar gammel døde.

Bent Rasmussen.

PEDER CHRISTOPHER STENERSEN OG HANS „ODE PAA JUNKERS KILDE“

Af August F. Schmidt.

Præsten og Digteren Peder Christopher Stenersen, der tilbragte sine sidste syv og tyve Leveaar i Holbæk Amt, var Nordmand. Han blev født den 9. April 1723 paa Stejg i Gudbrandsdalen, hvor hans Fader, Svend Stenersen (f. 1697, døbt $19/3$, død 1737, begravet $11/4$), var Foged og gift med Søster (Sostrata) Cathrine Brun. Peder C. Stenersen blev holdt til Bogen. 1738 blev han Student »e privata« og tog i 1739 Baccalaurgraden, 1747 var han Dekan paa Kommunitetet, var i Tiden $1/8$ 1747— $1/7$; 1749 Alumnus paa Valkendorfs Kollegium og tog 30. Juli 1748 Magistergraden. Det følgende Aar, 19. Maj 1749, erhvervede han den teologiske Eksamen med Laud og kaldtes allerede samme Aar den 6. Juni til Sognepræst i Udby (Tudse Herred)¹⁾.

Det var nu ikke første Gang, Peder Christopher Stenersen havde Forbindelse med Holbæk Amt. Allerede i Aarene 1740—45 boede han — sikkert af økonomiske Grunde — hos Sognepræst Eggert Benzoni Kundby (Tudse H.). De to første Aar, han var der, drev han selv frie Studier, senere blev hans gode Evner udnyttede, idet han virkede som Huslærer for Præstens Søn; han omtaler Benzoni som sin Onkel, uden at Slægtskabsforholdet er klart. — I Kundby havde han vundet sig Venner for Livet og skaffet sig mange gode Forbindelser, og han

¹⁾ H. Ehrencron-Müller: Forfatterleksikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814, Bd. VIII (1930), 29. Wiberg: Danmarks Præstehistorie III, 399, 416. G. F. Gunnarsen: Slægten Stenersen (1924).

havde desuden der arbejdet flittigt og udvidet sine Kundskaber, særlig i Historie, nyere Sprog og Litteratur. Hans Flid blev ogsaa belønnet, da han kom tilbage til København, hvor han fik fast Plads paa Regensen, — og snart efter (i 1746) kunde møde frem med en latinsk Disputats¹⁾.

Stenersen blev altsaa kaldet til Præst i Udby, der jo ikke ligger saa forfærdelig langt Øst for Kundby. Præsten Jens Pedersen Jessen i Udby var nemlig død den 11. April 1749²⁾, og den Udby Kirkeejer, Borgmester Grotum i Aalborg, udnævnte derfor Stenersen til Embedet, hvortil han blev ordineret den 30. Juni 1749. Enkefru Jessen³⁾ var død en Maaned efter sin Mand, og da kun den ældste af de to forældreløse Døtre var gift, blev det i en Fart ordnet saadan, at den yngste, Anna Margrethe Jessen (f. $\frac{12}{1}$ 1728, d. $\frac{11}{5}$ 1796)⁴⁾, blev forsørget med Eftermanden i Udby Sogne kald. Stenersen har dog vel kendt sin Brud fra Opholdet i Kundby. Brylluppet stod i Sommeren 1749.

I femten Aar sad nu Stenersen i Udby Præstegaard. Indkomsterne af Kaldet var beregnet til 300 Rd., men Stenersen klagede snart over, at han kun fik 200, og han kom i økonomisk Strid med Kaldsrettens Indehaver. Uagtet Grotum var hans Velgører og en nær Slægtning af hans Kone⁵⁾, fandt han af Hensyn til Efterfølgere i Kaldet ikke at kunne opgive noget af sin Ret. Trods sine økonomiske Vanskeligheder søgte Stenersen at hjælpe sin fattige Mor ved at tage sin yngste Søster i Huset. Han havde den Sorg, at flere af hans Børn døde som smaa; kun en Søn, Jens Jessen Stenersen, f. 30. Marts 1762, overlevede sine Forældre og døde ugift 1801.

¹⁾ Francis Bull: Fra Holberg til Nordal Brun (Kristiania 1916), 76.

²⁾ Pastor Jessen blev født 17. Decbr. 1683.

³⁾ Anna Marie Jessen, f. Hornemann, født $\frac{8}{5}$ 1692, død $\frac{20}{5}$ 1749. Jfr. Lengnicks Slægtstavler (Hornemann).

⁴⁾ Efter anden Opgivelse f. $\frac{12}{1}$ 1729, d. $\frac{1}{5}$ 1796.

⁵⁾ V. A. Secher: Den grotumske Legatstamtavle (1875).

P. C. Stenersen blev meget hurtig populær i Egnen. Hans Magistertitel og gode Kundskaber gav ham en vis Anseelse blandt Præsterne; Benzon i Kundby, som nu var blevet Provst, vedblev altid at være hans gode Ven, og flere af Nabopræsterne var i Slægt med hans Kone. Det samme var Tilfældet med Degnen Torben Jensen Lidøe, der var hans varme Beundrer, og som har Fortjenesten af at have bevaret for Efterverdenen en Række Manuskripter til Stenersens Digte. Over Degnen Lars Pop i Udby havde Stenersen klaget flere Gange til Biskoppen, men da Præsten forlod Kaldet 1764, opsatte Pop og hans Hustru alligevel et Testamente med Bestemmelse om, at den unge Jens Jessen Stenersen skulde have 800 Rd. efter dem. Men det var ikke bare Egnens Gejstlige, der satte Pris paa Stenersens livlige og elskværdige Personlighed. Han var ogsaa en velset Gæst omkring paa Herregaardene, og flere af hans bedste Digte er Vidnesbyrd om hans Venskabsforhold til Egnens rige adelige Godsejere¹⁾. Som Tiden gik, blev Besøgene rundt om paa Herregaardene i Egnen hans største Oplevelser. Han imponerede ved sin Lærdom og ved sine velformede Vers paa Latin og Dansk, og han morede Godsejerne, naar han skildrede Vinens Gud »svirøyed, kransed, tyk og blussende i Kinder«, og Silén, som »prusted endnu ud sin Gaarnats tætte Rus«.

Berømt fra Udbytiden er Stenersens rimfrie »Ode til Brudgom og Brud af St.«, der iøvrigt er det ældste kendte Digt fra hans Haand. Det er optrykt 1767 i »Forsøg i de skønne og nyttige Videnskaber« 6. Stykke, S. 3—11, under Titlen: »Choriambisk Ode ved hans Søsters Ægteforbindelse« 1754. Oden var i Virkeligheden ikke rettet til hans Søster, men til Præsten i Hagedsted og Gisinge, Iver Iversen Brinck (f. 1722), der den 30.

¹⁾ Wiberg skriver i sin Præstehistorie III, 399 flg. om Stenersen: »heldig Poet og beleven Mand, der omgikkes Godsejerne og gjorde flere Leilighedsvær; tillige klog i verdslige Forhold.«

August 1754 i Kundby Præstegaard blev viet til Provst Benzons Datter, Charlotte Amalie (f. 1735). Brudgommen var Søn af Søndmøringen Iver Diderichsen Brinck, der er bekendt for sin Virksomhed som dansk-norsk Præst i London og for sit Stridsskrift mod Molesworths hadefulde Skildring af Danmark 1692. En Broder til Præsten i Hagested var Stenersens Velynder og Ven, Konferensraad Hans Diderik de Brinck-Seidelin til Hagestedgaard og Eriksholm (født 1720). Selv om Oden kan synes at være et højst ordinært og ligegyldigt Lejlighedsdigt, maa man dog ikke glemme, at den i Virkeligheden er et af Varslerne om, at Lyrikken i Danmark-Norge igen var ved at vaagne. Vel var Stenersen i sit Digt præget af Klopstocks Aand og Stil, men i Brugen af Billeder, der dels er hentede fra Bibelen, dels fra den græske Oldtid og fra Naturen, viser Stenersen sin Selvstændighed. Hvor han er bedst, er han ogsaa i Bryllupsoden original. I dansk Lyrik hørtes helt nye Toner i Strofer som følgende til Brudgommen:

»Elsk, mens flygtige Tid byder sig gunstig frem!
Et ufølet Minut, øde for Kierlighed,
Kan ei kaldes tilbage,
Naar hun falmende legges hen.«

Og til Bruden:

»Ei skal kommende Aar lunkne hans Kierlighed,
Ei skal synes ham mat blegnende Læbers Kys,
Ei skal mindre begierlig
Søges aldrende Favntag.

End nu, da hun iført gyldne Klenodier,
Ny høitidelig Stads, dragér ham, villig selv,
Med erobrende Ungdoms
Giennemtrængende milde Kys.«

I Stenersens Ode bringes for første Gang Eros en Lovsang i en dansk Præstegaard. Oden staar højt hævet

over Samtidens Rimsmedes Bryllupsdigte, og man kan i Virkeligheden godt forstaa, at Knud Lyhne Rahbek kunde regne den blandt »det sødeste, vor nyere Literatur har at fremvise«. Skønt der i Oden er fri Flugt og ofte inderlig Følelse, har den dog i en senere Tid faaet en ligesaa underordnet Plads i Litteraturen, som den i sin Samtid naaede en høj Rang blandt Digtekunstens Elskere¹⁾.

Naar P. C. Stenersen var en velset Gæst paa Holbækegnens Herregaarde og i dens Præstegaarde, skyldes det som allerede nævnt hans omfattende Viden og digteriske Evner. Hertil kommer, at Stenersen maa have været en dannet og nobel Personlighed; det Indtryk faar man i hvert Fald af ham ved at læse hans Arbejder af forskellig Art. Det er vel nærmest hans menneskelig udmærkede Egenskaber, der har bevaret det Navn, han endnu har i dansk-norsk Litteraturhistorie; thi selve hans Forfattervirksomhed viser ikke hen til særlig betydelige Digtergaver, ligesom den heller ikke er synderlig omfangsrig²⁾.

Belønningen for de Glæder, Stenersen bragte sine formaaende Venner, fik han i 1764, da han den 7. December af Brinck-Seidelin til Hagestedgaard og Eriksholm blev kaldet til Sognepræst i Tølløse og Aagerup (Merløse H.). — I Udby havde Stenersen paa mange Maader haft det godt, og han havde arbejdet meget i Kaldet. Hele Pastoratet havde han lært at kende grundigt og i en Beskrivelse af Sognet, som han 1755 efter Opfordring sendte til Biskoppen³⁾, gjorde han med Kyndighed og efter ihærdige Studier Rede for alle Mærkværdigheder i

¹⁾ Om Bryllupsoden se nærmere: Francis Bull: *Fra Holberg til Nordal Brun* 1916, 87—93. H. Ehrencron-Müllers *Forfatterleksikon VIII*, 30. L. Dietrichson: *Omrids af den norske Poesis Historie I* (1866), 125. Vilhelm Andersen: *Illustreret dansk Litteraturhistorie II* (1932), 496—98, hvor der gives en aandfuld Karakteristik af Stenersens Bryllupsode og dens Stilling i Litteraturen i det hele taget.

²⁾ Jfr. H. Jæger: *Illustreret norsk Litteraturhistorie I* (1896), 381.

³⁾ Vel nok til Brug for Hoffmans Foundationer.

Egnen. Ogsaa stedlige Sagn har han søgt at samle; thi »hvad rører Sindet stærkere end som de?« Særlig har han interesseret sig for de Sagn, der var knyttet til en stor Sten paa K i d s e r u p E n g e. Om den skrev han 1757 en særskilt lille latinsk Afhandling.

Professor Francis Bull oplyser i sit udmærkede Arbejde om Stenersen — i Bogen: »Fra Holberg til Nordal Brun«, Side 99 —, at hans Manuskript om Udby Sogn findes i Videnskabsselskabets Bibliotek i Trondhjem (Mskr. 197 in 4°). Professor Bull omtaler den beskrevne Sten som beliggende paa »Kudserup Enge«. Denne Sten har Aftryk af en Heste- og Menneskefod, der ifølge Sagnet skal være traadt af Fanden. — Der har ikke været Lejlighed for mig til at efterse Stenersens Manuskript¹⁾.

T ø l l ø s e var et rigere Kald end Udby, hvor Stenersen havde haft noget vanskelige økonomiske Forhold, hvorfor han nu haabede at laa lettere Kaar at leve under i Fremtiden, saa han kunde udvikle sig »af de Fortrædeligheder, som en alt for stor Lettroenhed har sat mig i«. Det gik imidlertid ikke videre godt for ham hverken med Arbejdet eller med Økonomien; Enken efter hans Formand klagede Aar efter Aar over, at han ikke betalte hende den fastsatte Pension. Og da Biskoppen visiterede i Tølløse 1777, Aaret efter Stenersens Død, fandt han »Ungdommen meget slet i deres Christendoms Kundskab«. Stenersens Helbred var vistnok svækket, allerede da han kom til Tølløse, og i 1760'erne skrev han kun lidt. Hans Energi og Produktionsevne synes tidlig at være brudt. I sine sidste Leveaar var han en svagelig, forgældet og knækket Mand; h a n d ø d e d e n 17. April 1776. Hans Kone overlevede ham i 20 Aar. Hun døde i Roskilde.

Stenersens Søn havde Planer om at udgive en Samling af sin Faders Digte, men den kom aldrig. Kun nogle Prøver af hans Vers blev tryk i Minerva 1786 II. Endnu

¹⁾ Om den omtalte Sten og andre kendte Sten i Sagnet se min Bog: Danmarks Kæmpesten (1933), 135 f., 388 f.

ligger mindst Halvparten af Stenersens Produktion utrykt hen¹). —

Ovenfor er fremsat Oplysninger om Stenersens Bryllupsode, fordi den har Tilknytning til Holbæk Amt. I det følgende skal vi høre om hans berømteste Digt: Ode paa Junkers-Kilde ved Eriksholm i Julii Maa ned 1762. Denne Ode skal ligeledes omtales her paa Grund af sin Tilknytning til vort Amt.

»Ode paa Junkers-Kilde« er Stenersens sidste og største Digt; det blev først offentliggjort syv Aar efter sin Tilblivelse i »Forsøg i de skønne og nyttige Videnskaber«, IV Bd. (1769), S. 39—56. Digtet er skrevet paa moderne rimede Vers og er vort ældste naturbeskrivende Digt efter den norske Digter C. B. Tullins fire Aar ældre Digt »Majdagen«.

Stenersens Ode er rettet til Konferensraad H. D. Brinck-Seidelin til Eriksholm²) (Aagerup S.), i hvis Park Junkers Kilde fandtes.

Kilden, som vor Digter besynger, var nylig blevet istandsat; i dens »Tempel« (en Pavillon) ser han dens Nymfe, den skønne Ericine (opkaldt efter Herregaarden Eriksholm, men med Hentydning til et af Venus' Tilnavne), som er flygtet for »den muntre Isefjordens Gud, da i ham lumred Elskovs Varme«: »Hun tvende Glas i Haanden har og vinker: — her rødmer Druens Saft, og hisset Vandet blinker«, det er udlagt: »Se der vor kære Seidelin, den bedste Vært, mildminet til os træde — han presser i japanske Porcelin guldfarvede Citrons den lifligsure Væde«. Det hele er: Der serveres Punsch i Kildehuset i Lunden³).

¹) Francis Bull: Fra Holberg til Nordal Brun (1916), 80—81, 98—99, 105. — H. Ehrencron-Müller har i sit imponerende Forfatterleksikon III, 29—31, meddelt en Fortegnelse over Stenersens Forfatterskab.

²) Om Eriksholm se Trap⁴ II, 455, jfr. 452.

³) Vilhelm Andersen i Illustreret dansk Litteraturhistorie II, 479; jfr. smsts. S. 496—97.

Oden indeholder naturligvis mange banale Komplimenter til Brinck-Seidelin; disse hører paa en vis Maade til Stilen og minder om to af Stenersens Forbilleder til Oden: Horats's Poesier og Popes Digt om Windsor Forest. Stenersen har selv peget paa Horats's Betydning for Værket ved at tage sit Motto fra Horats's Ode (III 13 *Fies nobiliū tu quoque Fontium*) til den bandusiske Kilde¹⁾ og ved at give Henvisninger til Horatsiske Digte for enkelte Udtryk i Oden. Den engelske Digter Popes Indflydelse viser sig baade i Form og Komposition; næsten hvert eneste Led i Stenersens 18 Sider lange Digt har sit tilsvarende Parti hos Pope. Francis Bull giver i sit Værk: Fra Holberg til Nordal Brun, 100—104, udførlige Oplysninger om Forudsætningerne for Stenersens Kilde-Digt.

Der er en virkelig lyrisk Skønhed over visse Partier af Oden paa Junkers-Kilde. Ser Stenersens ud over Egnen om den dejlige Bramsnæs-Vig, hans »Møderne-Land, næst Himlen mig mest kær«, finder han Ord som disse til at udtrykke sin Glæde over Naturens Skønhed:

»Snart tæt beløvde Skove snoe,
 Snart Banker slutte sig om fede Dale,
 Hvor gylden Kabelhat og Kløver groe,
 Og alle Farver det beblomstret Grønne male,
 Udsigten aabner sig mod Strandens Sider,
 Hvor Solen zittrende paa glatte Bølge glider.

Snart kneiser frem af dybe Strand
 En oddet Øe, som Havets Tumlen spæger,
 Snart viser sig et jevnt og dyrket Land,
 Hvis tætte Ax for Vind sig bølgeviis bevæger.
 Fiern blaaner Synet ved de blege Høie,
 Hvis dunkle Træ'r sig, som en Krands, om Egnen bøie.

Her glad sig under gule Sky
 Fra brune Jord aarvaagne Lerke svinger,
 At lede der om Dagens første Gry;
 En venlig Velkomst-Sang hun Morgenrøden bringer.«

¹⁾ Oversat af Vilhelm Andersen i Horats' Lyriske Digte 1903, 23 f.

Formelt betegner hele Oden til Junkers Kilde et stort Fremskridt; sagte og støt var Stenersen naaet frem til en versifikatorisk Dygtighed, som er al Ære værd, naar man betænker, at det danske Sprog før ham næsten ikke var brugt i lyrisk Digtning (uden for Salmerne). Sprogligt og versteknisk set er Oden et af hans bedste Digte¹). Stenersen vandt da ogsaa i sin Samtid overordentlig megen Anerkendelse for Digtet. Gennemgaar man Anmeldelserne fra o. 1770 om det, møder man i disse enstemmig Ros. I »Kritisk Journal« 1768—70, Sp. 405—407, læser man bl. a. om Kildeoden: »Et nydeligt Stykke, hvormed alene Hr. Stenersen kunde fortiene at kaldes vor Pindar eller Horaz, dersom han ikke for længe siden havde gjort sig værdig til dette Navn. Digteren kalder Kildens Nymphé frem for at glæde sig over den Forandring, hendes Veld har faaet ved dens nu værende Eier Hr. Etatsraad Seidelin, og den Beskrivelse han giver over denne Nymphé, som han kalder Ericine, kunde ikke gøres yndigere af Ovid selv:

»Jeg hende saae, ak hvilken Lyst!
 Grønt guldbestukne Skærf fra Skuldre svæved,
 En Blomsterkrands laae strøed om trinde Bryst,
 Som ved hvert Aandedrag sig aabned og ophæved;
 I favre Lok de fine Muskelskaller
 Indflettedes blant Guld, blant Perler og Koraller.«

»Den Beskrivelse Digteren giver paa Egnen deromkring, hvilken Natur og Kunst har stridt med hinanden om at forskjøne, bestaaer i en Rad af de behageligste Malerier. Men det er os vanskeligt at vælge i denne yndige Samling af udsøgte Deiligheder, som Digteren kalder det ..... Saa meget vi have udskrevet, saa maae vi dog endnu melde om det umiddelbare Kald, som Digteren foregiver sig at have faaet til at følge Pindars og Horazes Spør. Saa vantroe vi ellers ere i at antage Aaben-

¹) Francis Bull, anf. Værk, 103 f.

barelser og Syner, saa have vi dog ikke et Øjeblik havt
Lyst til at tvivle om det Syn, som vor Digter har havt:

»Fra høie Pindus kom Pindar
Og bar sin evig-grønne Krone;
I Haanden klang den gyldene Kithar,
Om ham et Lyrisk Chor sang Sapphos søde Tone.
Hans Eftermand, skjønt seent hen udi Tiden,
Horaz, den Rommer, gik ham smidskende ved Siden.

Han vinked venligen ad mig;
Kom, sagde han, et Sønne-Navn at bære!
Os begge du attraa'r at vorde lig;
Fat Mod og syng! Du skal vor Geistes Arving være,
Skjønt du ei faaer saa høi en Digter-Gave.
Ei alle Helte kan Herkulisk Styrke have.

Han Harpen i min skielvend' Arm
Selv lagde, og de bange Fingre bøied
Til skarpe Greb paa den udspændte Tarm.
Tab, sagde han, ei Mod og vord ei misfornøiet,
Om du ei strax kan slaae de høie Toner;
Ved første Sange ei erlanges Laurbærkroner.

Han med sit Chor derefter gik
I Høitids Pomp om Kilden trende Gange
Og vied den paa Appollonisk Skik
Med Festens sære Ord og ugemeene Sange.
Naiden saae fornøiet af sin Throne
At hendes Gunstlinge fik Ret til Skialdrekrone.

Tre Glas af det indviet Væld
Han skienkte i og bød at være mine.
Jeg drak og fandt strax Lyst, men gid og Hæld
At synge til din Lov, o geistrig Ericine!
Dog hvo kan vel din Herlighed udtrykke,
O, du Dryaders Lyst! o du Naiders Smykke!«

Anmeldelsen slutter med at omtale de nydelige Komplimenter, Digteren ender med at gøre sin Ven og Velnynder: »Vi blive tvivlraadige, om vi skulle ønske Digteren til Lykke med sin Mæcéen, eller Mæcénen med sin Dig-

ter; og vi synes, det kan ikke feile, at io alle Herremænd maatte blive Venner af Poeter og Poesi, naar alle blev saa vel belønnede derfor, som Hr. Etatsraad Seidelin her er blevet.«

»Kiøbenhavnske Efterretninger om lærde Sager for Aar 1770«, 184—189 har ogsaa en lang Recension af Oden. Her findes følgende Vendinger: Stenersen sagde »nys til Nymphen: D u e r s e l v d i n e g e n R o e s, det lade han sig være sagt af os, og vi ville da kun med en taus Beundring fornøye vore Læsere med nogle af de skiønneste Steder«. ... »Hvad Under, om Recensenten her tilligemed »Naturen standser, og sig henrykt glemmer — ved høye Harmonie af mageløse Stemmer«.«

Man vil af de anførte Anmeldelsescitater se, at det er rigtigt, naar N. M. P e t e r s e n i sin Litteraturhistorie II₂ (1871), 187 skriver: »Stenersen vandt sig som Digter et meget anseligt Navn«. R a h b e k omtaler Oden paa Junkers Kilde som »et af de skiønneste beskrivende Digte, vi eie, og den havde Blandingen af den beskrivende og lyriske Form sin væsentlige Skiønhed at takke«¹⁾. Rahbek kalder ham »den nyere Litteraturs tidligste Digter«, »den danske Horats«, »en af Danmarks ypperste Digtere«; men han beklager samtidig (1804), at Stenersen er halvglem²⁾. I over et halvt Hundrede Aar blev imidlertid Stenersens Digt beundret og efterlignet. Det har indledet en egen Litteraturart. Det følte som noget nyt, som et Mønster paa poetisk Naturskildring, og rundt om i den norske beskrivende Poesi træffer man ifl. Francis Bull stadig paa Mindelser fra Oden paa Junkers Kilde. I Christen Prams Emilias Kilde, i Claus Frimanns Frideriksborg Egn, i Gerhard Fayers Udsigterne har Efterslægtens Beundring for Ericines Digter givet sig direkte Udtryk; og Elvens Nymfe i Andreas Bulls Udsigten fra Egebjerg og

¹⁾ K. L. Rahbek og R. Nyerup: Bidrag til en Udsigt over dansk Digtetekunst under Kong Christian den Syvende (1828), 122.

²⁾ Francis Bull, anf. V., 105.

i Edvard Storms Jøndalen er tydelig kopieret efter den skønne Ericine¹).

Imidlertid er det jo rigtigt, hvad Chr. Molbech siger om Oden paa Junkers Kilde: Den er det tidligste danske beskri vende Digt, »ikke uden enkelte poetiske Fortienester; men overgaaet i en renere Smag og ædelere Form af adskillige efterfølgende«²). Molbech kunde i 1830 ikke vide, at der en Del Aar senere vilde fremstaa et nyt Kilde-Digt i den danske lyriske Litteratur, der i Skønhed og Renhed langt vilde komme til at overgaa Stenersens og — som det synes mig — andre Digte om Kilder i vor Litteratur. Her tænkes paa Ludvig Bødtchers »Farvel til Marthes Kilde«, digtet til Marthes Kilde ved Nebbegaard Syd for Vejle Fjord. Bødtchers Digt, der har Lighedspunkter med Stenersens, har ogsaa som sit Forbillede Horats' Ode til den bandusiske Kilde³).

Naar vi nu har hørt ret udførligt om P. Chr. Stenersens Forhold til Holbæk Amt og om hans i sin Tid saa navnkundige Ode til en Kilde i en Herregaardspark i samme Amt, kan det være passende til Slut at gøre opmærksom paa, at der i Nutiden ogsaa er digtet om en Kilde inden for Holbæk Amts Omraade. Vort nutidige Kildedigt er skrevet af Valdemar Rørdam, og det er til Dels knyttet til Hellig Kors Kilde i Ondløse Sogn (Merløse Herred). Naar Rørdam har skrevet sit dejlige Digt om Helligkilden i Ondløse Sogn, har det sin Aarsag i, at han en Tid havde sit Barndomshjem i Ondløse Præstegaard. Digtet om den hellige Kilde er optaget i Rørdams smukke Digtsamling: »Den gamle Præstegaard« (1917, 39 ff.). Et Nutidsmenneske har selvsagt langt større poetisk Nydelse af at læse Valdemar Rørdams

¹) Francis Bull, anf. Værk, 100, 104. Jfr. Vilh. Andersen, anf. Værk, 498.

²) Dansk poetisk Anthologie I (1830), 41.

³) Se nærmere herom min Redegørelse i Galtrup Højskoles Aarskrift og Julehilsen 1928, 24—29.

stemningsrige Vers om Hellig Kors Kilde¹⁾ end P. C. Ste-
nersens Ode til Kilden i Eriksholms Have.

Det bør dog ikke forties her, at Rørdam — efter hvad han har fortalt mig — ogsaa i sit Kildedigt har tænkt paa den hellige Kilde i Fanefjord Sogn paa Møen. Her fik Rørdam nemlig sit nye Hjem, efter at hans Fa-
der, Pastor Hans Rørdam, i 1893 var blevet kaldet dertil.

August F. Schmidt.

Efter Redaktionen Opfordring har Folke-
mindesamleren, Frk. Andrea E. Sørensen, L.
Grandløse, meddelt følgende Oplysninger om
Junkers Kilde:

Junkers Kilde skildrer min Moder (f. 1854) fra hendes Barn-
doms Tid som omgivet af et yndigt Lysthus, der var beliggende i
Lavningen neden for den kratbevoksede Strand og paa Vestsiden
af den herlige Kastanieallé, der fører fra Murerhuset og ned i
Skoven. Kildepladsen var firkantet, vel ca. tre Alen efter hver
Led indvendig, og saaledes fordybet, at et Par Trappetrin af Sten
førte ned til »Vældet«. Dets sølvklare Indhold boblede og rislede
ustandseligt gennem et Jernrør, som var indsat i Stensætningen.
Og ved Siden af var i Stenene dannet et Rum, hvor en Del Drikke-
glas var henstillet, som benyttedes af Eriksholms Herskab og de-
res Venner, naar disse paa de varme Sommerdage søgte Vederkvæ-
gelse ved Kilden. Til Hvile var der ved Pladsens to Sider anbragt
Bænke af Sten. Til Skygge og Ly hvævede sig i Paraplyform et
rødmalet Tag, der hvilede paa Stolper. Kilden skulde have sit Ud-
spring oppe paa Bakken der bagved mod Vest.

Fra samme Væld havde en lille Strøm fundet Vej hen i Kan-
ten paa Vejgrøften i den nordre Side af Vejen ned imod Murer-
huset og her, siger Moder, var anbragt et rødmalet Løvehoved, fra
hvis Mund Vandet randt .

Men endnu er i Eriksholms Have, neden for Stranden mod Øst,
en vel vedligeholdt Kilde, der ogsaa skal være et Barn af den
førstnævnte.

Andrea E. Sørensen.

---

¹⁾ I Fra Holbæk Amt 1926, 15 f., har jeg citeret en Del af Valde-
mar Rørdams Vers om Helligkilden.

FIRE FOLKESAGN FRA HJEMBÆK

Ved Albert Thomsen.

Mange af vore Læsere vil sikkert erindre en Artikel om »Landsbyliv paa Hjembæk-Eggen« i Aarbogen for 1932. Den 81-aarige Ane Kathrine Pedersen, hvem disse Meddelelser skyldtes, fortalte mig for nylig nogle gamle Historier derude fra hendes Barndoms Hjemegn, og jeg skal her søge at gengive dem, saaledes som jeg noterede dem op.

Kattehistorien kendes i lignende Form mange Steder fra; derimod er de to Nissesagn ikke almindelige, og det samme gælder Heksehistorien, om Konen, der smører sig med en Tryllesalve og rider til »Troms«. Dette Sted menes ellers nu at være identisk med Fjældet »Trommen« paa Hvaløen oppe ved Finmarkskysten (se Møller: Fester og Højtider II, S. 177), men min Meddelerinde holder paa, at det var det samme som Bloksbjerg (Brocken).

Katten fra Maglehøj.

Provst Nissen i Hjembæk kom en Dag kørende hen ad Hovedlandevejen; han havde været til Sogns i Svinninge og skulde nu hjem. Da de kom ud for Maglehøj, der hvor Vejen til Arnakke gaar fra, fik de Øje paa en meget smuk sortoghvidbroget Kat, som løb efter Vognen helt hjem til Præstegaarden. De lukkede den ind og var gode mod den, og den blev hos dem.

Saa var det en Tid efter, at Præsten igen kom kørende forbi Maglehøj, og nu lagde baade han og Kusken Mærke til, at der sad en ganske lignende Kat ude ved Vejkanten, og de hørte tydeligt en Røst, der raabte: »Hils

Kismehæi fra Rormeræi, at nu er Knurremurre død.«

Da de kom hjem, fortalte Kusken det i Borgestuen. Katten laa og sov derinde, men vaagnede, da den hørte de to Navne, og løb ud, og siden saa de den aldrig.

Nissen forlanger Mælk og ikke Brændevin.

En fattig Kone ude paa vor Egn havde en Høne, en Mand og en Søn. Til Fastelavn havde Hønen lagt 3 Æg. I et lille Sted tæt ved havde de en Ko, og de solgte ogsaa lidt Brændevin til andre Smaaafolk. Manden regnede nu ud, at efter Skik og Brug var 3 Pægle Sødmælk og 1 Pægl Syvgraders-Brændevin lige dyrt; han vilde have Snaps for Æggene, men Konen og Drengen vilde have Mælk. Fastelavnssøndag tog Manden en Trepæglsflaske i den ene Lomme og Æggene i den anden. Tollen faldt af Flasken, og det havde Konen ikke noget imod.

Paa Vejen syntes Manden jo nok, at den Flaske var noget tung; men da han kom derhen, satte han den paa Bordet og lagde Æggene ved den. I det samme sprang Nissen op af Flasken og raabte: »Tre Pægle Sødmælk og 3 Æg, det er lige dyrt, og det skal vi have!« Manden blev saa forfjamsket, at han ikke fik sagt noget om Brændevinen, og inden han fik samlet sig til det, havde de andre fyldt hans Flaske med Mælk, og den maatte han drage af med.

Nissen i Lommen.

Der var en gammel Gaard nede i Marke med saa mange Tilbygninger og Udhuse, at Folk sagde, der var 26 Gavle paa den; Manden dør var flink mod saadanne nogle omvandrende sølle Mennesker og gav dem tit Lov at bo i hans Kartoffelhus for et Par Dage.

Her holdt saa engang en Mand og Kone til, og nu vilde Konen en Dag have Manden af Sted og købe Brød; han havde mere Lyst til Brændevin. Men Nissen, som var

glad for Konen, fordi hun havde lagt nogle Brødskorper ud til ham engang imellem, sprang op i Mandens Lomme, da han gik.

Han skulde ud ved Kundby Banke; dør boede der én, som havde lidt Høkerforretning og fik en Sending Brød, Sukker og Bønner ude fra Holbæk hver Lørdag. Da nu Manden vilde sige til om den Brændevin, fo'r Nissen op af Lommen og forlangte Brød, og saa havde Manden ingen Skillinger til at købe Snaps for.

Pigen, der red til Troms.

I en Gaard var der en Kone, der kunde lidt mere end andre Folk. Hun hørte nok til dem, der red gennem Luften St. Hansaften eller maaske det var Skærtorsdag, ned til Troms; det er det Sted nede i Tyskland, som de ogsaa kalder for Bloksbjerg.

En Dag lagde Pigen Mærke til, at Konen var saa smykket og hæget, og saa kom der en halv Snes Kvinder ind i Gaarden og stod og ventede ude ved Brønden. Pigen blev nysgerrig efter at vide, hvor de skulde til Gilde henne, og hun opdagede saa ved at kigge gennem det lille Forstuevindue, at Konen gik ind i Skorstenen, pillede en Sten ud og tog en lille Æske derinde og gav sig til at smøre sig i alle Leddene med en Salve, og saa sagde hun hele Tiden: Højt op i Luften! Over alle Trætøppe!

Pigen vilde gerne med, og da de andre var taget af Sted, skyndte hun sig at hæge sig lidt og fandt saa Æsken frem og smurte sig ligesom Konen og sagde: Højt op i Luften! I g e n n e m alle Trætøppe!

Men da hun naaede ned til Troms, var hun næsten helt splittet ad og havde kun de bare Trevler paa Kroppen, for hun maatte jo igennem alle de Trætøppe, der var paa Vejen derned.

ET BRUDT ÆGTESKABSLØFTE

Ved Erh. Qvistgaard.

(Fortsættelse.)

Som bemærket i Aarbogen 1932 i Slutningen af Artiklen »Et brudt Ægteskabsløfte« blev den Retssag, som Jfr. Karcn anlagde mod Præsten Nimb, meget vidtløftig og langvarig, men den blev ogsaa, som det følgende viser, meget dyr for ham. Den gik nemlig til Højesteret, hvortil hun appellerede Sagen utilfreds med, at hun ved de foregaaende Domme ingen eller kun liden Erstatning havde faaet for den hende overgaaede Tort og hendes direkte Pengetab.

Vel kendes selve den endelige Højesteretsdom ikke, idet Domsprotokollerne er gaaet til Grunde ved Christiansborgs Brand, men af Votaprotokollerne, som endnu er bevarede, kan der saa nogenlunde sluttes til den endelige Dom, som det kan have sin Interesse at kende som Udtryk for, hvad Højesteret den Gang takserede et brudt Ægteskabsløfte til.

Dommerne, der som Helhed var enige om, at der ikke forelaa Trolovelse eller Ja-Ord, men kun Forlovelse, der i Følge Loven ikke krævede Ægteskab, erklærede dog, at det baade var Synd og Skam at bryde en Forlovelse, hvorved der paahæftedes den Forlovede Foragt og Beskæmmelse, og det var dobbelt uanstændigt af en Præst, som dermed vilde besmykke sine vægelsindede, ustadige og nærgaaende Beskyldninger mod hende, der af den Grund havde sagt sin Plads op og sat sig i Udgift til den forestaaende Husholdning. Det var i det Hele taget en lastværdig Gerning af ham, da hun ved hans grove Be-

skyldninger mod hende om smitsom Sygdom var blevet et beskæmmet Fruentimmer.

Som Følge deraf dømtes Hr. Nimb til at betale Jfr. Karen en Erstatning, der i de forskellige Vota varierede fra 200—1000 Rdl. foruden store Bøder og Procesomkostninger. Det foresloges ogsaa, at Provsten, Dr. Bredenberg, der ved sin skammelige og aabenbar partiske Dom havde holdt med ham i Stedet for at sætte ham i Rette, burde betale en Bøde paa 50 Rdl. for sin uforsvarlige Opførsel.

For Præsten blev Resultatet saaledes en streng og en dyr Dom. For hende, der ved denne ubehagelige Sag var stillet offentlig i Gabestokken, blev den store Erstatning dog en Trøst og en kærkommen Medgift ved eventuelt senere Ægteskab.

KØBMAND OLE LUND

Af J. S. Møller.

Med Købmand Ole Lund, der fødtes i Kalundborg d. 18. Dec. 1839 og døde i København d. 7. Januar 1933, er en meget særpræget og indtagende Personlighed gaaet bort. »Historisk Samfund for Holbæk Amt« skylder ham stor Tak for hans uovertræffelige Ungdomserindringer (»Fra den gamle Købmandsgaard«), der udkom i vor Aar bog for 1910 og 1911, og for den livfulde, malende Skil dring af hans lange Rejse med »Fingal«, der fandtes i vor Aar bog for 1929 og 1930.

I sidste Halvdel af det 18. Aarh. drog tre Brødre og en Fætter, jyske Bøndersønner og alle lydende Navnet L u n d, fra Gaarden »Lundegaard«, den ene efter den anden til København for at søge deres Lykke der, og de blev alle store, dygtige Købmænd, der skabte sig Formuer.

Fætteren H e n d r i k, der var opdraget sammen med Brødrene, da han tidligt var blevet forældreløs, drog først af Sted. Han blev Silke- og Klædehandler og fik tre Sønner: P. W i l h e l m blev en stor og meget berømt Naturforsker, hvis Samlinger fra Lagoa Santa i Brasilien, hvor han førte et eventyrligt Eneboerliv gennem mange Aar, danner en særlig Afdeling, »Museum Lundii«, i Zoologisk Museum i København. C h r i s t i a n blev Grosserer og var kendt for sine muntre Indfald. Han blev bl. a. Fader til nu afdøde Proprietær L u n d, Aldersro ved Vørslev, hvis store Oldsagssamling kom til Museet i Kalundborg, og Lægen M i c h a e l L u n d samt til F e r d i n a n d, der blev Kontorchef i Nationalbanken.

Den ene af Brødrene hed Ole, ogsaa kaldet »grønne Lund«, da han altid gik i Tøj af grønt Klæde. Han drev

sin Forretning op til en endog meget anselig Størrelse. Før han drog til København, var han blevet »gode Venner« med en ung Pige i Horsens, Karen Monberg, Datter af en Købmand. Karens Fader blev vel vred over, at Ole vilde rejse til København, han nægtede i hvert Fald, at de to maatte faa hinanden. Da Ole havde skabt sig en stor Formue og nu vilde have sin Karen, sagde Faderen stadig nej, men Ole var aabenbart ikke Jyde for ingen Ting, han var ogsaa stædig og ingenlunde raadvild, han gik til selve Landsfaderen, Kongen, og bad denne hjælpe sig. Denne udfærdigede da et kgl. Reskript, hvorved det paalagdes Øvrigheden i Horsens at foranstalte Jomfru Karen »udleveret« til Grosserer Lund til Hustru, da hendes Forældre ikke fandtes at have »skellig Grund« til at nægte deres Samtykke! Det blev et lykkeligt Ægteskab. Om denne Ole Lund fortæller Troels-Lund, at han havde en klar Forstand og et varmt Hjerte; med vaagen Interesse for alle Forhold forenede han et indtagende Ydre, et muntert Sind og et godlidende Vid. Med mærkværdig Lethed tilegnede han sig hin Tids Dannelse. Og Ole Lund Nr. 2 har selv fortalt om hans varme Hjerte, klare Forstand og muntre Humør, hvormed han forbandt et indtagende Ydre.

En Søn i dette Ægteskab hed Mourits Monberg Lund, og han blev Fader til nu afdøde Ole Lund, der saaledes blev opnævnt efter Bedstefaderen. En Datter hed Anna Cathrine, hun blev forannævnte Kontorchef Ferdinand Lunds anden Hustru og Moder til tre Sønner: Henrik Ferdinand, der blev Kontorchef i Statistisk Bureau, Ole Henrik, der blev Ejer af Taagerudgaard, og Troels-Lund, der blev Professor og vort Lands største og mest folkeyndede kulturhistoriske Forfatter. De to allerede forhen ret nærstaaende Familier blev da knyttet endnu nærmere sammen ved dette Ægteskab. Ferdinand Lunds første Hustru, Petrea, var Søster til vor geniale, verdensberømte Forfatter Søren Kierke-

gaard og til Aalborg-Bispen P. Chr. Kierkegaard. En anden af disses Søstre, N ic o l i n e, var gift med Ferdinand Lunds Broder Christian. Saa underligt var det gaaet til, at i Slutningen af det 18. Aarh. var yderligere en fjern Slægting af de tre Brødre og af Fætteren, Husmandsdatteren fra Brande Sogn A n e L u n d, ogsaa draget til København og var der blevet gift med Hosekræmmer M i c h a e l K i e r k e g a a r d; hun blev saaledes Moder til en af Danmarks allerberømteste Mænd. Mellem Familien Kierkegaard og Familierne Lund var der da ikke blot Slægtskab paa mere end en Maade, men ned gennem Aarene ogsaa nært Venskab og stærkt Sammenhold. I Ægteskabet med Petrea Kierkegaard havde Ferdinand Lund fire Børn: H e n r i e t t e, der har skrevet nogle fornøjelige »Erindringer fra Hjemmet«, der udkom 1909 og bl. a. ogsaa fortæller om Besøg i Kalundborg, V i l h e l m, der blev Ejer af Annissegaard, C h r i s t i a n, der blev Ejer af Bregningegaard, og P e t e r S e v e r i n, der blev cand. theol. og faldt som Frivillig i Krigen 1864; han synes at have været et endog meget indtagende Menneske.

Om Kontorchef F e r d i n a n d L u n d fortæller Sønnen Troels-Lund, at han, der var en dygtig Bankmand, dog helst havde sine Tanker i fjerne Lande men maatte nøjes med at gøre virkelige Ekskursioner ud i Guds frie Natur i Byens Omegn, blød og drømmende som hans Natur var. Hans Lyst havde været til at blive Kunstner som hans jævnaldrende nære Slægting, Historie- og Teatermaleren Troels Lund, Søn af Ole Lund og Karen Monberg. Hans Længslers Maal var i Ungdommen en Rejse til Kina, men i sidste Øjeblik blev han snydt for at komme med paa Grund af Pladsmangel.

*

M o u r i t s M o n b e r g L u n d var oprindelig bestemt til at gaa Embedsvejen; han tog en juridisk Eksamen men uddannede sig senere til Landmand. Da ramte en

god Skæbne ham, han blev gift med Louise Ostermann, Datter af en velstaaende Købmand N. C. D. Ostermann, der ejede Gaarden paa Hjørnet af Kordelgade og Møllestræde i Kalundborg, hvortil ogsaa hørte et større Landbrug. Fra nu af blev han knyttet til Kalundborg, Deltager i Forretningen og fra 1848 Eneejer. Han drev Forretningen frem til en betydelig Størrelse, havde flere egne Skibe i Søen, drev en stor Kornhandel — særlig paa England, havde Maltgøreri («Kalundborg-Byg» var særlig berømt som Maltbyg) og Brændevinsbrænderi. Hans Akvavit blev saa berømt, at den blev Kong Frederik VII's Yndlingsdrik, en »MML« kaldtes den i Datidens Sprog. Hans Hustrus Søster var gift med en anden af Byens store Købmænd, H. P. R a a e, der boede i »Lindegården«, hvor Museet nu har til Huse, medens Butikken laa lige overfor paa Gadens anden Side. En anden Svoger var H e n r i k O s t e r m a n n, der ogsaa drev en stor Købmandsforretning, i Byens østre Del. Disse tre Svogre har i Virkeligheden paa deres Tid behersket Kalundborg forretningsmæssigt, men M. M. Lunds var den største. Paa sine ældre Dage skrev han en lille, god og værdifuld Bog om Kalundborg, særlig om dens økonomiske Udvikling i hans Levetid («Optegnelser om Kalundborg Købstad», 1854). Han var utvivlsomt en fin, dygtig, rettænkende og tillige munter Mand, hvis Frokoster var lige saa berømte som langvarige. Af Billeder fremgaar, at han havde et ualmindelig aandfuldt og smukt Ansigt.

*

I dette velhavende, store Købmandshjem voksede Ole Lund da op. Gaarden indtog en stor Karré; mod Kordelgade og naaende til Møllestræde en grundmuret en-etages Bygning, hvori der fandtes Butik, der baade af Ydre som i det Indre var uhyre beskeden efter Nutids Krav; her fandtes ogsaa Kontor, et Par Opholdsstuer og andre Rum. Mod Kordelgade laa den store, to-etages,

smukke Bindingsværksbygning med den høje Stentrappe midt for Huset. Hertil kom en enlænget Bindingsværksbygning mod Møllestræde og Lille Møllestræde samt Magasiner, Brænderi og en Mellembygning. Bag sidstnævnte og Hovedbygningen en lille, yndig Have, medens en meget stor Have laa op ad Møllebakken. I den vældige Gaardsplads, hvortil fører en Port fra Møllestræde, kunde rummes en Mængde Vogne. Gaarden, der er fra 1777, staar i alt væsentligt som i Ole Lunds Barndom og er meget velholdt, men dér, hvor Købmanden regerede, har nu Kalundborg Bibliotek sine Lokaler, et Magasin er bl. a. indrettet til Foredragssal. Sjældent kommer der nu en Vogn i Gaarden.

Fra Ole kunde stavre omkring, har han sikkert haft sin Gang overalt i den store Bedrift, hvor der baade ude og inde har været Folk nok til at give sig af med en rask Dreng. Af hans Erindringer ses det tydeligt, at han tidligt har haft baade Øjne og Ører med sig, og at han ikke mindst har høstet Belæring i »Køllestuen« bag Butikken, hvor Folkene spiste, hvor et Par Piger sov om Natten i Slagbænken, hvor bl. a. Karle og Piger »rev Fjer« efter Gaaseslagtningen, og hvor de holdt Fest Højtidsaftner. Fri Tumbleplads var der nok af i den store Gaard og i Magasinerne som paa Gaardens meget vidtstrakte Marker (ca. 200 Tdr. Land), hvor der dreves Landbrug. Sin første Skoleundervisning fik han hos Organist Olsen, der holdt Skole i en lille Stue, men et Aar efter blev han sat i en større Skole paa Torvet hos cand. phil. Bagger; her var han med til drabelige Drengeskampe, der udfægtedes mellem Slotsruinerne.

Men i 11 Aars Alderen hørte dette fri og sikkert ret ubundne Liv op; han blev da sat i Bohrs Skole i København og kom til at bo hos Onkelen, Kontorchef Ferdinand Lund, der da var gift for anden Gang. Her var han i 6 Aar. Om Vinteren boede Familien i Ejendommen paa Gammeltorv, om Sommeren paa gamle Bakkehus, der, som han skriver, »heldigvis ikke den Gang var omdannet

til Idiotanstalt«; derude levede han rigtig op som det Friluftsbarn, han var, thi Livet inde i Huset paa Torvet har sikkert været ham tvungent. Hans Faster var en myndig Husfrue, der krævede, at alt skulde gaa efter en Snor. Men der var jo ogsaa de mange begavede, delvis jævndalrende Børn; der mødtes ogsaa de ældre Slægtninge, og selv om Drengen ikke forstod al deres Tale, har Indtryk maattet fæste Bo i hans Sind af de mangeartede Interesser, der kom paa Bane. Mellem Børnene i dette Hjem og de andre Børn, der efterhaanden ogsaa kom i Kalundborg-hjemmet, blev der indgaaet en Art Fostbroderskab, derfor skulde nogle af Børnene i Kalundborg gaa i Skole i København og bo der, og derfra skulde saa mange som muligt tilbringe Ferierne i Kalundborg, og dette skete gennem mange Aar i rigt Maal. Mange af Slægtens Venner fandt ogsaa Vej til Kalundborg, hvor der var Husrum til mangfoldige Gæster.

Alt dette gav i Sandhed Udviklingsmuligheder for en rask og opvakt Dreng. Ole Lund var ikke ene om sin Trang til Friluftsliv. Troels-Lund fortæller om de tre Brødre Lunds og Fætteren Hendriks Børn, at »Lysten til Friluftsliv, ubevidst Længsel tilbage til den Natur, som deres Fædre havde forladt for at ombytte den med Byliv, blev lidt efter lidt Mærket, der prægede det andet Slægtled«. At denne Lyst ogsaa gik til tredie Slægtled, derpaa blev Ole Lund selv et Bevis. Vandringer i Naturen, helst med Bøssen i Haand, blev hans kæreste Idræt. Fra Dreng kunde han ro og sejle en Baad, og de Ture, han og Fætrene foretog paa Kalundborg Fjord, hørte til de kæreste Erindringer hos dem alle. Troels-Lund har i sine Erindringer (»Et Liv«, 1924) meget smukt skildret disse Feriebesøg i Kalundborg.

Som 17-aarig ung Mand kom Ole Lund tilbage til Hjemmet, han skulde nu være Købmand. Han skriver selv, at »det var et uheldigt Arrangement, jeg havde i Virkeligheden den Gang ikke Spor af Lyst til Handelsvirk-

somhed. I Grunden havde jeg i de Aar mest Lyst til alt andet end netop det, jeg var bestemt til; jeg var et Friluftsmenneske og kunde daarligt finde mig i regelmæssigt og bundet Arbejde inden Døre«. Det kan vist med Sandhed tilføjes, at Lysten til Købmandsvirksomheden aldrig rigtig kom, selv om han gik dertil med god Vilje.

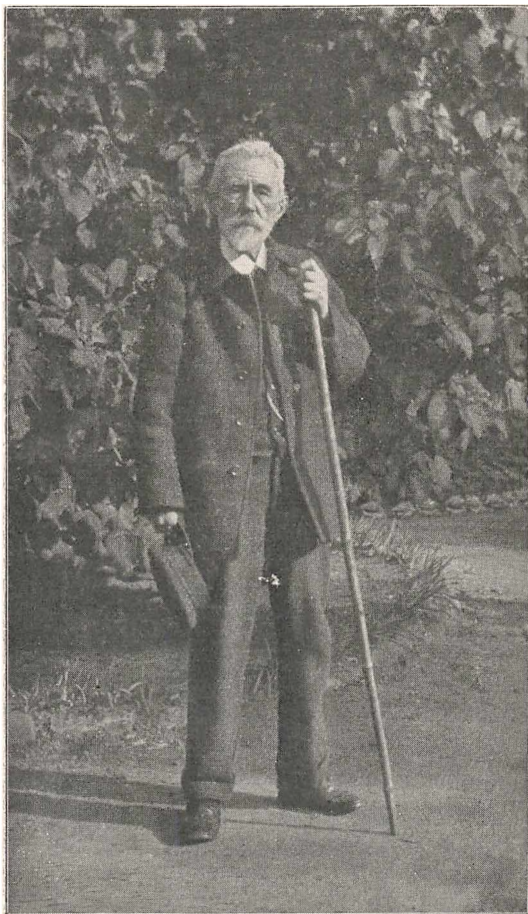
I 1860 forlovede han sig, men da han var for ung til at gifte sig og selv havde Lyst til at komme ud, blev det ordnet saaledes, at han skulde sejle et Par Maaneders Tid med Faderens Sejlskib »Fingal«, der under Førelse af hans Svoger, H u g o F r i m o d t, afgik samme Aar. Sejladsen, der kom til at føre ham langt videre om end oprindelig bestemt, har han selv skildret med smittende Humør i »Fra Holbæk Amt« 1929 og 1930 (»En 18 Maaneders Rejse med Sejlskib for 70 Aar siden«).

Efter Hjemkomsten begyndte han for Alvor at tage Del i Forretningen, ikke Butikssalget, der sikkert alle Dage kedede ham, men særlig Korn- og Tømmerforretningen. Først efter Krigen, den 23. Oktbr. 1864, kunde han hjemføre sin Kæreste, M a n n e O s t e r m a n n (født 11. Febr. 1841) fra Kelleklintegaarden som sin Brud. Hun var tillige hans Søskendebarn, da hendes Fader var Broder til hans Moder. I de to første Aar boede de i »Holst's Gaard«, der laa paa Hjørnet af Møllestræde og Lille Møllestræde. Med hende levede han et langt, harmonisk Ægteskab. Efter Faderens Død den 22. Novbr. 1866 overtog han selv Gaarden og Forretningen; denne var da allerede med de ændrede økonomiske Forhold gaaet en Del tilbage.

*

Ole Lunds Afstamning, fra fædrene Side fra en stor og meget dygtig Slægt med Datidens højeste Hovedstadskultur, af hvilken han maatte blive stærkt paavirket, paa mødrene Side fra en solid og dygtig Provinskøbmandsslægt, blev bestemmende for hans Væsens Indhold — og for hans Liv. Man kan tydeligt spore Karaktertræk hos flere af hans Slægtninge i København, der gik igen hos

ham, hans Lyst og Trang til Friluftsliv og til at se fremmede Lande, hans skarpe lagttagelsesevne, der i hans

Købmand O. Lund som 80-aarig.

ældre Alder gjorde ham til en historisk Skildrer af ikke almindelige Dimensioner, hvor hans Humor, hans varme Hjerte og godlidende Sind, hans Retænkenhed i alle Forhold ogsaa kom til at gøre sig gældende. Fra sin fædrene Slægt arvede han da ogsaa Pennens Gave; hans Fremstillings-evne blev den fødte Skribents, som han var den fødte Humorist. Den, der, som Forfatteren af disse Linier, har haft den Glæde

at kende ham godt i hans ældre Aar, maatte Gang paa Gang beundre hans Evne til at fortælle et Træk, en Begivenhed, og hans herlige, stille Lune, der holdt sig ind i hans høje Alderdom. Han mestrede med stort Talent og-

saa Lejlighedsvisens Kunst, ligesom han mestrede den langthenrækkende Epos' Kunst. Et aldrig udgivet stort, herligt Digt i Heksametre, præget af Homers Odysse og af Holbergs Peder Paars, om hans Jagtglæder paa Vrøj er fyldt af Lune og barokke Indfald. Desværre blev hans Erindringer i sin Tid trykt i stærkt beskaaret Tilstand, de burde udgives nu i sin Helhed.

Men med Afstamningen fra sin mødrene Slægt og som Søn af Provinsbyens største Købmand maatte han blive Købmand. Og Købmand blev han vel med god Vilje men med ringe Lyst. Havde han kunnet følge sin Lyst, var han sikkert blevet alt andet, Naturforsker eller Arkæolog, i hvert Fald noget der havde Tilknytning til Naturen og dens Gaader. I Butikken satte han sikkert nødigt sine Ben, anderledes med Storhandelen der gik med Skib fra Havn til Havn, ofte til fremmede Lande, England, Norge og andre. Men Storhandelen svandt ind ved Tidernes Ugunst, større Brændevinsbrænderier voksede op andre Steder. Det blev da Naturen der stedse drog ham. Jagten hørte stedse til hans største Glæder, ikke Jagt for at dræbe men for at leve sammen med Dyrene i Naturen og studere deres Liv og for at nyde Naturens evigt veksellende Spil af Farver og Lys. Han blev da ogsaa et stort Stykke af en Ornitholog, og alt, hvad han skød eller fangede af sjældent, skænkede han til Zoologisk Museum. Da han saaledes nede paa Sydenden af Afrika havde fanget en stor Samling sjældne Græshopper og havde skænket dem til Museet, udbrød dettes Direktør: »Fortræffeligt, fortræffeligt! Det maa jo have været en ældre Videnskabsmand, der kunde samle alt dette«, og han var den Gang dog kun godt 20 Aar gammel. Betegnende for ham som Samler, og han blev en ivrig Samler, var, at han aldrig samlede til sig selv. Gennem mange Aar foretog han saaledes arkæologiske Undersøgelser paa Egnen og udgravede Høje, oftest i Samarbejde med sin mangeaarige Ven, Arkæologen L u d v i g Z i n c k, der ofte aflagde Be-

søg her med Broderen, Skuespiller Otto Zinck, ofte ogsaa i Selskab med to af Datidens berømteste Videnskabsmænd, Zoologen og Arkæologen, Prof. Japetus Steenstrup og Arkæologen Professor Worsaae — eller Fætterten, den senere Professor anatomiae Chiewitz. Det siger sig selv, at Diskussionerne om de gjorte Fund med saa betydelige Mænd har været af Betydning for Ole Lund selv. Gennem 40 Aar, lige til Zincks Død, gravede de to Venner ufortrødent hver Sommer i Egnens mange Gravhøje. Med fuld Ret modtog han da ogsaa paa 70-Aars Fødselsdagen Hilsner baade fra Zoologisk Museum og fra Nationalmuseet. De fleste Oldsager, han selv fandt og samlede, overlod han til Zinck og til Proprietær Lund, Aldersro, noget til dennes Broder, Kommunalæge Michael Lund. Med Proprietær Lunds store Oldsagssamling fik Kalundborg Museum da saa at sige alt, hvad Ole Lund havde skænket disse to Brødre. Resten af sine Fuglesamlinger skænkede han ved sin Bortrejse til Samlingen ved Byens Skoler, og af andre Ting har han skænket Kalundborg Museum særdeles meget. Uegennytte, Glæden ved at give, glæde og gavne andre hørte da til hans Karaktertræk. Det er ogsaa betegnende for ham, at han senere har skænket Biblioteket et stort, smukt Maleri og en gammel bøhmisk Lysekrone, der begge en Gang prydede den Stue i Hjemmet, hvor Bibliotekets Haandbogsamling nu findes. Da han blev gammel, var han endnu uforlignelig til at lave morsomt og godt Legetøj til Børnebørnene, og han kunde sætte en ituslaaet Urne sammen som faa. Fingernem var han nemlig trods Manglen af tre Fingre paa den ene Haand, som han havde mistet ved et Vaadeskud i sin Ungdom.

Altid var han oplagt til Spøg og Gammen. Festtimer var det derfor i Hjemmet, naar Otto Zinck eller naar den berømte kgl. Skuespiller Kristian Mantzius aflagde Besøg her, og det gik hyppigt paa. Naar sidstnævnte spillede paa Byens primitive Teater eller gav Op-

læsningsaftner her, boede han altid hos Ole Lunds Forældre, og Ole Lund selv var hans stadige Hjælper ved alt Arrangement; saa perlede Vinen i Glassene, saa det for-slog noget! Ole Lund lignede, naar man saa ham paa Gaarden i hans senere Aar her, en stille Videnskabsmand, der færdedes i sine egne Tanker; men han havde sikkert et aabent Blik for det, han vilde se og høre.

Allerede omkring Midten af 90'erne udlejede han Butikken, men han vedblev at drive en gros-Handelen, navnlig nogen Kul- og Kornforretning, og Gaarden fyldtes fremdeles af Bøndernes Vogne. Men den store Gaard blev efterhaanden til Besvær for de to gamle, hvorfor de solgte den 1916, om de end blev boende i de gamle, kære Stuer og fremdeles drev nogen Forretning. Men efter Hustruens Død den 22. Juli 1917 følte han sig for ene her, hvorfor han i 1918 flyttede til København for at tage Ophold hos sin Svigersøn og Datter.

Ole Lund skulde ikke blive forskaanet for tunge Sorger, de tungeste, da Haaret var blevet hvidt. Alderen bøjede hans Ryg, og til sidst mistede han baade Syn og Hørelse. Men kærlig Pleje lindrede hans sidste svære Aar. Og dog kunde endnu i hans høje Alderdom hans Humor bryde frem, sit uforlignelige lyse Syn paa Livet beholdt han.

Som Købmand var han til det yderste retskaffen men iøvrigt sikkert ordinær. Men som Menneske var han inden for sin Stand en Ener, der var et Hovede højere end alle andre — uden at ville være det. Beskedenhed prægede hele hans ydre Fremtræden.

I hans Fødeby vil hans Navn ikke kunne glemmes. Over Porten til den gamle Købmandsgaard er nu skaaret i Eg: O L E L U N D S G A A R D. En Gade har faaet hans Navn. Paa Byens Kirkegaard hviler han ved sin Hustrus Side. Og i sine Erindringer har han selv sat sig det varigste og lødigste Minde.

BØGER

»Fra Nationalmuseets Arbejdsmark« 1933, som nylig udkom, indeholder som sædvanlig mange interessante og smukt illustrerede Afhandlinger. Af lokal Interesse er især et lille Stykke af Dr. Poul Nørlund om det Kalkmaleri, han afdækkede i Undløse Kirke, forestillende den hellige Birgittas Vision, et ualmindelig velbevaret (og sjældent) Billede, der viser Fødselsscenen i Betlehem med den svenske Helgeninde som Tilskuer til højre i Billedet. — Den største Artikel er C. M. Smidts Afhandling om det sagnrige Gurre. — (Medl. af Hist. Samf. kan faa Bogen for 2 Kr. + Porto ved Henv. til Sekretæren.)

I Høng Højskoles Aarsskrift for 1932 findes en Serie Breve, som Anders Jørgensen skrev til And. Stephansen paa en Udenlandsrejse i 1869, og en kort Levnedsskildring af den mærkelige Lægprædikant Jakob Fisker, ved Jens Peter Jensen.

Julehæftet Odsherred, udg. af Tage Christiansen, indeholdt i Aar af historisk Interesse bl. a. en Artikel om Stenstrup Museum og Laurits Jensen, nogle Skoleminder fra Rørvig i 50'erne og en Afhandling om Arild Huitfeld (af Udg.). Pastor Jensen, Møgel-tønder, skriver om den kendte Slægt Bang, hvortil Grundtvigs Moder jo hørte. En gammel Kone skildrer Tjenestepigens Tilværelse i en Bondegaard i 70'erne, og til sidst gennemgaar Arkivar Hans Ellekilde »Sagnene om Esterhøj og Stenen paa Klint«. —

Af »Fortid og Nutid« udkom i 1932 9. Binds 2.—3.—4. Hæfte. Af Bidragene skal nævnes Folkemuseets Beretning for 1928—30, Kai Uldalls: Kirkens Profanbenyttelse i ældre Tid, og en Række udmærkede Oversigter over nyere Litteratur af historisk Art.

Foreningen »Danmarks Folkeminder« har udsendt Aug. F. Schmidts store Bog: »Danmarks Kæmpesten i Folkeoverleveringen«, hvor der ogsaa findes et stort Afsnit om Stenene i vort Amt; 127 omtales udførligt med alle de Sagn, som knytter sig til dem.

Af stor Interesse for os er ogsaa Hans Ellekildes store Afhandling om Højby Sogns Folkesagn (i Jubilæumbogen »Foreningen Danmarks Folkeminder igennem 25 Aar«). Det er

en forbavsende Rigdom af Sagn og Minder, der her er fremdraget fra et enkelt Sogn, sikkert enestaaende her til Lands; og Sjælen i denne Indsamling, som Ellekildes Afhandling bygger paa, har været Laurits Jensen i Stenstrup, Stifteren af Højby Sogns historiske Samfund og af det dertil knyttede udmærkede Museum.

Ikke mindst paa Grund af Højby-Afhandlingen vil vi stærkt anbefale Indmeldelse i »Danm. Folkeminder« (Adr. Kgl. Bibliotek, Kbhvn.). For Kontingentet, 4½ Kr., faar Medlemmerne hvert Aar udmærkede Bøger som de ovennævnte.

I Billedværket *Gamle Præstegaarde* med Tekst af H. Zangenberg og Tegninger af Hakon Spliid (Aschehoug, Kbh.) findes Billeder af Præstegaardene i Asminderup, Svallerup, Hjembæk, Vallekilde og Besser fra vort Amt.

I »Kallundborg Avis«s Jubilæumsnummer (1857—13. Okt. —1932) er der en stor Artikel om Byens Apoteks Historie (af Knud Bokkenheuser; Doc. Chr. Elling skriver om Kalundborg som Arkitekturby, og Politiflm. Dan Lund gennemgaar Gadenavnenes Udviklingshistorie.

A. T.

HISTORISK SAMFUND I 1932

Medlemmerne modtager nu Leveringen for 1933: en Aarbog med nogle Afhandlinger om forskellige Emner og desuden sidste Kvartbind af J. S. Møllers: Fester og Højtider med Titelblad til II Bind og Register til hele Værket; nu kan — og bør — det indbindes; først saa faar man den fulde Glæde ved at eje og læse det interessante Værk. I Bind har længe været i Boghandelen, og II Bind kommer snart hos vor Kommissionær, P. Haase & Søn i København.

Det største Udgiverarbejde, vi endnu har gennemført, er dermed bragt til Afslutning. Et Kæmpearbejde har det været for Forfatteren; Ros og Ære vil det sikkert bringe ham, som dengang I Bind blev gjort til Genstand for meget smigrende, indgaaende Anmeldelser i Blade og videnskabelige Tidsskrifter her og i vore Nabolande; vi vil her paa dette Sted nøjes med at sige Dr. Møller Tak for Bogen og for den Gave, han hermed har skænket vort Amts historiske Litteratur, et Skatkammer for Eftertidens Folke-mindeforskere.

*

Den 7. Febr. 1932 holdt Historisk Samfund for første Gang Aarsmøde i Kalundborg, idet der jo fremtidig skal skiftes mellem denne By og Holbæk. Tilslutningen var udmærket; Generalforsamlingen (i Hotel Postgaarden) overværedes af c. 50 Medlemmer, og til det offentlige Foredrag var der c. 125 Tilhørere, dobbelt saa mange som der plejer at komme i Holbæk!

Ved Generalforsamlingen aflagde Sekretæren Beretning og oplæste det reviderede Regnskab; begge Dele godkendtes. Til Valg indstilledes de afgaaende Styrelsesmedlemmer, d'Hrr. Jensen, Tulinus og Lunn. Revisorerne genvalgtes. Fra Forsamlingen stillede Forslag om en Sommerudflugt til Vordingborg. Overlærer Jarlund gav Meddelelse om det planlagte Hjemstavnkursus i Kalundborg 1933. Formanden takkede til Slut Pressen og de bidragydende Institutioner.

Derefter talte Museumsinspektør Hugo Mathiessen om »Gamle Købmandsgaarde i vore Provinsbyer«, illustreret med Lysbilleder.

Ved Dansk hist. Fællesforenings Møde i Aarhus i Juni var Historisk Samfund repræsenteret ved Formanden, Dr. Møller.

Paa et Styrelsesmøde den 25. Maj planlagdes en Sommerudflugt den 3. Juli til Sydsjælland.

Sommerudflugten Søndag den 3. Juli begyndte Kl. 11 paa Nysø (Foredrag af Dr. Møller om Thorvaldsen; Besøg i Samlingen), efter en Frokostpause i Præstø aflagdes et kort Besøg ved Grundtvigs Moders Grav paa Kirkegaarden, og man kørte saa ned til Udby, hvor Forstander Nylev talte i Præstegaarden om den unge Grundtvigs Ophold her, og Deltagerne fik »Mindestuerne« at se. Man fortsatte saa — til Vordingborg, og her talte Seminarieforstander Halse om Slotsruinerne. Efter en Kaffepause rullede Biltoget videre op til Gaunø, hvor man gennemvandrede Slottets mange smukke Sale og siden søgte Hvile i den vidunderlige Park. Dagen sluttede med Aftensmad i Industrihotellets Have i Næstved. — Turen var helt igennem vellykket og gennemførtes til Programtiderne trods de lange Afstande og de mange Ophold. Der var c. 180 Deltagere.

Ved et Styrelsesmøde den 28. Sept. vedtoges det at vælge Formanden til at deltage i Planlæggelsen i Hjemstavnskursuset i Kalundborg og yde et Tilskud paa indtil 300 Kr. mod til Gengæld at faa overladt vederlagsfrit enkelte af Foredragsmanuskripterne efter eget Valg til Brug i Aarbogen 1934; derimod ønskede man ikke at udsende som Aarbog den Beretning, som Stævnet Bestyrelse udarbejder. — Samtidig vedtoges det at rette en Henvendelse til Amdtsraadet om at foranledige, at Vejvæsenet ved Licitationer over Sten og Fyld til Vejarbejder ikke modtager Materialer, der stammer fra Kæmpehøje, Dysser og lignende Fortidsminder.

Efter en omfattende Omordning og Udvidelse genaabnedes i Juni Maaned Kalundborg og Omegns Museum; i Aabningshøjtideligheden deltog Historisk Samfunds Sekretær, som bragte Museet Foreningens Hilsen og Lykønskning.

Medlemstallet var

1. Jan. 1932: 1005 alm. Medl. + 5 livsvarige Medl. + 33 Subskr.

1. Jan. 1933: 924 alm. Medl. + 5 livsvarige Medl. + 32 Subskr.

Altsaa en Tilbagegang paa 81 Medlemmer. Af dem har 38 udmeldt sig mens 35 har returneret Aarbog og Opkrævning; af dem haaber vi at kunne vinde en Del tilbage. Et Lyspunkt i denne triste Opgørelse er der dog: 26 nye Medlemmer har i Aarets Løb indmeldt sig.

Blandt de historiske Samfund er vort i Medlemstal Nr. 4; over os staar Aarhus Stift, Hjørring Amt og Odense-Assens Amt.

Styrelsesvalget for 1932 gav til Resultat, at Højskolelærer Jens Peter Jensen genvalgte med 38 St., Læge Tulinius ligeledes med 38 og Godsejer Lunn med 37 St.

Til Valget i Aar er af Generalforsamlingen i Holbæk den 5. Februar indstillet de tre afgaaende Styrelsesmedlemmer: Forstanderinde Frk. Signe Wiggers Hansen, Holbæk, Højskoleforst. Povl Hansen, Vallekilde, og Kommunalærer Albert Thomsen, Holbæk.

Det 11. danske Hjemstavnkursus afholdes i Dagene 27. Juli til 1. Aug. i Kalundborg. Talere bliver Hugo Matthiessen, Dr. C. Elling, Statsgeolog, Dr. Milthers, Museumsinsp. Broholm, Mag. V. Hermansen og Kredslæge Møller. Der er hver Dag et Par Foredrag og en Biltur ud i Omegnen, hvor der aflægges Besøg paa de Steder, der har særlig historisk eller geologisk Interesse. Saaledes den 27.: Byvandring og Foredrag om Kalundborg af Hugo Matthiessen og Dr. Elling; den 28.: Foredrag om Egnens Geologi (Milthers) og Arkæologi (Broholm) og Udflugt til Refsnæs; den 29. en Heldagstur til Reerslev, Vedbygaard, Sæby, Gørlevstenen, Mullerup Mose og Reersø; den 30. Udflugt til Lerchenborg og Asnæs; den 31. Foredrag om Kalundborg i Middelalderen (Hermansen) og om Egnens Folk i Sød og Skik (Møller); derefter Udflugt til Bjergsted Bakker, Kongens Møller, Bromølle og Ubbø; den 1. Aug.: Foredrag og Besøg paa Museet (Møller) og endelig om Eftermiddagen Udflugt til Eskebjerg Lyng, Havnsø, Dragsholm og Vejrhøj.

Deltagerne kommer fra alle Egne af Landet og indkvarteres rundt i Byen. Disse Kursus er overmaade interessante, belærende og fornøjelige; det ved alle, som har været med, og vi kan derfor indtrængende anbefale, at de af vore Medlemmer, som har Lyst at deltage i Aar, snarest skriver til Stævnets Bureau (Boghandler Georg Jensen, Kalundborg, Tlf. 216) efter Programmet, idet der jo ikke kan indtegnes et ganske ubegrænset Antal Deltagere.

Albert Thomsen.

Af „Historisk Samfund“s Regnskab for 1932

Indtægter:

Kassebeholdning fra 1931	Kr. 236,78
Tilskrevne Renter	» 17,55
Tilskud fra Stat, Amt, Kommuner og Sparekasser ...	» 736,25
Kontingent fra Medlemmerne (incl. Porto)	» 3058,35
Salg af Skrifter	» 141,40
Indtægter ved Sommerudflugten	» 267,00
	<hr/>
	Kr. 4457,33

Udgifter:

Aarbøgernes Fremstilling (Trykning, Clicheer og Hæftning)	Kr. 2007,10
Forfatterhonorarer	» 622,00
Udsendelsesudgifter	» 375,59
Møder	» 176,06
Sommerudflugten	» 243,90
Administration o. l.	» 624,94
Diverse Udgifter	» 97,15
Kassebeholdning at overføre	» 310,59
	<hr/>
	Kr. 4457,33

Regnskabet er paategnet:

»Det attesteres herved, at ovenstaaende Regnskab er i Overensstemmelse med Bilag og Kassebog. Kassebeholdning og Sparekassebøger er forevist os.

H o l b æ k, den 30. Januar 1933.

A. Tilly.

A. P. M. Ringdal.«